

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KERKÜK-ALTUNKÖPRÜ ŞEHİRİ VE GELENEKSEL EVLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ameena AL RAJAB

Anabilim Dalı: Mimarlık

Mimari Koruma-Restorasyon Programı

EYLÜL 2019

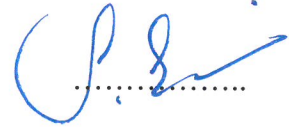
TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Koruma-Restorasyon yüksek lisans programı 170211024 numaralı öğrencisi Ameena AL RAJAB'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Kerkük-Altunköprü Şehri ve Geleneksel Evleri**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **23.09.2019** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Suphi SAATÇİ

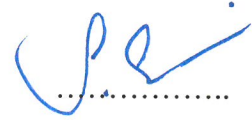
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Jüri Üyeleri

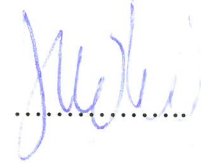
Prof. Dr. Suphi SAATÇİ

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

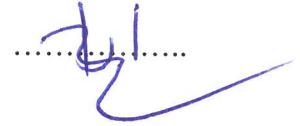
Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUENGİN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Aras NEFTÇİ

İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 10.08.2019

Savunma Tarihi: 23.09.2019

DÜZELTME

Kerkük-Altunköprü Şehri ve Geleneksel evleri tez çalışmasında çeşitli düzenlenmeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzeltme süresinde tekrar çalışma alanına ziyaret gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın daha kapsamlı olması amaçlanmıştır. Çalışma alanının detaylı fotoğrafları çekilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda çok değerli kaynaklara ulaşılmıştır. Matrakçı Nasuh (1976), Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i eserine ulaşılmış ve tez çalışmasına kaynak olmuştur. Tezin sonuç kısmında düzenlenmeler yapılmıştır. Yapılan Yapılan çalışmalar sonucunda tez çalışması olgunlaşmıştır.

ÖNSÖZ

Çalışma alanı olan Altunköprü nahiyesi Kerkük şehrine bağlı bir yerleşmedir. Memleketim olan Altunköprü, ayrıca hasret duyduğum ata toprağı olduğu için bu alanda tez yapmak istedim. Altunköprü 2000’li yıllardan sonra hızla ve plansız bir yapılaşmaya sahne olmuştur. Geleneksel konut mimarisinin güzel örnekleri olan evler yıkılarak yerlerine betonarme yapılar yapılmıştır. Bu bakımdan yerleşmede geride kalan eserleri belgelemek önem arz etmeye başlamıştır. Altunköprü ’de yer alan geleneksel konut yapılarına ilişkin belgeleme, koruma ve restorasyon çalışmalarının bir an önce yapılmasına başlanması ve bu değerli tarihi mirasın kayıt altına alınması önemli bir hizmet sayılır.

Çalışmayla ilgili bana her konuda yardımcı olan bilgi ve birikimini paylaşan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Suphi Saatçi’ye, kapılarını bize açan misafirperver tüm nahiye halkına ve bana sonsuz destekleri için aileme şükranlarımı sunuyorum.

Ameena AL RAJAB

İstanbul, 2019

ÖZET

Bu çalışmada; Kerkük İl'ine bağlı, konum itibari ile müstesna bir yerde bulunan Altunköprü Nahiyesinde karşımıza çıkan geleneksel konut yapılarının incelenmesi, bu inceleme üzerinden geleneksel yapı özelliklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Altunköprü nahiyesinin coğrafi konumu, sosyal yapısı, tarihi özelliği ve nahiyenin fiziksel gelişimi bu çalışma içerisinde incelenmiştir. Altunköprü'de bir adet inceleme alanı seçilmiştir. Nahiyenin en eski yerleşim alanı Ortayaka bölgesinden 9 adet geleneksel konut örneği seçilmiştir. Bu yapılar üzerinden Altunköprü nahiyesinin geleneksel konut mimarisi incelenerek özellikleri ortaya konulmuştur ve elde edilen veriler üzerinden sonuçlar tespit edilmiştir.

Giriş bölümünde araştırmanın amacı, kapsamı, yöntemi ve literatür araştırmasına yer verilmiştir. İkinci bölümde Altunköprü adının kökeni, coğrafi konumu, iklimi ve sosyal yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Altunköprü'de yer alan mimari öğelerden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde tez konusu olan nahiyeye ait 9 adet geleneksel konut örneği incelenmiştir. Beşinci bölümde de yapılar değerlendirilerek sonuç verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Altunköprü Nahiyesi, Dör-Atebe, Büyükev, Yangöz, Geleneksel Konut.

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the traditional residential architectures of Altunkopru subdistrict located in Kirkuk province. Geographical locations, social architectures, historical characteristics of Altunkopru subdistrict and physical development of subdistrict were investigated. An investigation area was chosen in Altunkopru subdistrict. Sampled were nine traditional housing from the Ortayaka region. and the oldest residential area of the sub district were investigated in the study.

in this study The characteristics of the traditional housing architecture of Altunkopru district were obtained, and the results were determined from the study. The aim, scope, method and literature of the study are included in the introduction. In the second chapter, information about the origin, location, geographical location, climate and social structure of the name of the subdistrict of Altunkopru are given. In the third section, architectural elements in the subdistrict of Altunkopru were mentioned. In the fourth chapter, traditional housing samples belonging to 9 subdistricts which are the subject of thesis are examined. In the fifth section, structures were evaluated and results were given

Keywords: Altunkopru, Dör-Atebe, Büyükev, Yangöz, Traditional Housing.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	i
ABSTRACT	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Amacı	2
1.2 Araştırmanın Kapsamı	2
1.3 Araştırmanın Yöntemi.....	3
2. ALTUNKÖPRÜ NAHİYESİNE GENEL BAKIŞ.....	4
2.1 Altunköprü'nün Adının Kökeni	5
2.2 Coğrafi Konum ve İklimsel Özellikler	8
2.3 Sosyolojik Yapısı	13
2.4 Tarihsel Gelişimi	20
2.5 Nahiyenin Fiziksel Gelişimi	23
3. ALTUNKÖPRÜ 'NÜN MİMARİ ÖĞELERİ	24
3.1 Dini Yapılar.....	24
3.1.1 Camiler.....	24
3.1.2 Türbeler ve Mezarlar.....	28
3.2 Ulaşım Yapıları	33
3.2.1 Altunköprü 'nün Tarihi Köprüsü	33
3.2.2 Kerkük-Bağdat Demiryolu.....	37
3.3 Ticari Yapıları	37
3.3.1 Altunköprü Ortayaka Pazarı.....	38
3.3.2 Taş Değirmeni.....	40
3.3.3 Altunköprü Hanı	40
3.3.4 Ortayaka Erkekler Hamamı	42
4. ALTUNKÖPRÜ'NÜN GELENEKSEL KONUT ÖZELLİKLERİ	43
4.1 Geleneksel Mekân Bölümleri.....	45
4.1.1 Takaltı	45
4.1.2 Avlu Yapıları ve Avlu.....	45
4.1.3 Büyükev	46
4.2 Alan Çalışması Ve İncelenen Yapılar	51
4.2.1 Tahir Çaycı Evi	53
4.2.2 Kazım Efendi Evi.....	62
4.2.3 Ahmet Ali Evi	68
4.2.4 İsmail Hamit Cumbut Evi	73
4.2.5 Nazım Enver Veli Evi	79
4.2.6 Mustafa Mehdi Evi.....	85
4.2.7 Abdullah Bağvan Evi	91
4.2.8 Muhammet Mehdi Evi	98
4.2.9 Hacı Osman Oruç Evi	104
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	112

6. KAYNAKÇA	121
7. EK: GELENEKSEL YAPI SÖZLÜĞÜ	124
8. ÖZGEÇMİŞ.....	126

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Altunköprü uydu görüntüsü üzerinde nahiye alanının sınırları.	2
Şekil 2.1 Günümüzde Aşağı Zap Nehrinden görüntü.	4
Şekil 2.2 Aşağı Zap Nehrinden görüntü.	8
Şekil 2.3 Altunköprü nahiyesinin Kerkük ile Erbil ilçesine olan uzaklık.	9
Şekil 2.4 Altunköprü nahiyesini oluşturan bölgeler.	10
Şekil 2.5 Irak İdari Haritası (Irak Planlama Bakanlığı)	11
Şekil 2.6 Geleneksel sinni zarf oyunu. (Kerkük'te Ramazan Geleneği: Sinni Zarf, 2007).....	17
Şekil 2.7 Altunköprü'de yüzme festivali.	18
Şekil 2.8 Kentin Fiziksel gelişimi	23
Şekil 3.1 Ortayaka Camisi iç mekân görüntüsü.....	25
Şekil 3.2 Ortayaka Camii avlu mekânı görüntüsü.	25
Şekil 3.3 Seyyit Ahmet Türbesi dıştan görüntüsü.	29
Şekil 3.4 Seyyit Ahmet Türbesi içten görüntüsü.	29
Şekil 3.5 Hayrathane görüntüsü.	30
Şekil 3.6 Sultan Özbek Türbesi görüntüsü.	31
Şekil 3.7 Halvet alanı görüntüsü. (Orug, 2015).....	32
Şekil 3.8 Eski Taş Köprü. (Orug, 2015).....	33
Şekil 3.9 Altunköprü Nahiyesi – Büyük Köprü'nün En Eski Fotoğrafı (Cengiz Eroğlu, 2005).....	34
Şekil 3.10 Altunköprü'deki büyük köprü'nün plan ve görünüşü. (Herzfeld, 1911-1920).....	34
Şekil 3.11 Altunköprü'deki eski taş köprü'nün görüntüsü. (Altunköprü Halk Kütüphanesi) .	35
Şekil 3.12 Altunköprü 1538. (Matrakçı, 1976).....	36
Şekil 3.13 Aşağı Zap nehri üzerinde yapılmış tarihi demir yolu.	37
Şekil 3.14 Ortayaka Pazarından bir görüntü.	38
Şekil 3.15 Eski dönemlerde önemli bir su yolu taşıma aracı olan sal. (Orug, 2015).....	38
Şekil 3.16 Dicle üzerinde sal ile yapılan taşımacılık. (Saatçi, 2018).....	39
Şekil 3.17 Taş Değirmen'in kalıntıları. (Orug, 2015)	40
Şekil 3.18 Han dış görüntüsü.	40
Şekil 3.19 Hanın iç mekân görüntüsü.....	41
Şekil 3.20 Hamamın Aşağı Zap nehrine bakan cephe görüntüsü.	42
Şekil 4.1 Irak'ta Türkmeneli Bölgesi, açık yeşil olarak belirtilen yerler (Saatçi, 2009)	43
Şekil 4.2 İmam Zeynelabidin Köyü'nden bir ev. Takaltı birimi görseli. (Saatçi, 2007)	45
Şekil 4.3 Tek gözlü büyükev plan tipi (Saatçi, 2007).....	46

Şekil 4.4 İki gözlü büyükev plan tipi (Saatçi, 2007).....	47
Şekil 4.5 Üç gözlü büyükev plan tipi (Saatçi, 2007)	47
Şekil 4.6 Dört gözlü büyükev plan tipi (Saatçi, 2007).....	48
Şekil 4.7 <i>Dör</i> biriminde iç mekân kurgusu. (Mokhtar, 2018).....	49
Şekil 4.8 Alan çalışmasında incelenilen yapılar.	52
Şekil 4.9 Tahir Çaycı Evi konumu.	53
Şekil 4.10 Tahir Çaycı Evi Arka Cephe Görüntüsü.....	59
Şekil 4.11 Tahir Çaycı Evi Ön Cephe Görüntüsü.	59
Şekil 4.12 Tahir Çaycı Evi <i>Dör Birimi</i> Görüntüsü.	60
Şekil 4.13 Tahir Çaycı Evi özgün kapı ve kapı detayı.	61
Şekil 4.14 Kamil Efendi Evi konumu.....	62
Şekil 4.15 Kamil Efendi Evi Ön Cephe Görüntüsü.	66
Şekil 4.16 Kamil Efendi Evi solda avluda yer alan kavis ve sağda yıkık <i>dör birimi</i> görüntüsü.67	
Şekil 4.17 Kamil Efendi Evi mutfak birimi görüntüsü.	67
Şekil 4.18 Ahmet Ali Evi konumu.	68
Şekil 4.19 Ahmet Ali Evi Takaltı, sokaktan giriş görüntüsü.	71
Şekil 4.20 Ahmet Ali <i>dör birimi</i> giriş görüntüsü.	72
Şekil 4.21 Ahmet Ali Evi solda yangöz tavan örüntüsü görüntüsü ve sağda <i>dör biriminde</i> yer alan dinge görüntüsü.	72
Şekil 4.22 İsmail Hamit Cumbut Evi konumu.....	73
Şekil 4.23 İsmail Hamit Cumbut Evi giriş saçağı fotoğrafı.	77
Şekil 4.24 İsmail Hamit Cumbut Evi Takaltı biriminden avluya giriş.....	77
Şekil 4.25 İsmail Hamit Cumbut Evi solda atabe giriş ve sağda atebe içi görüntüsü.	78
Şekil 4.26 İsmail Hamit Cumbut Evi kerpiç oda yıkıntı görüntüsü.	78
Şekil 4.27 Nazım Enver Veli Evi konumu.	79
Şekil 4.28 Nazım Enver Veli solda sokağı ve sağda büyükev avludan görüntüsü.	83
Şekil 4.29 Nazım Enver Veli sokağı <i>dör birimi</i> görseli.	83
Şekil 4.30 Nazım Enver Veli sokağı yangöz birimi görseli.	84
Şekil 4.31 Mustafa Mehdi Evi konumu.....	85
Şekil 4.32 Mustafa Mehdi Evi avluya giriş.	89
Şekil 4.33 Mustafa Mehdi Evi avludan büyükevin görüntüsü.	89
Şekil 4.34 Mustafa Mehdi Evi solda avludan <i>dörün</i> görüntüsü ve solda <i>dörün</i> tavan örüntüsü görüntüsü.	90
Şekil 4.35 Abdullah Bağvan Evi konumu.	91
Şekil 4.36 Abdullah Bağvan Evi avludan büyükeve bakış fotoğrafı.	96
Şekil 4.37 Abdullah Bağvan Evi en soldan sıralı olarak yer alan yangözlerin fotoğrafı.	96
Şekil 4.38 Abdullah Bağvan Evi <i>dör birimi</i> fotoğrafı.....	97

Şekil 4.39 Abdullah Bağvan Evi solda dörden yangöze geçiş, sağda ise sırhane birimi fotoğrafi.	97
Şekil 4.40 Muhammet Mehdi Evi konumu.	98
Şekil 4.41 Muhammet Mehdi Evi damdan avluya bakış fotoğrafı.	102
Şekil 4.42 Muhammet Mehdi Evi dör birimi fotoğrafı.	102
Şekil 4.43 Muhammet Mehdi Evi büyüjkeviden avluya bakış fotoğrafı.	103
Şekil 4.44 Hacı Osman Oruç Evi konumu.	104
Şekil 4.45 Hacı Osman Oruç Evi girişi.	109
Şekil 4.46 Hacı Osman Oruç Evi takaltıdan giriş fotoğrafı.	109
Şekil 4.47 Hacı Osman Oruç Evi avludan oda ve hamam mekânının fotoğrafı.	110
Şekil 4.48 Hacı Osman Oruç Evi avludan mutfak ve hol mekânının fotoğrafı.	110
Şekil 4.49. Hacı Osman Oruç Evi avludan dör biriminde balkona bakış fotoğrafı.	110
Şekil 4.50 Hacı Osman Oruç Evi özgün karo siman fotoğrafları.	111
Şekil 4.51 Hacı Osman Oruç Evi Aşağı Zap nehrinden fotoğraf.	111
Şekil 5.1 İncelenen evlerdeki büyükev tipleri.	113
Şekil 5.2 Dör biriminde iç mekân kurgusu (Abdullah Bağvan Evi).	115
Şekil 5.3 Nahiye sokak örnekleri.	116
Şekil 5.4 Kerpiçlerin kuruması için dizilmesi. (ÖZTÜRK)	117
Şekil 5.5 Nahiye yer alan özgün ahşap kapı ve pencere kafesi.	118

*Kaynakça verilmemiş fotoğraflar yazarın kendi çekimidir.

1. GİRİŞ

Savaş, kontrolsüz yapılaşma, koruma bilincinin olmaması ve otorite boşluğu sebebiyle bölgedeki mimari kültür mirası yok olmaya yüz tutmuştur. Süregelen olaylar yüzünden, kültür varlıkları yüzyıllarca belgelenmediği ve korunmadığı için maalesef yok olmaya başlamıştır. Koruma bilincinin olmaması, insan kaynaklı felaketler, ihmal ve uygunsuz koruma, doğal mirasın kaybolmasına yol açmıştır.

Irak'ta şehirlerin birçoğu ırmak, dere veya akarsu gibi verimli toprakların kenarında kurulmuştur. Altunköprü'nün konumu da bu durumun istisnası değildir. Altunköprü yirminci yüzyılın başlarında küçük bir köydü. Bu bölgede Aşağı Zap Nehri'nin iki kola ayrılması ve sonra tekrar birleşmesi ile ortada bir ada oluşmuştur. Ortayaka adı ile bilinen küçük bir bölge ile sınırlıydı.

Daha sonra nüfus artışı ile birlikte yerleşim yerleri genişlemeye ve yayılmaya başladı. Ortayaka bölgesinin güney ve güneybatısının dışına doğru genişledi. Halk nehrin sahillere ve sahil yakalarına yerleşmeyi tercih etti. Bölgenin engebeli oluşu yapılaşmaya elverişliydi ancak kuzey ve kuzeybatı yönünün nehre yakın olması nedeniyle sel gibi doğal afetlere maruz olması sebebiyle yapılaşma bu bölgeye yayılmamış, buraları tarım alanı olarak değerlendirilmiştir.

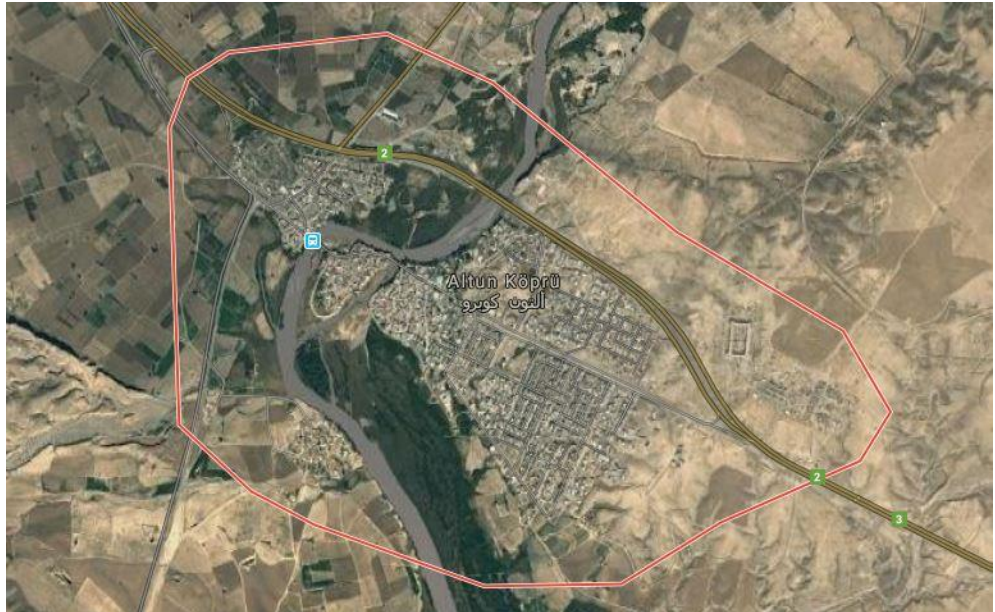
Aşağı Zap Nehrinin Altunköprü nahiyesinin üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Nehir nahiyei üç bölgeye ayırmaktadır. Bu bölgeler birbirlerine iki köprü ile bağlanmaktadır. Her bir bölgenin tarihi, kültürel ve mimari önemi bulunmaktadır. Zap Nehri'nin var olması bölgeye büyük katkılar sağlamış, suyun getirdiği bereket ile ziraat gelişmiş ve bölge halkının başlıca geçim kaynağı olmuştur. Topraklarının verimliliği, stratejik bir yol üzerinde olan kasabanın önemini arttırmıştır. Asırlar boyu devletler bu bölgeyi ele geçirmek amacıyla akınlar yapmışlardır.

1.1 Araştırmanın Amacı

Altunköprüde bulunan tarihi ve geleneksel yapıların birçoğu terk edilmiş, yıkılmış ya da kötü kullanımlar sebebiyle bozulmuş, böylece giderek yok olmaya yüz tutmuştur. İlçenin mimari mirası hızla yok olmaktadır. Bu yapılar hakkında hiçbir belgeleme, araştırma ya da envanter çalışması yapılmamıştır. Bu bakımdan bölgeye yönelik araştırmaların yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada geleneksel konutlara ilişkin envanterlerle genel özelliklerinin ortaya konulması ve Türkmeneli bölgesindeki geleneksel konutların ortak özelliklerinin belirlenmesi ve bu zengin kültürel mirasın kayıt altına alınması amaçlanmıştır.

1.2 Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamı Altunköprü nahiyesi tarihi ilçe merkezi sınırları özelinde gerçekleştirilmiştir. Eski mahalleler ve geleneksel evler, kentin ana planında işlenerek, geleneksel yerleşimin sınırları tespit edilmiştir.

Şekil 1.1 Altunköprü uydu görüntüsü üzerinde nahiye alanının sınırları.

1.3 Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın ilk adımı, Altunköprü nahiyesi ve çevresine ilişkin genel coğrafi, demografik, sosyal, ekonomik ve tarihsel verilerin incelenerek yorumlanmasıdır. Çalışmada alan araştırması yaparken gözlem görüşme ve doküman analizi yöntemleri kullanılmıştır. Nahiye'nin yaşlı halkı ile görüşmeler yapılarak, tarihi özelliği olan ve geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş konut yapıları tespit edilerek, çalışma alanı belirlenmiştir. Çalışmalar ışığında konut yapılarının mimari özelliklerinin değerlendirilmesi ve yapıların ortak mimari özelliklerinin belirlenmesi çalışılmıştır. Yerinde yapılan ölçüm ve fotoğraflama yardımıyla yapıların rölöveleri çıkartılmış, böylece tespit edilen yapıların planları, konumları ve tasarım özellikleri çalışmaları yapılmıştır.

2. ALTUNKÖPRÜ NAHİYESİNE GENEL BAKIŞ

Şekil 2.1 Günümüzde Aşağı Zap Nehrinden görüntü.

Araştırmacılar tarihi bir şehrin medeniyetini araştırmaya başlarken, öncelikle o bölgenin coğrafi konumunu ve insanların bu coğrafi konumla etkileşimi, sosyolojik yapısını tanıması ve bilmesi gerekmektedir. Bir şehrin ekonomik, toplumsal ve tarihi olayların etkisini de ele alması ve bilmesi icap etmektedir. Bu anlamda Altunköprü nahiyesine genel bir bakış ile incelenmesi yapılmıştır. Altunköprü bir nahiedir. Nahiye kasaba ve köylerden meydana gelen, ilçeden küçük bir mülki idare bölümü olarak tanımlanıyor. Günümüz Türkiye'sinde kullanılsa da Osmanlı zamanında bir idari birim olduğu bilinmektedir ve Irak'ta hala kullanılmaktadır.

2.1 Altunköprü'nün Adının Kökeni

Kerkük'e bağlı olan nahiye, Aşağı (Küçük) Zap üzerinde yer alan iki demir köprüye sahiptir. Altunköprü adının kökeni üzerine birçok rivayet öne sürülmüşse de, ad hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır. Irak Türkmenlerinin güzide yerleşim bölgesi olan Altunköprü nahiyesinin, adını tarihi köprüsünden aldığı kesindir. Altunköprü konumu itibari ile tarih öncesi dönemlere kadar uzanan bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle Erbil ile Irak'ın güneyinde yer alan kentlere Zap nehri üzerinden geçişe elverişli ve en rahat olması nedeniyle, tarihi bir ulaşım yolu üzerinde bulunmuştur. İslam döneminde Altunköprü bölgesinin adı sık sık kaynaklarda geçmektedir. (Saatçi, Altunköprü, 2018)

Altunköprü'nün adının nereden geldiği hakkında birçok söylence bulunmaktadır. Tarihi verilere dayanmayan bu söylenceleri incelemek yerinde olacaktır. Söylencelerin ilki, köprü yapılırken, buna bir altın halka takıldığı biçimindedir. İkinci bir söylentiye göre, maliyeti yüksek olan köprü yapımı için bölge halkı, aralarında altın toplama kampanyası açmış ve toplanan altınları devlete bağış olarak vermişlerdir. Bir başka söylenceye göre, zengin ve verimli topraklara sahip olan Altunköprü bölgesi, bir altın ocağı gibi bölge halkına büyük gelir kaynağı sağladığı için nahiyeye bu ad verilmiştir. Diğer bir söylentiye göre de Aşağı Zap Suyu kış mevsimlerinde yolculara geçit vermediği için, devlet sonunda iki köprü yaparak ada konumunda olan kasabayı iki yönden de karaya bağlamıştır. Köprülerin yapımı da pek çok altına mal olduğu için, halk buraya Altunköprü olarak adlandırmıştır. Başka bir rivayet de şöyledir: Eski zamanlarda kasabada yaşayan varlıklı bir kadının köprü'nün yakınında güzel bir konağı varmış. Zengin olan bu kadın, fakirlere ve yoksullara altın para dağıtmış. Köprü'nün başında toplanan fakirlere altın paralar dağıtılırken, bir kısmının suya düşmesi sonucu, kimileri soyunarak suya atlanmış. Bu yüzden buraya Altunköprü adı verilmiştir.

Yazılı kaynaklarda da Altunköprü üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Köprü suyu adıyla da tanınan ırmağın her kolu üzerinde bir köprü inşa edilmiştir. Nehrin yukarı kolu Altınsu adıyla tanındığı, bu kolun üzerinde köprü yapıldığı zaman bu köprüye Altınsu köprüsü adının verildiği rivayet edilmektedir. Bu adın da zamanla halk ağzında Altunköprü'ye dönüştüğü yolunda yaygın bir görüş bulunmaktadır. Böylece kasabanın da adını bu söylenişten aldığı ifade edilmektedir.

Bazı kaynaklarda Altunköprü'nün üzerinden geçiş yapmak için harç alındığı, bu yüzden buraya Altunköprü adının verildiği ifade edilmektedir. Bazı kaynaklarda ise Osmanlı Padişahı 4. Murat'ın Aşağı Zap üzerine bir köprü yapılması emrettiği ve harcanan altın miktarının da köprünün ağırlığı kadar olmasını istemesi üzerine, buraya bu Altunköprü isminin verildiği geçmektedir. Halk arasında Osmanlı Padişahı Sultan 4. Murat ile Altunköprü'yü birbirine bağlayan bir başka söylence ise; Sultan Murat Şah Abbas'a karşı giriştiği ünlü Bağdat seferinde, önce Kerkük'e bir kumandan gönderir. Altunköprü'ye gelen kumandan, Aşağı Zap suyunun üzerinde köprü olmadığını görür ve buraya bir köprü yapmaya başlar. Sultan 4. Murat ordu ile birlikte Bağdat Seferi'ne çıkar. Ordu Altunköprü'ye varınca Sultan 4. Murat, daha önce Kerkük'e gönderdiği kumandanın köprü yapmakla meşgul olduğunu görür. Buna çok öfkelenen Sultan 4. Murat savaşmamak ve zaman kazanmak gayesiyle köprü yapmakla meşgul olan kumandanı azarlar. Bu kızgınlık üzerine padişah şu hoyratı söyler:

Süseni

Su gögertmiş süseni

Géçme namart köprüsünden

Qoy aparsın su seni

Başka bir kaynakta buna benzer bir hikâyeye yer verilmiş. Sultan 4. Murat köprüden geçerken kızgınlık üzerine şunları söylediği kaydedilmiştir:

Géçme namart köprüsünden

Qoy aparsın su seni

Yatma tilki gölgesinde

Qoy yesin aslan seni.

(Saatçi, Altunköprü, 2018)

Bu rivayetlerin yanı sıra bazı kaynaklarda Altunköprü ismi zikredilmektedir. Bu kaynaklardan bazıları şunlardır: Şerafettin Ali Yezdi'nin 1425 yılında yazdığı Emir Timur (Zafername) ve Ebu Bekr-i Tihranî'nin Kitab-ı Diyarbekriyye. 15. Yüzyılda yazdığı kitabında ve birçok sefernâme ve eserde bu Altunköprü nahiyesinin adı geçmiştir. (Orug, 2015)

Altunköprü'nün adının nereden geldiği üzerine çok şeyler söylenmiştir. Ancak bunların hiç biri bilimsel bir kaynak veya bir belgeye dayanmamakta ve anlatılanların çoğu söylenceden ibaret, halkın yaptığı yakıştırmalardan oluşan

hikâyelerden ibarettir. Kesin bir bilgi var ise nahiyenin adını tarihi köprüsünden almış olduğudur.

Nahiyenin bölümlerini renkli isimler oluşturuyor. Altunköprü şehrinin adından bahsedeceğimiz zaman başlangıç olarak şehrin ilk konumu tarihinin en kadim çağlarından beri ilk yerleşim konumunu, el Cezire olarak adlandırılan bölgeyi diğerlerinden ayırmamız gerekiyor. Bu bölge orta parça, kıyı anlamına gelen “Orta Yaka” olarak da adlandırılmaktadır. Orta Yaka’nın Aşağı Zap’ın yakaları arasında eskiden beri önemli bir yeri vardı. Cezire bölgesinin içinde surlarla çevrilmiş bir kasaba olarak tanınıyordu. Aynı Şekilde nahiyede iki bölüm daha vardır. İkinci bölüm meşhur tarihi Erbil Şehri yönünde, kuzeybatı istikametinde bulunan “Tisin” adıyla adlandırılan bölüm ile üçüncü ve son bölüm olan Altunköprü nahiyesinin idari olarak bağlı olduğu Kerkük vilayeti merkezine doğru düşen “Salahiyye” adlı kısımdı. (Saatçi, Altunköprü, 2018) Osmanlı arşivinde bulunan ilgili belgelerde bu bölgenin ismi silahlık olarak kullanıldığını belgede gösteriyor. Silahların, havan topu mermileri, obüs topu bulunduğundan bahsedilmektedir. Belge bu bölgenin Osmanlı zamanında ne kadar önem taşıdığını göstermektedir. (Orug, 2015)

Şu an mevcut olan nahiye üç bölümünden oluşmaktadır. “Büyükyaka, Ortayaka, Küçükyaka” olarak geçmişte de tanınmaktadır. Nahiyeye verilen isimler Türkçedir. Nahiyenin en önemli ve en eski sembollerinden biri olan ve günümüzde dahi gözler önünde bulunan köprüsüdür. Bu köprünün nahiyeye tam olarak adını vermiş olduğu görülmektedir. Köprünün adı Türkçede tam olarak “Altun Su Köprü” yani “Altın Nehri Köprüsü” demektir. Daha sonra isim sadece Altunköprü olarak telaffuz edile gelmiştir. (Orug, 2015)

Türk, Arap ve diğer tarih ve coğrafya yazarlarının yazılarıyla ilgili birçok kaynağa müracaat edildiğinde Altunköprü şehrinin uzun dönemler bu adı taşımayı sürdürdüğünü ve günümüzde bu adla ulaştığı görülmektedir. Şehirlerin isimleri hayatın siyasi, ekonomik, coğrafi ve tabiat nedenleri ile çokça etkilenmektedir. Ya da söz konusu şehrin üzerinden geçen bir olay nedeni ile şehrin ismi değişerek yeni isim verilmiş olabilir. Birden fazla ismi bulunan şehirler arasında Altunköprü şehri de bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen nedenler ve Altunköprü şehrinin Türkmence, Arapça ve Kürtçe muhtelif dilleri konuşan milletlerin yaşadığı yerin konum itibarıyla ortasında bulunmasından ve yine bu dillerin yanında birçok lehçe ve ağzın

konusulduğu bir coğrafyada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Burada Altunköprü isminin değişmesinde ve farklı şekilde anılmasında ana etkenin siyasî nedenler olduğu bilinmektedir. (Orug, 2015)

2.2 Coğrafi Konum ve İklimsel Özellikler

Şekil 2.2 Aşağı Zap Nehrinden görüntü.

Kerkük ilinin nüfusunun yarısından çoğunun yaşadığı Kerkük merkez ilçesine bağıli nahiyelel Karahasan, Şıvan, Havice ve Altunköprü 'dür. Kifri 'ye bağıli nahiyelel Karatepe, Şirvan ve Bebaz adları ile tanınır. Tuzhurmatu ilçesinin iki nahiyesi Tavuk ile Kadir Kerem'dir. Şimdi Süleymaniye'ye bağıli olan Çemçemal'ın nahiyelel ise Ağçalar ve Sengav 'dır. (Yiğit)

Şekil 2.4 Altunköprü nahiyesini oluşturan bölgeler.

Altunköprü 34-36. Enlem ve 44-46. Boylam arasında Hamrin ve Zağros sıra dağları ile Aşağı Zap Nehri arasında yer almaktadır. (Orug, 2015) Altunköprü üç bölümden oluşmaktadır. Altunköprü'nün ilk yerleşim bölgesi olan Ortayaka, güneybatı Erbil'e doğru kalan bölgeye Tisin ve Kerkük güzergâhında kalan bölgeye Selahiye denmektedir. (Cosit.gov)

Ahalisi tamamen Türk olan ve Kerkük merkez kazasına bağlı bulunan Altunköprü nahiyesi, Kerkük'ün kuzeybatısında ve liva merkezine dokuz saat, Musul'a yirmi yedi saat uzaklıktadır. Toplam 27 köyü olan Altunköprü kasabasının Bağdat-Musul yolu üzerinde bulunmaktadır. (Cengiz Eroğlu, 2005)

Altunköprü nahiyesi 20. yüzyılın başlarında küçük bir köydü. Ortayaka adı ile anılan küçük bir bölge ile sınırlıydı. Bu bölge Aşağı Zap Nehri'nin ortalarında yer almaktaydı. Daha sonra nüfus artışı ile birlikte halk yerleşim yerlerini genişletmeye başladı. Ortayaka bölgesinin güney ve güneybatısının dışına doğru genişlemeye başladı. Halk nehrin sahillere ve sahil yakalarına yerleşmeye başladı. Bu bölgenin engebeli olması yapılaşmaya elverişliydi ancak kuzey ve kuzeybatı yönünün nehre yakın olması nedeniyle sel gibi doğal afetlere de maruz kalmaktadır. Bu sebeple yapılaşma bu bölgede gerçekleşmemiş bu alanlar tarım alanı olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 2.5 Irak İdari Haritası (Irak Planlama Bakanlığı)

Kerkük ili 1890-1892 yıllarında sadece Tuzhurmatu ve Altunköprü adlı iki nahiyeden oluşmaktaydı. 1894-1912 yıllarında nahiye sayısı beşe yükselmiştir. Böylece Tuzhurmatu Kerkük'ten ayrılmıştır. Günümüzde Altunköprü halen Kerkük'e bağlı bir nahiyedir. (Kılıç, 2010)

Altunköprü yirminci yüzyılın yirmili yıllarından bu yana “Kerkük” şehrine bağlıdır. Altunköprü “ed-Dibs” kazasına bağlı bir nahiyedir. Bu nahiyede nüfus artarak kalabalık bir belde haline dönüşmeye başlamıştır. 2005 yılında yapılan nüfus sayımına göre (13000) on üç bin kişiye ulaştığı tespit edilmiştir. Bölgenin yüz ölçümü ise 2 km veya daha fazlası olduğu bilinmektedir. (Orug, 2015)

Aşağı Zap Nehri Altunköprü nahiyesinin üzerinde büyük bir etkisi bulunmaktadır. Nehir nahiyei üç bölgeye ayırmaktadır. Bu bölgeler: Büyükyaka, Ortayaka, Küçükyaka olarak adlandırılmıştır. Bu bölgeler birbirlerine iki köprü ile bağlanmaktadır. Her bir bölgenin dini, ekonomik, tarihi, kültürel ve mimari önemi bulunmaktadır. Zap Nehri'nin var olması bölgeye büyük katkılar sağlamıştır, suyun getirdiği bereket ile ziraat gelişmiş ve bölge halkının geçim kaynağı olmuştur. Irak'ta yaz günleri oldukça sıcak geçerken Altunköprü bucağında diğer bölgelere nazaran Aşağı Zap Nehri'nin varlığından dolayı serin bir hava hakim olur böylece yaşayan halk sıcaktan mustarip durumda olmaz. Aşağı Zap Nehri'nin indeni tutulan balıklar bölge halkının besin kaynağı olmuştur. Bunun yanı sıra Aşağı Zap Nehri'nde yetişen

cins balıkların boyu çoğu zaman bir metreyi aşması ile ün kazanmış belde de balık ticareti ile hem ekonomiye katkı sağlamış hem de civar illerde beldenin tanınması sağlanmıştır.

İklimsel Özellikleri: İklim Şartları yaşayan toplumu doğrudan etkilen önemli durumlardan biridir. Hava koşulları tarım, kültürel faaliyetler ve mimari gibi unsurların üzerinde büyük bir etki bırakmaktadır. Bu nedenle Altunköprü’ de iklim şartlarından bahsetmek büyük önem taşımaktadır.

Altunköprü’nün iklimsel özellikleri bağlı olduğu Kerkük şehri ile benzerlik göstermektedir. Kış mevsimlerinde genellikle bölgede yağışlı bir hava durumu görülmektedir. Yazın ise kurak ve sıcak hava gözlenmektedir. Kerkük şehri deniz seviyesinden yaklaşık 350 metre yükseklikte iken Altunköprü ’nün rakımı 280 metre olmasından dolayı ve Altunköprü nahiyesinin ortasından geçen Aşağı Zap Nehri bölgede ki sıcaklığın şiddetini azaltmaktadır. Böylece yaz mevsimlerinde Kerkük şehrine göre daha serin olduğu söylenebilir. Altunköprü ’de yazın sıcaklık 40 ° ile 45 ° derece arasında gözlemlenmektedir, ancak kışın sıcaklık 10 ° ile 30 ° derece olarak gözlemlenir. Rutubet oranı doğrudan bölgede yaşayanlar üzerisin de etki etmemektedir. Altunköprü ‘de rutubet yaz aylarında %20-35 arasında olduğu genellikle gözlenmektedir. Kış aylarında ise rutubet oranı %50-90 şeklinde gözlenmektedir. (Climate: Kirkuk)

Altunköprü nahiyesinin konumu, topoğrafyası ve iklim şartları bölgenin şehirleşmesinde büyük etkisi vardır. Bu etkenler bölgede ki geleneksel konut mimarisini doğrudan etkilemiştir. Bölgenin güney ve güneybatı olmak üzere iç kısımlarına doğru eğimler azalmaktadır. Bu etkenler bölgenin sosyolojik yapısını etkilemiştir. Bölgenin iklim, topoğrafyası ve Aşağı Zap Nehrinden kaynaklı tarıma elverişlidir. Sulak araziden kaynaklı Altunköprü halkı tarımda ve hayvancılıkta başarılıdırlar. Bunlara ek olarak Aşağı Zap Nehrinden tutulan balıklar ile balıkçılık yapılmaktadır. Bölge halkı kültürel aktiviteler ve sanatta da oldukça başarılıdır. El sanatlarının yapımı yaygındır. Ayrıca nahiyede birçok şair yetiştirmiştir. Bahsedilen tarım, balıkçılık, el sanatları ve hayvancılık bölgenin başlıca geçim kaynaklarındandır.

2.3 Sosyolojik Yapısı

Tarım: Bölgenin iklim, topoğrafyası ve Aşağı Zap Nehrinden kaynaklı Altunköprü 'nün toprakları tarıma elverişlidir. Bu araziler damlama ve diğer sulama teknikleri ile sulanmaktadır. Tarıma elverişli arazilerin çok olmasına rağmen işletilmeyen arazilerin miktarı Altunköprü 'de çoktur. İşletilmeyen arazilerin miktarı bölgenin tarıma elverişli toplam 175762 dönümlük arazisi içerisinde 31847 dönümünü oluşturmaktadır. (Orug, 2015)

El Sanatları: Altunköprü geçmişte el sanatlarında oldukça başarılı bir beldeydi. El sanatları ile tanınan bu belde halı ve kilim dokuması, kayık, çanta, beşik, çocuk oyuncakları ve sepet üreten halk bu ürünleri ticareti ile geçimini sağlamaktadır. (Hürmüzlü H. , 2002) Kasabanın Irak'ta tanınmasını sağlayan ve çeşitli biçimlerde üretilen kullanım eşyası olarak satılan sepet işleme ürünleri, dükkânlarda satılır. Bunun satışını yapan en ünlü esnaf rahmetli Ömer Menden (1921-1987)' di. Ayrıca Sinan İzzet de, el sanatları ürünleri satan esnaflardan biri idi. Kasaba ziyaretçilerinin ilgisini çeken sepetler kasabanın tanınması yanı sıra bölge halkına ekonomik bir gelir kaynağı olmuştur. Eskiden bu el sanatları herkes tarafından bilinirdi. (Bektaş, 1974) Folklorik değeri olan sepet işleme sanatını genellikle kadınlar üretti. Altunköprü' de eskiden bu sanatı yürütmekle ün salmış kadınlar vardı. Bölgede bu sanatı öğrenip icra eden genç kızlar çoğunlukta idi hatta bu sanata yatkın olmayan kızların evlenme şansının az olacağı söylenirdi. (Hürmüzlü H. , 2002)

Sepetlerin ana malzemesi doğal ürünlerdir. Yaz mevsiminde buğday ve arpa gibi tahıl ürünlerinin biçim işleminden sonra yerde kalan saplar toplanır. Değerlendirilen bu saplar arasında temiz düzgün ve ince olanlar seçilir. Seçilen bu saplar kırılmamaları için suya yatırılır. Sapların kabukları deste halinde bırakılır ve ince sap ile sarılır. Ayrıca örgü kullanımında tek dizeliği bozmak için renkli saplarda hazırlanırdı. Saplar renklendirilmesi istenen renk ile sıcak suya yatırılır ve birkaç dakika sonra çıkarılıp kurutulur. Böylece saplar örgü işlemine hazırlanmış olur. (Saatçi, Altunköprü, 2018) Çok ince el sanatı olan bu ürünler ticari değerinin yanı sıra büyük bir kültürel önemi vardır. Bu ürünlerin çeşitli örnekleri Bağdat'ta Eğitim Bakanlığı'nın daimi sergisinin bir köşesinde halen sergilenmektedir. (Hürmüzlü H. , 2002)

Zamanla el sanatlarına olan ilgi azalmış olduğu gözlenmektedir. Geçmişte bir geçim kaynağı olan sepetçilik, çanak, çömlek, halı dokuma, ahşap oyma gibi el sanatlarının günümüzde Altunköprü 'ye yapmış olduğum ziyarette artık ticari amaç ile yapılmadığı çarşı pazarlarda satılmadığı gözlemledim. Ancak bölgede yaşayan bazı kadınlar el sanatlarına hala ilgileri devam etmekte hobi amaçlı çalışmalarını yapmaktadır.

Balıkçılık: Aşağı Zap Nehrine sahip olan nahiye balıkçılık önemli geçim kaynaklarından biridir. Altunköprü balıkları ile nam salmış bir beldedir. Geçmişten günümüze kadar ulaşan bu balıkçılık kültürü halen devam etmektedir. Civar illerden gelen halk buradan balık alırlar. Altunköprü bir de Aşağı Zap suyunda yetişen tatlı su balığı ile ün kazanmıştır. Avlanan bu balıkların çeşitleri halk arasında şu isimlerle tanınır: Basuğ, Beyaz Hiddesi, Seyit Hiddesi, Cüre, Farık, Gircin, Şabut, Nakur, Kuskumru. Nakur ve Kuskumru cins balıkların boyu çoğu zaman bir metreyi aşar. (Hürmüzlü H. , 2002) Kerkük'ten bu güzelim kasabaya balık avlanmaya ya da satın almaya akın ederlerdi. Ancak nehrin bakımsız kullanımı, atık suların nehre atılması ve kuraklık nedeniyle balık sayısında ciddi bir azalma görülmektedir. Umarım ki bu konu hakkında acil bir önlem alınmaya başlanılır, önlem olmaz ise bu yüzyıllardır bizlere emanet olan doğayı terk etmiş olacağız. Nehirden avlanan balıkların yanı sıra özel havuzlarda balıklar beslenip çarşıda satılmaktadır. (Tevfik, 1969)

Turizm: Altunköprü konumu itibariyle turizm anlamında büyük bir öneme sahiptir. Bu önemin nedeni ise Altunköprü Kerkük, Erbil, Musul ve Süleymaniye şehirlerini birbirine bağlayan merkezi konumda yer almasıdır. Şehirler arası Seyahat eden yerli turistlerin uğrak noktası olmuştur. Geçmişte üretilen el sanatları ürünler pazarlarda satılırdı. Günümüzde ise tarım ürünleri ve balık ürünleri yerli turistlerin gözde ürünlerindendir. Ayrıca nahiyeden geçen nehirde önemli bir turizm kaynağıdır, civar illerden gelen turistler sahilde piknik yaparlar. Yüzme ve güneşlenme gibi keyifli aktivitelerini gerçekleştirirler.

Ticari ve Mesleki Faaliyetler: Altunköprü kentinde tarım üretimi yanı sıra ticarete yapılmaktadır. Nahiyenin çarşısında üretilen mahsullerin satıldığı görülebilir. Buna ek olarak giyim, teknoloji, market gibi ticari dükkânlarda yer almaktadır. Altunköprü' de yer alan kahvehaneler de bölgenin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bölgede yaşayan kişilerin bazıları ve tarihçilerin bazıları kara

hayvanlarının avlanmasının da geçmişte mevcut olduğunu ve bir meslek olarak belirtildiği söylenmektedir. Araştırmacı “Sadun Nurettin Köprülü” şöyle diyerek: “Şehrin sakinlerinden bazıları ava gider ve sırtlarında tavşan ve ceylanlarla geri dönerlerdi.” Geçmişte avlanmanın olduğundan bahsetmiştir.

Eğitim: Altunköprü ’de yaşayan halkın çoğunluğu Türkmen’dir. Buna karşın Irak’ta geçmiş dönemlerde anadilde eğitim almak yasaktı. Eğitimlerini Arapça olarak almışlardır. Ancak anadillerinde alınmayan eğitimin zorluklarını görmüşlerdir. Osmanlı döneminden sonra seksen yılı aşkın süredir Türkmenler anadilinde eğitim alamamışlardır. 24 Ocak 1970’de Türkmenlere verilen kültürel haklar ile, Osmanlı alfabesi ile öğrenim uygulamaya koyuldu. Ancak bir yıl sonra, Baas rejimi geri adım attı. Türkçe okutulan tüm okullar kapatıldı. Türkçe eğitim yasaklandı. Nisan ayında Baas rejiminin çökmesinden sonra bölgede Latin Alfabesiyle Türkçe dili öğrenme kursları açıldı ve bu kurslara yoğun ilgi gösterildi. Günümüzde kurslar devam etmektedir. (Beyatlı, 2003) Bunun yanı sıra Irak’ta artık Türkçe eğitim yaygınlaştı, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerde Türkmen halk anadilinde eğitim alabilmektedir.

Bölgede Türkçe eğitim Osmanlı dönemin de varlığı bulunmaktaydı. Türkmenler Osmanlı döneminde mahalle mektepleri ve camilerindeki külliye ve medreselerde medrese eğitimi almışlardır. 1890 yılında yapılan bir çalışmaya göre Musul vilâyetinin Musul, Süleymaniye ve Kerkük sancaklarında 107 sıbyan mektebi (ilkokul), 3 rüştiye (ortaokul), 65 medrese bulunduğu belirlenmiştir. Daha sonra eklenen okullarsa bir sanayi mektebi ve beş sınıflı bir sultanî (lise) dir. 1918 de başlayan İngiliz işgalinden sonra, 1930-1931 öğretim yılına kadar bu bölgelerde ilk ve ortaokullarda Türkçe öğretim görmeye devam etmiştir. Bu dönemde Türk okullarının müfredatı tarih dersi hariç Türkiye de görülen eğitim ile aynıydı. Ayrıca bu okulların öğretmen ve ders kitabı ihtiyacı da Türkiye tarafından karşılanıyordu. Irak Kraliyet Anayasası’nın 14. maddesi, Yahudi ve Hristiyanlar da dahil edildiği bütün azınlıklar gibi, Türklere de kendi ana dilleriyle eğitim hakkı vermesine rağmen, 1930 yılında yapılan İngiltere Irak antlaşmasıyla yarı muhtariyet öngörülünce, 1931 yılında Kerkük hariç bütün Türk bölgelerinde Türkçe öğretim tamamen maalesef yasaklanmıştır. Kerkük’te ise haftanın belli saatlerinde layığıyla yapılmayan Türkçe öğretim, 1937 yılından sonra tamamen kaldırılmıştır. Bu yasaklar Türkmenleri mahalle mekteplerine yönlendirmiş, ancak Arapça eğitim veren

okulların artması mahalle mekteplerinin tarihe geçmesine yüz tutmuştur. (Celepoğlu, 2006)

Baas Partisi'nin 24 Ocak 1970'te yayımladığı Irak Türklerine bazı kültürel haklar veren bildiride, Türk bölgelerindeki ilkokullarda Türkçe eğitim görülebileceği ilan edilmişti. Bu gelişme Türkmenleri çok mutlu etmiş, sadece Kerkük'ün merkezinde 64 Türk ilkokulu açılmış ve bir heyet tarafından bu okullar için Türkçe ders kitapları hazırlanmış. Ancak son anda Devrim Konseyi kararını iptal ederek bu okullarda Türkçe öğretim yapılmasına izin verilmemiştir. 1991'den sonra Kuzey Irak'ta doğan yönetim açığı, Iraklı Türklere pek çok sıkıntı problemleri getirmesiyle birlikte bazı kültürel haklarını almasına da olanak sağlamıştır. Bu bölgede faaliyet gösteren Türk partileri, Fuzûlî, Gökbörü, Doğuş, Türkmeneli, Oğuzhan, İmadiddin Zengi, Selçuk, Karakoyunlu, Atabek, Garibi, Karaoğlan, Yunus Peygamber, Kerkük, ilkokullarını ve Doğan Lisesini açmışlardır. Sayıları ve öğrencileri gün geçtikçe artan bu okullarda ilköğretimden liseye kadar bütün eğitimlerini Türkiye Türkçesi ve Lâtin alfabesiyle eğitim öğretim almaktadır. Okuma yazma oranının %58 seviyelerinde olduğu Irak'ta bütün engellemelere imkânsızlıklara rağmen, en eğitimli sosyal grubu Türkmenler oluşturur. (Özkan, 2009)

Mutfak: Bölge halkının mutfak kültürü oldukça gelişmiştir, avlanan balıkların yenilmesi oldukça yaygındır ızgara ya da fırında pişirilen balıklar oldukça sevilmektedir. Balığın yanı sıra karışık dolma, doğrama, teşrip, zilbiye, pirinç köftesi, içli köfte, keşşam, şazik turşusu, köpme tatlısı yöresel ve sevilen yiyecekler arasındadır.

Eğlence: Bölge halkı çeşitli eğlence aktivitelerine sahiptirler. Bunlar genellikle düğünler (toy), kına (hınna), evlilik sonrası yedisi gibi evlilik ile birlikte olan kutlamalardır. Sünnet düğünleri de kutlamalar arasındadır. Türkmenlere has sini zarf oyunları oynanır. Günümüze kadar tüm canlılığı ile gelen bu etkinliklerde karşılıklı hoyratlar söylenir, türküler okunur böylece eğlenceler yapılmış olur. Oldukça misafir perver olan Altunköprü halkı kutlamalara gelen konuklarına tatlılar, şerbetler, çay, kahve veya yöresel yemekler ikram eder ve daha sonra gelen konuklar uğurlanır. (Terzibaşı, 2013)

Şekil 2.6 Geleneksel sinni zarf oyunu. (Kerkük'te Ramazan Geleneği: Sinni Zarf, 2007)

Kerkük ile Erbil arasında, özellikle ramazan geceleri karşılıklı ziyaretler yapılır. Kahvelerde sabaha kadar süren Türkmenlere özgü olan sini zarf oyunu oynanır. Bu geleneksel oyun oynanırken karşılıklı hoyratlar ve türküler okunur. Tatlılar yenilir, şerbetler içilir. Sahurda ise yemekler ikram edilir daha sonra misafirler uğurlanır. (Saatçi, 2009)

Akşamüstü çayhanelerde eğlence amacı ile bölge halkı toplanır. Çaylar 'istikan' denen bardaklarla verilir. Evinin sıcağından, işin yorgunluğundan kaçan erkekler burada serinlerler, tavla oynarlar, sohbet ederler. Bu saatlerde çayhanede radyo son ses açılır ve yöre halkına ait olan Türkü, şarkı sesleri sokaklara kadar taşar. Eşlik edilerek türküler dinlenir ve günün yorgunluğu atılır. Bölge de günün en canlı saatleri akşam vakitleridir. (Neftçi, 2003)

Şekil 2.7 Altunköprü’de yüzme festivali.

Altunköprü de 04.09.2019 tarihinde genç sporcuları desteklemek amacıyla Türkmeneli Öğrenci Ve Gençler Birliği Altunköprü Bürosu tarafından yıllık yüzme ve suya atlama festivali düzenlendi. Nahiye de iyi yüzücülerin bulunmasından dolayı festivale çokça katılım sağlandı. Yetkililerin söylemleri doğrultusunda bu etkinliğin her yıl olacağı bildirildi.

Müzik: Irak Türkmenlerinin sözlü halk edebiyatının en önemli dalını oluşturan hoyrat, bölge halkının felsefesini ve hayata bakış tarzını yansıtan; bir duygu ya da düşünceyi özgün yönleriyle ele alan dilden dile, nesilden nesile aktarılan ve dörtlükler şeklinde yazılan bir çeşit nazım türüdür. (Terzibaşı, Kerkük Hoyratları Ve Manileri, 1975)

Hoyratlar, insanların dert, üzüntü, aşk ve keder gibi duygularını yansıtıldığı dörtlüklerdir. Edebiyatçılar ve yazarlar hoyratın birçok tanımını yapmıştır. Irak Türkmenlerinin edebiyatı ile ilgili yaptığı araştırmalar ile ün salmış Ata Terzibaşı, hoyratları şu şekilde tanımlamıştır: “Özel bir üslûpla yazılmış olan bu dörtlükler, hakikatte derin anlamlar taşıyan ufacak sözlerin sanatkârane işlenmesinden doğan ve halkın içli duygusuna tercüman olan bir çeşit ifade tarzıdır.” (Tuzlu, 2014) Bölgede yaşamış Ali Heme Sakka (? – 1960), Cafer Ahmet Davşan (doğ. 1936), Sati Köprülü (1933-2002), Abdurrahman Gürses (1955), Sinan Süleyman Köprülü (1957) gibi önemli sanatçılar bulunmaktadır. Bu sanatçılar bölgenin tanınmasında ve ününün yayılmasında büyük rol oynamışlardır.

Edebiyat: Irak Türkleri edebiyatta oldukça başarılı ve ilgilidirler. Çoğu zaman çektikleri zorlukları, sitemlerini, mutluluklarını, isteklerini edebi eserler ile anlatmaya duyurmaya çalışmışlardır. Bu anlamda yazılan birçok şiir, hikâye destan bulunmaktadır. (Basir, 1955)

Nüfus ve Etnik Yapı: Kerkük bölgesinin ilk yerleşik halkı Asurilerdir. İslamiyet'ten sonra buraya Türkler ve Araplar yerleşmişlerdir. Irak Devletinin kuruluşundan sonra Kerkük ve civarına çevreden gelen göçlerle Kürt nüfusu da burada bir hayli artmıştır. Bölge halkı uzun yıllardan beri buraya yerleşmiş. Türk unsurlarından meydana gelmektedir. (Baskanlığı, 2003) Kerkük Türkleri olarak tanınan Irak'taki Türk topluluğu, sadece Irak'ın bu dördüncü büyük şehri olan Kerkük'te yaşamayıp Musul, Erbil, Altunköprü, Tuz, Dakuk, Kızılrabat, Hânekin gibi bölgelerde de yaşamaktadır. (Hürmüzlü E. , 2006) Irak toplam 22.5 milyonluk nüfusunun %55'i şii Arap, %12'si Kürt, %20'si Sünni Arap, %10'u Türkmen, %3'ü de Kaldani, Süryani, Yahudi ve Hristiyan olmak üzere diğer unsurlar Irak'ta yaşamaktadır. Irak Türkmenleriyle ilgili en son nüfus sayımının 2000 yılına uyarlanmış durumu incelendiğinde Irak'ta 1.757.000 Türkmen'in yaşadığı tahmin edilmektedir. Türkmenler, genel olarak Telafer, Musul, Erbil, Altunköprü, Tuzhurmatu, Kifri, Mendeli, Hanekin ve Bağdat'ın güney doğusunda bulunan Bedre'ye kadar uzanan ve petrol, su, tarım kaynakları açısından stratejik değer taşıyan verimli topraklar "Türkmeneli" olarak bilinen bu bölgede yaşamaktadırlar. (Başdemir)

Altunköprü nahiyesi yüzyılın başlarında 798 hanesi, 27 köyü olup Kerkük kazasının 1890-1892 yıllarında sadece Tuzhurmatu ve Altunköprü olarak iki nahiyesi var iken, 1894-1912 yılları arasında nahiye sayısı beşe yükselmiş ve Tuzhurmatu Kerkük'ten ayrılmıştır. (Kılıç, 2010)

2.4 Tarihsel Gelişimi

Altunköprü nahiyesi Şehri Kuzey Irak'ta yer alan Kerkük vilayetinin önemli nahiyelerinden biri kabul edilmektedir. Aynı Şekilde çok sayıda ulusa yurt olmuştur. Bu milletler arasında Türkmen milleti, Kürt milleti ve Arap milleti en önemlilerindendir. Buna ek olarak bazı dini gruplar bulunmaktadır. Türkmenler bu nahiyedeki varlıklarını Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki sahip oldukları konumla ilişkilendirilmektedir. (Anderson, 2009)

Altunköprü nahiyesi geçmişte Mezopotamya sınırları içerisinde yer almıştır. Topraklarının verimliliği ve ikliminin uygunluğu nedeniyle çok eski zamanlardan beri kavimler göçü olan Mezopotamya, kuzey ve kuzeydoğudan yüksek dağlarla çevrili, güneyden Suriye ve Arabistan çöllerine açık bir düzlüktür. Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgeye Yunanlı tarihçilerin “iki nehir arası”, yani “Mezopotamya” olarak adını alan bu topraklar, aslında sınırları tam olarak belirli olmayan bir bölgedir. Bu bölge, farklı kültür ve halkların harmanlanması, verimliliği sayesinde uygarlığın gelişmesine yardımcı olmuştur. İlk okur-yazar, eğitilmiş topluluklar bu bölgede ortaya çıkmış, matematik, astronomi bilimleri ilk bu bölgede geliştirilmiştir. Bu nedenlerden dolayı Mezopotamya, kaynaklarda “Uygarlığın Beşiği” olarak da adlandırılır. Çalışmamızın konusu olan Kerkük'te yer alan Altunköprü nahiyesi, Mezopotamya bölgesinde yer alan antik çağ şehirlerinden birinde yer almaktadır. Kerkük, bölgesi tarih boyunca farklı kültürlerle sahip, farklı uygarlıkların etkisinde kalmış, farklı milletten ve kültürden insanlara ev sahipliği yapmıştır. Böylece çok kültürlü renkli bir coğrafyaya sahiptir. (Taranç, 2007)

İlkçağ uygarlıklarının döneminde bölgenin önemli şehirlerinden olan Kerkük, İslam medeniyeti zamanında da bu özelliğini korumaya devam etmiştir. 636 yılında (Halife Ömer Dönemi) İslam ordularının, Sasanileri, Kadisiye Muharebesi'nde yenmesiyle kentin halkı Müslümanlaşmaya başlamıştır ve kent 642 yılında İyaz bin Ganem tarafından fethedilmiştir. (Gündüz, 2002)

Sonraki yıllarda Hazret-i Osman zamanında buraya Necid bölgesinden getirilen Arap kabileler ve Emeviler ve özellikle de Abbasiler döneminde önemli sayıda Türk nüfusu yerleştirildi. Civar bölgelere ilk Türk yerleşimi, 673 yılında Emevilerin, Basra'ya, yaklaşık 2.000 kişilik bir Türk grubunu getirmesiyle gerçekleşmiştir, yerleştirilen bu topluluk, özellikle “Sugur” adı verilen düşman sınır hatlarında görev

almıştır. 1040 yılındaki Dandanakan Savaşından sonra Irak’a doğru gelmeye başlayan Oğuz Türklerine bağlı boyların sayıları artmıştır. Böylece bölge Türkleşmeye başlamıştır. (Pamukçu, 2001)

1055 tarihinde Büyük Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey’in, Abbasi halifesi tarafından Bağdat’a davet edilmesiyle beraber Irak’ta hâkimiyet ilk defa Türklerin olmuştur. (et-Tâlib, 1999) Tuğrul Bey’in Bağdat’a davet edilmesinin nedeni; 943 yılında Bağdat’ı işgal eden, Hazar çevresinden gelen Şii Büveyhilerin döneminde hilafetin, törensel dönüşmüş olmasıdır. Tuğrul Bey, birçoğu Oğuz boylarına ait, ordusu ile Irak’a girerek Büveyhilerin egemenliğine son vermiş, sonrasında Halifelik görevini Abbasilere bırakarak, önce Kerkük’e kadar bölgede egemenliğini tesis etmiş, sonrasında Musul, El Cezire, Halep ve Basra’yı egemenliği altına alarak Irak’ın tek hâkimi haline gelmiştir. (Nakip, 2007)

63 yıl boyunca Büyük Selçuklu egemenliğinde kalan Kerkük, 1118 yılında Irak Selçuklulara geçmiştir. 76 yıl sonra da, 1194 yılında, Harzemşahlar, Irak Selçuklularını ortadan kaldırmışlardır. Ancak bu dönemde Kuzey Irak’ta oluşan yönetim boşluğu Kerkük kentini de etkilemiştir. Kuzey Irak’ta “Atabeylikler Dönemi” bağlamıştır. (Defter, 2016)

Irak bölgesi ve dolayısıyla Altunköprü nahiyesinde Atabeylikler Dönemi, 1232’de Abbasilerin bölgeye tekrar hâkim olmasıyla bitmişse de, bu yeni dönem, 1258’de Moğolların Bağdat’ı alması ve halifeyi öldürerek Abbasi Hilafetinin sona ermesine kadar sürmüştür. Moğolların zayıflamasıyla bölgede Türkmen hâkimiyeti tekrar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır, sırasıyla Karakoyunlular, Akkoyunlular ve 1508’de Şah İsmail’in Bağdat’ı almasıyla Safeviler bölgenin hakimi olmuşlardır. (Yiğit) Osmanlı, dini, devlet politikaları nedeniyle şii inanışını benimseyen Safevi Devleti’ni tehdit olarak görmüştür. Yavuz Sultan Selim, önce İran’a yürümüş, 1514’de Çaldıran savaşının kazanılmasıyla 1515 yılında Mardin, Raha, Rakka, Musul, Sincar, Telafer, Cezire, İbn-i Ömer, İmadiye, Erbil ve Kerkük’ü ve dolayısıyla Altunköprü nahiyesini almıştır. (Marufoğlu, 1998)

Osmanlı-Safevi mücadelesinde sürekli el değiştiren Kerkük kentinde, Kanuni Sultan Süleyman’ın 1534’te Irakeyn Seferine çıkıp Bağdat’ı alması ve Irak’ı Osmanlı Devleti’nin bir eyaleti haline getirmesi ile yeni bir dönem oluşmuştur. Bu dönemde Kerkük önce beylik sonra da beylerbeyliği olmuştur. Tarihlerdeki kayıtlara

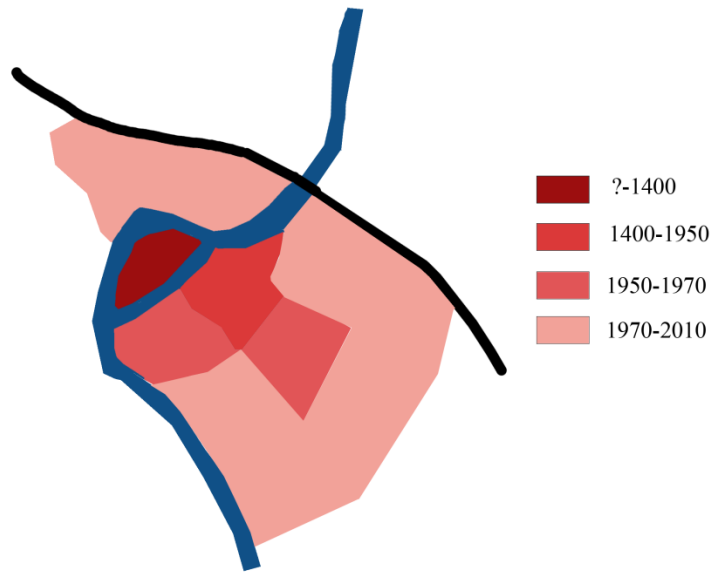
göre, Kerkük kentinin adı “Gökyurt” olarak geçmiştir. (Nakip, 2007) Ancak Safeviler ve Osmanlı Devleti arasındaki bölge için yapılan mücadeleler devam etmiş, 1622-1639 yılları arasında iki devlet arasında gerçekleşen savaşlarda 1623 ile 1630’da Kerkük iki kez el değiştirmiştir. Sultan IV. Murad’ın Bağdat seferinin ardından, 1639’da imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması ile bölgede yüzyıllarca sürecek Osmanlı hâkimiyeti sağlanmıştır. Biri Kerkük olmak üzere 32 sancaktan oluşan “Şehr-i Zor” (Şehrezur-Şehr-i Zûl) eyaleti oluşmuştur. (Şener, 2012)

“1733 yılında bölge Osmanlı Devleti ile İran arasında yeniden çekişme konusu oldu. Nadir Şah’ın Osmanlı topraklarına girmesi üzerine, bölgede büyük sıkıntılar yaşandı. Özellikle Kerkük halkı büyük acılar yaşadı ve kentin kalesi top ateşlerinden dolayı geniş çapta hasar gördü. Osmanlılarla İran arasında 4 Eylül 1746 tarihinde akdedilen barış antlaşması üzerine Kerkük 1918 İngiliz işgaline kadar Osmanlı topraklarında kaldı.” (Saatçi, 2009)

Bu tarihten sonra 1918 yılına kadar kesintisiz olarak Osmanlı hâkimiyetinde olan bölge, XVIII. yüzyılın baslarında yıkıma uğrayan Şehrizar' un yerine eyalet merkezi haline geldi. Doğuda Musul, kuzeyde Diyarbakır, batıda Halep ve güneyde Suriye ile çevrili Zor sancağı ile isim benzerliğinden dolayı bilhassa yazışmalarda birine ait olan evrak ve mektuplar yanlışlıkla diğerine gittiğinden bu gibi karışıklıkları önlemek amacı ile 25 Şaban 1310 (14 Mart 1893) tarihinde adı tekrar Kerkük olarak adı değiştirildi. (Kılıç, 2010) Birinci Dünya Savaşı’ndan önce İngilizlerin bu bölge ve civarı ile ilgilendiği bilinmektedir. Bölgenin toprak zenginliği ve petrol varlıkları bu ilginin nedenlerindendir. I. Dünya Savaşı sonunda İngilizler tarafından işgal edilmesiyle birlikte bölgedeki Türk egemenliği bitmiş, 1920 deki San Remo Konferansı ile Irak’ın manda idaresi İngiltere’ye verilmiştir. 19 General Abdülkerim Kasım’ın tarafından gerçekleştirilen darbe ile 1958 yılında Irak’ta Cumhuriyet ilan edilmiş, bu cumhuriyet, varlığını 2003’te gerçekleşen Amerikan işgaline kadar sürdürmüştür. Günümüzde Kerkük’ün ve dolayısıyla Altunköprü nahiyesin de içinde bulunduğu bölge “Kuzey Irak” olarak anılmakta ve özerk bölge statüsüyle Bölgesel Kürt Yönetimi (BKY) tarafından yönetilmektedir. (Saatçi, 1996)

2.5 Nahiye'nin Fiziksel Gelişimi

Altunköprü Büyükköprü (Selahiye), Ortayaka ve Küçükköprü (Tisin) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Yöre halkı mahalleye çola demektedirler. Altunköprü de yer alan çolalar; Cami Çolası, Çay Çolası, Begler Çolası, Saray Çolası, Nohutçular Çolası bulunmaktadır.

Altunköprü 'de en eski yerleşke Ortayaka bölgesinde yer almaktadır. Bu nedenle tez çalışması için seçilen konutlar Ortayaka bölgesin de yer almaktadır. Yerleşim yerleri Ortayaka bölgesinden yayılarak genişlemiştir. 1950 yıllarda Selahiye doğru genişleyen yerleşim alanları 20. yy. ortasından sonra kentin gelişimi, Tisine kadar genişlemiştir.

Tez çalışmasında seçilen evler özgün ve bölgenin geleneksel konut mimarisini yansıtmaktadır. Bölge de yer alan geleneksel yapıların birçoğu terk edilmiş ve yok olmaya yüz tutmuş durumdadır. Bölge halkının ekonomisinin iyileşmesinden

kaynaklı yeni yapılan yapılara göç başlamış geleneksel evler sahihsiz kalmıştır. Ayrıca gölgede ki savaşlar ve doğal afetler sebepleri ile bu evler, yıkılmaya ve terk edilmeye maruz kalmıştır.

3. ALTUNKÖPRÜ 'NÜN MİMARİ ÖĞELERİ

Altunköprü nahiyesinin köklü tarihi nedeniyle kıymetli mimari öğeler bölgeye inşaa edilmiştir. Coğrafi konumu bölgeleri birbirine bağlaması nedeniyle tarihi ulaşım yapıları bölgede yer almaktadır. Günümüze kadar gelmeyi başaran camii ve türbeler bulunmaktadır. Tarihten bugüne kadar konumunun ticarete uygun olması sebebiyle tarihi ticari yapılarda barındırmaktadır.

3.1 Dini Yapılar

Altunköprü halkı kutsal mekânlara ve kişilere gösterdiği ayrı bir saygı bulunmaktadır. Bu saygı halk kendi kültürlerine, dini inançlarından kaynaklıdır. Altunköprü gibi yüz ölçümü çok büyük olmayan bir bölgede 12 adet cami bulunmaktadır. On bir adet yatır mezar olduğu bilinmektedir. Bu rakamlar bile bu insanların kutsal mekân, yer ve kişilere gösterdiği saygının en belirgin göstergesidir.

3.1.1 Camiler

Altunköprü nahiyesinde Osmanlı döneminde inşa edilmiş iki adet camii yer almaktadır. Bu camiler Ortayaka Camisi (Molla Zennun Camisi), Terahler Camisi (Molla Sadun Camisi) dir. Maalesef ki bu eserler zamanla yanlış uygulamalara, bilinçsiz kullanıma maruz kalarak özgün hallerini kaybetmeye yüz tutmuşlardır.

1- Ortayaka Camisi (Molla Zennun Camisi) 1926

Şekil 3.1 Ortayaka Camisi iç mekân görüntüsü.

Şekil 3.2 Ortayaka Camii avlu mekânı görüntüsü.

Osmanlı döneminde inşa edilen camii Büyük Cami adı ile de bilinmektedir. Yapıldığı dönemlerdeki camilere nazaran en büyük camii olsa da günümüze geldiğimizde aynı özelliği taşıdığı söylenemez. Camiinin İnşaat tarihi tam olarak bilinmemektedir; lâkin 1926 tarihinde tadilata tâbi tutulduğu, caminin girişinde asılı olan tabela ile bilinmektedir. Bu camide kubbe ve minare yoktur.

2- Terahler Camisi (Molla Sadun Camisi)

Orta Yaka bölgesinin batı tarafında kalan bu cami ile Ortayaka cami arasında 300-400 metre bulunmaktadır. Bu camiye meydan camii olarak da bilinir. Nedeni ise

bu caminin bulunduğu alan bir ticaret merkezi, bir meydandır. Bu cami, değışen hocalarıyla birlikte farklı isimlerle anılmıştır. Bir dönem Molla Ahmet, bir dönem Molla Sait, bir dönem Molla Hurşit ve sonra Molla Sadun olarak anılmıştır. Ancak resmî ve bilinen ismi ise Selahaddin Eyyubi Camiidir. Bu camiinin inşaatına dair ise kesin bir tarih bilinmemektedir. Bu camii Altunköprü ‘nün en eski camii olması sebebiyle kubbesi ve minaresi yoktur.

Nahiye de tarihi değere sahip olmayan camiler ise on adet bulunmaktadır. Sonradan inşa edilmiş bu camiler:

1- Tisin, Molla Latif Cami

Bu cami, nahiye'nin tisin bölgesinde yer almaktadır. Bir dönem Molla Sait Camii olarak anılmaktaydı. İnşası 1938 yılında biten bu camii 2010 yılında yıkılıp yeniden yapılmıştır bu nedenle son dönem mimarisine sahiptir hem kubbesi hem de minaresi bulunmaktadır. İnşası 1938 yılında biten bu camii 2010 yılında yıkılıp yeniden yapılmıştır.

2- Osman Bin Affan Camisi 2008

Bu cami, nahiye'nin tisin bölgesinde yer almaktadır. Tisin camisinden daha büyüktür. Üç bin metre karelik bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Caminin mimarisinde kubbe ve minareler yer almaktadır. Bu caminin aynı zamanda bir diğer adı da Molla Yusuf Camisidir.

3- Tahir Ağa Mescidi 1958

Altunköprü'nün Salahiye bölgesinde yer almaktadır. Mescit adını, mescidi yaptıran Tahir Ağa'dan almaktadır. Aynı zamanda Tahir Ağa'nın mezarı da bu mescidin içerisinde bulunmaktadır. Bu mescit bir garajın içerisinde yapılmıştır. Bu garajın ön tarafında ise dükkânlar bulunmaktaydı. 2010 senesinde Tahir Ağa'nın torunları tarafından bu mülk satıldı. Alan kişi ise Tahir Ağa'nın mezarına dokunmadan buradaki her şeyi yıktı. Yeni yapılan imarda ise mescidin yerine bir mescit inşa edildi. Bu Mescidin adına kendi annesinin ismini Hanife verdi.

4- Ebu Eyüp El Ensari 2014

İmam Recep mezarının hemen yanında yer almaktadır. Bu caminin üzerine yapıldığı arazi Rahmetli Kadir Beyin evi bulunmaktaydı. Torunları tarafından caminin yapılması için vakfedildi. 800 metrekarelik bir alan üzerine inşa edilmiştir. Minaresi yoktur fakat caminin içerisinde büyükçe bir kubbe bulunmaktadır. Bu caminin 2014 senesinde inşaatı bitmiştir.

5- Halit Bin Velit Camisi (Molla Rayit Camii) 1990

1990 senesinde yapılan bu cami 1500 metrekarelik bir alanın üzerinde inşa edilmiştir. Kubbesi yoktur fakat 2001 senesinden sonra bu camiye bir minare eklenilmiştir.

6- İmam Ali Camisi (Molla Abdullah Camisi) 2004

Bu caminin inşaatı 2004 senesinde başlamıştır. 2500 metrekarelik bir alana inşa edilmiştir. Çok büyük bir camidir ve üç katlıdır. Bu caminin içerisinde bir küçük medrese bulunmaktadır. Caminin bir minaresi ve bir de kubbesi bulunmaktadır. Ayrıca ortada bulunan kubbenin yanında altı tane de küçük kubbe yer almaktadır. Bu caminin bulunduğu semtin eski adı Hay Saddam'dır.

7- İmam Ömer Camisi (Molla Sultan) 2009

Bu cami Altunköprü'nün Uruba denilen bir semtinde bulunmaktadır. 1800 metrekarelik bir alanın üzerine inşa edilmiştir. Bu caminin içerisinde bir kubbe bulunmaktadır. Altunköprü Müftülüğü'nün içerisinde.

8- Ebu Hanife Camisi

Altunköprü'den Kerkük'e çıkarken yol üzerindedir. Yolun sağ kenarında bulunmaktadır.

9- Kale Camisi

Kerkük'ten gelirken Altunköprü'nün sağ tarafında, girişte yer almaktadır. Kubbe ve minaresi olmayan bir camidir. 450 metrekarelik bir alan üzerine inşa edilmiştir.

10- Şeyh Süleyman El Salihi Cami ve Tekkesi 2009

Erbil-Kerkük yolu üzerinde bulunan bir camidir. 11000 metrekarelik bir alan üzerine inşa edilmiştir.

3.1.2 Türbeler ve Mezarlar

Altunköprü de kutsal mekan olarak türbeler ve mezarlar yer almaktadır. Bunlar aşağıda belirtilmiştir.

- 1- Sultan Özbek Mezarı
- 2- Seyit Ahmet Mezarı
- 3- İmam Recep Mezarı
- 4- Ciğer İmamı Mezarı
- 5- Ashaba Mezarlığı
- 6- Dört Kapılı İmam Mezarı
- 7- İmam Muhammet Mezarı
- 8- Kayabaşı Mezarı
- 9- Seyit Gül Mezarlığı
- 10- Handek Mezarlığı
- 11- Ukaş Mezarlığı
- 12- Kamış Alanı Halveti
- 13- İmam Gözlü Baba Mezarlığı

Seyit Ahmet Türbesi (Ağız Egen İmamı)

Şekil 3.3 Seyyit Ahmet Türbesi dıştan görüntüsü.

Şekil 3.4 Seyyit Ahmet Türbesi içten görüntüsü.

Altunköprü de Küçük Köprü yakasında yer almaktadır bu bölgeye Tisin denilmektedir. Seyit Ahmet'in bir diğer ismi ise Ağız Egen İmamıdır.

Seyyit Ahmet'in Soylarının Peygamber efendimizin soyuna gittiği inanılmaktadır bu nedenle seyit denilmektedir. İmam Hüseyin'in torunlarındandır. Irak'ın orta ve güneyinden gelen seyyah dedeleri, son olarak Altunköprü, Kayabaşı Köyüne yerleşmişlerdir. Kayabaşı Köyü Altunköprü merkezinden 500 metre batıda

yer almaktadır. Bu mezara gelen kişilerin çoğu karabasan, psikolojik aksaklıklar, ruh bunalımları gibi rahatsızlıklarına burada birkaç gece konaklayarak çözüm bulacakları inancı bulunmaktadır. Yöre halkınca bilinen ve aktarılan olaylardan biri de şöyledir: Altunköprü 'de iş yapan Müteahhitlerden birinin oğlu akli dengesini yitirmiştir. Tavsiyeler üzerine Seyit Ahmet'in oğlunun tekkesine gitmiştir. Oğluna burada da derman aramıştır. Bunun neticesinde sıhhatine kavuşan oğlunun durumuna karşılık bahsi geçen müteahhit, mezarlığın olduğu yere kubbeli bir oda yaptırmıştır. Müteahhidin yaptırdığı bu oda 1970 yılında yapılmıştır. Seyyit Ahmet Türbesine 100m. kadar mesafe de bir hayrathane yer almaktadır.

Şekil 3.5 Hayrathane görüntüsü.

Hayrethane Küçük Köprü mezarlığının da yapılmıştır. Yapım tarihi bilinmemektedir. Yapının kullanımında buraya Seyyit Ahmet'i ziyarete gelen yöre halkı burada yer alan büyük su küpünün içine su doldurur ziyaretlerini tamamlardı. Yaz aylarının sıcak geçmesinden kaynaklı bu hayır gelen ziyaretçiler tarafından sıklıkla yapılırdı. Ancak günümüzde kullanım dışı olan bu hayrathane bir anıt olarak varlığın devam ettirmektedir.

Sultan Özbek Türbesi

Şekil 3.6 Sultan Özbek Türbesi görüntüsü.

Sultan Özbek türbesi Altunköprü nahiyesinin merkezinde yer almaktadır. Orta Yaka semtinde bulunan mezar, Aşağı Zap nehrine çok yakın bir konumda bulunmaktadır. Köprüye 50 metre yakınlıktadır ve geçiş yolu üzerindedir. Yapım ve defin konusunda kesin bir tarih bilinmeyen bu mezar hakkındaki bilgiler yerli halkın rivayetleri ile bilinmektedir. Mezara adını veren kişinin adından anlaşıldığı üzere, Özbekistan asıllı olduğu söylenmektedir. Farklı bir rivayete göre Özbekistanlı olmadığını, yalnızca adının Özbek olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Türk asıllı olduğu bilinen Sultan Özbek türbesinin tarihi çok eskiye ve hatta belki de Selçuklulara kadar dayandığı tahmin edilmektedir.

Tez araştırması yaptığım süreçte yöre halkını ile yaptığım görüşmeler ve röportajlar doğrultusunda edindiğim bilgiler Sultan Özbek halk tarafından sevildiği, karakterinin takdir edildiği yönünde oldu. İsmi ve tarihçesi konusunda kesin bilgi olmasa da Sultan Özbek halk tarafından sevildiği konusunda herkes hem fikirdir. Sultan Özbek halkın ortak söylencesi eski bir Osmanlı Komutanı olduğu yönündedir. Vefat ettiği dönem de köprü henüz yapılmadığından naaşı Ortayaka' da kalmış ve oraya defnedildiği söylenmektedir. Bu durumdan yola çıkarak vefat tarihinin 1640 yılından öncesine dayandığı tespit edilebilir.

Şekil 3.7 Halvet alanı görüntüsü. (Oruç, 2015)

Kamış Alanı Halveti Altunköprü'nün 7 km batısında yer almaktadır. Altunköprü ile Dibis Kasabası yakınında olan Karga Otu köyüne yakın mesafededir. Bu alan vadiyi andıran, ulaşım olmayan zor, taşlık bir arazidir. İki dağın arasında kalan bu arazi, bir hendeğe benzemektedir. Halvet için seçilmiş olmasının temel nedeni de budur. Nahiye merkezinden uzak, gürültüden uzak olan bu yer, inziva hayatına uygundur. 1700'lü yıllarda bu halvetin içinde şeyh Süleyman el Salihi kaldığı söylenmektedir. Seyit Gül 'ün babası Seyit Nureddin gibi kıymetli insanlar burada yer almıştır.

Buraya yapmış olduğu ziyarette Eşref Sadun Taha Oruç (2015) şunları söylemiştir.

“Rahmetlinin kaldığı bu uhrevî halvetin yanındaki mescidin içerisindeki duvarda el yazması bir Ayet el Kürsi bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra halvetin mescidi ile küçük bir mağarayı andıran halvet kısmının kapıları karşılıklı bir şekilde birbirlerine bakmaktaydı. Eğimi dik olmayan basamaklarla çıkılan bu halvet yeri, mescide nazaran daha tepedeydi. Mescidin dikkat çeken en önemli özelliklerinden birisi de hasırdan yapılmış olmasıydı.”

3.2 Ulaşım Yapıları

Altunköprü nahiyesi konumu itibari ile odak noktası olduğu söylenebilmektedir. Nahiyeye önemli ulaşım yolları yapılmıştır.

3.2.1 Altunköprü 'nün Tarihi Köprüsü

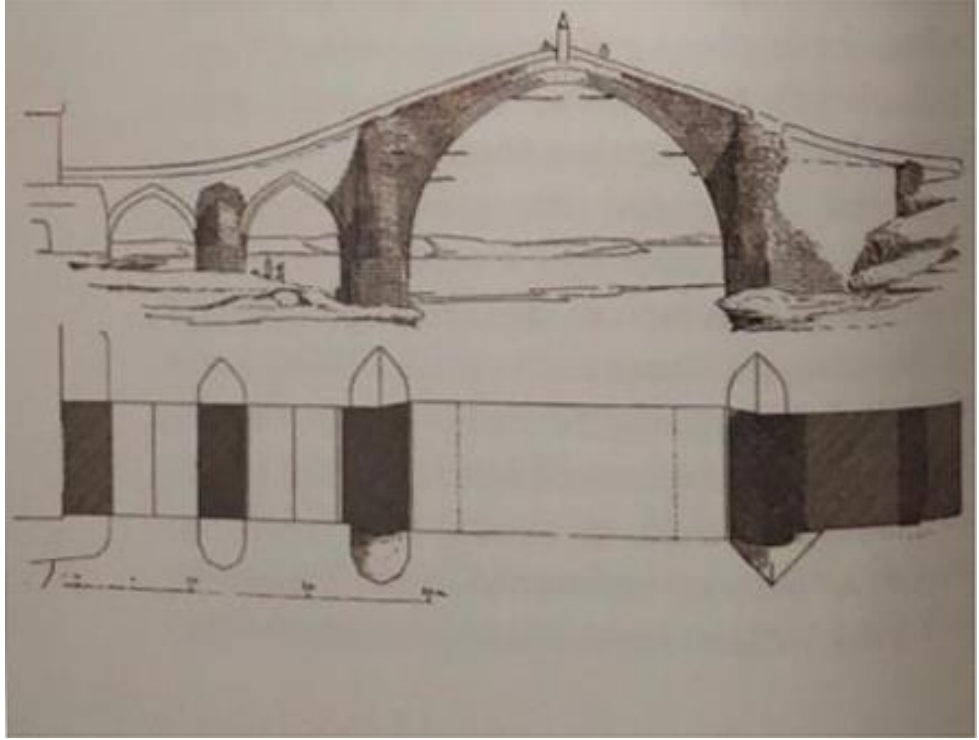
Şekil 3.8 Eski Taş Köprü. (Orug, 2015)

Altunköprü bir küçük ada meydana gelmiştir. Adayı kuzeyden ve güneyden karaya bağlayan bugün demir konstrüksiyonla inşa edilmiş iki köprü bulunmaktadır. Kuzeyindeki köprü 116 metre, güneyinde ki köprüyse 54 metre uzunluğundadır. (Saatçi, 2009) Bu iki köprünün yerinde eskiden taştan inşa edilmiş yüksek kemerli iki köprü bulunmaktaydı. Kuzeyindeki köprü üç gözlüydü. Ortada ki gayet büyük olup, yüksek ve sivri bir kemerden oluşuyordu. Diğer köprüyse, bundan küçük ve aynı şekilde taştan inşa edilmişti. Yapılış tarihleri kesin olarak bilinmemesiyle birlikte, bunların 9.yüzyıla tarihlendirilerek, erken İslam döneminde kaldıkları tahmin edilmektedir. (Vehbi, 1956)

Şekil 3.9 Altunköprü Nahiyesi – Büyük Köprü'nün En Eski Fotoğrafı.
(Herzfeld, 1911-1920)

Alman arkeologlar 20. yüzyılın başlarında Irak'ta yaptıkları arkeolojik araştırmalar sırasında, karşılaştıkları anıtların envanterini tespit etmişlerdir. Bu çalışmalar sırasında Altunköprü 'deki tarihi köprüler de ele alınmış, bu arada kuzey yönündeki tarihi köprü'nün rölövesi çıkarılmıştır. Plan ve görünüşü verilen bu köprü, yaşlıları az bulan anıtlardan biri sayılırdı. Yapılış tarihleri kesin olarak bilinmemekle beraber, bunların 9. yüzyıldan erken İslam döneminden kaldıkları tahmin edilmiştir.

Şekil 3.10 Altunköprü'deki büyük köprü'nün plan ve görünüşü. (Herzfeld, 1911-1920)

Friedrich Sarre, Ernest Herzfeld söylemine göre köprü daha önce onarımlar geçmiştir. Açıklığının 25 m. yüksekliğe kadar yontma taş kullanıldığı belirlenmiştir. Yüksekliğinin ise 18 m. olduğu, ana ayakların 3.5 m. yüksekliğe kadar yontma taş kullanıldığı belirlenmiştir. Diğer kısımların ise tuğla işçiliği ile tamamlatıldığı belirtilmiştir. Döşemenin eğiminin çok dik iniş ve çıkışların zorlu olduğu ifade

edilmiştir. Üç gözlü olan köprünün kemer biçimi sivriye yakın şekildedir. Büyük kemerin açıklığı 26 metredir. Yandaki iki küçük göz ise 8 ve 7 metredir. (Sarre-Herzfeld, 1911-1920)

İran'ın Kuzistan bölgesindeki Sasani Dönemi köprülerinden sonra, İslam dönemine ait en eski köprülerden biridir. Arapların eski Kantara (köprü anlamında) olarak isimlendirdiği ancak bu eski adın geçmişte kaldığı Türklerin bölge yerleşmesi ile Türkçe isim vererek köprüye Altunköprü denmeye başlamıştır.

Şekil 3.11 Altunköprü'deki eski taş köprünün görüntüsü. (Altunköprü Halk Kütüphanesi)

Altunköprü'nün 16.yüzyılda yapılan bir minyatür, nahiyenin o yüzyıldaki durumunu gösterdiği için büyük önem taşımaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakayn Seferi menzillerini gösteren Matrakçı Nasuh'un eserinde ki minyatür, büyük olan köprüyü 3 değil de 5 gözlü olarak göstermektedir. Buradan yola çıkılarak geçirdiği onarım sonucu 2 gözünün kapatıldığı söylenebilir. Birçok araştırmacının

dikkatini çeken bu köprüler, 1918 yılında Osmanlı ordusunun kuzeye doğru çekilmesi ile patlatılmıştır. Daha sonra bölgeyi işgal eden İngilizler, çelik konstrüksiyonlu iki köprü inşa edilerek geçiş sağlanmıştır.

Şekil 3.12 Altunköprü 1538. (Matrakçı, 1976)

Matrakçı Nasuh'un eserinde çizimin yapıldığı dönemde nahiye'nin durumu anlaşılır bir şekilde belirtilmiştir. Farklı kaynaklarda köprünün 4. Murad döneminde yapıldığı söylenmiş olsa da bunların sadece bir söylence olduğu tarihi gerçeğe uymadığı görülmektedir. Bu söylencelerin gerçek olmadığı 16 yy. da yani 4. Murad'ın Bağdat seferinden yaklaşık 100 yıl önce bile var olduğu Matrakçı Nasuh'un eserinden anlaşılmaktadır. (Matrakçı, 1976)

Uzun yıllar ulaşım için kullanılan bu köprüler, trafiğin yoğunlaşması üzerine ona paralel otoban yol üzerine bir Hintli firma betonarme bir köprü inşa edilmiştir. 2017 Eylül ayında Altunköprü' den çekilen peşmerge güçleri arkalarında yıkılmış bir köprü bırakmışlardır. 2018 yılında bu köprü geçici olarak onarılmış ve trafiğe açılmıştır.

3.2.2 Kerkük-Bağdat Demiryolu

Şekil 3.13 Aşağı Zap nehri üzerinde yapılmış tarihi demir yolu.

Kerkük-Bağdat demiryolunun yapımına Birinci Dünya Savaşı içinde başlanması ile Kerkük Tren İstasyonu da Hamzeliler’de inşa edilmiştir. (Saatçi, 2007) Bu bilgilerden yola çıkılarak Kerkük – Bağdat tren yolunun Altunköprü güzergâhından geçtiği bilinmektedir. Böylece yapım tarihi Birinci Dünya Savaşı sürecinde olduğu bilinmektedir. Günümüzde kullanım dışı olan bu demiryolu sadece Altunköprü’ de Aşağı Zap Nehri üzerine inşa edilmiş tren yolu kalmıştır.

3.3 Ticari Yapıları

3.3.1 Altunköprü Ortayaka Pazarı

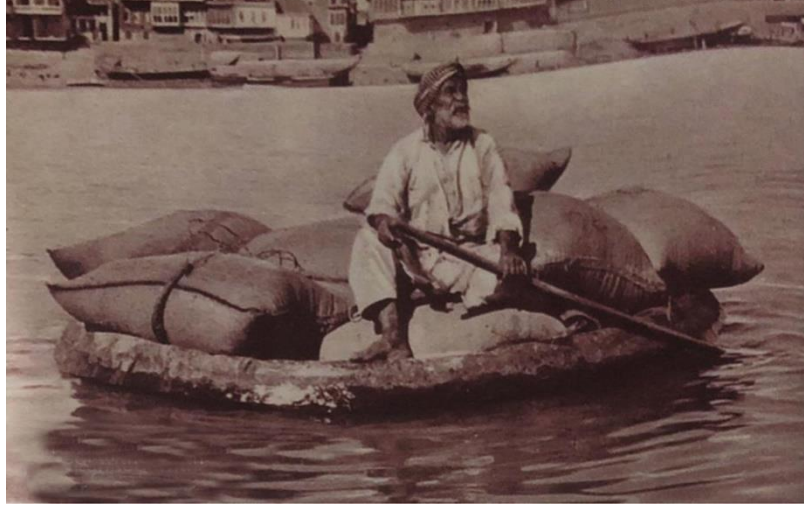
Şekil 3.14 Ortayaka Pazarından bir görüntü.

Tarihi Ortayaka pazarı Osmanlı döneminden itibaren günümüze kadar aynı konumda süre gelmiştir. Geçmişte bu pazarda çeşitli biçimlerde üretilen kullanım eşyası olarak satılan sepet işleme ürünleri, dükkânlarda satılırdı. Günümüzde hala ticaret işlevini devam ettiren bu Pazar nahiyenin verimli topraklarında yetişen meyve ve sebzelerin yöre halkına ve civar illere satışının yapıldığı odak noktasıdır. Geçmişte dükkân kerpiçten inşa edilmişti maalesef günümüze ulaşan dükkânlar çok az sayıdadır.

Şekil 3.15 Eski dönemlerde önemli bir su yolu taşıma aracı olan sal. (Orug, 2015)

Altunköprü'nün Kerkük şehrini Erbil ve Musul vilayetlerine bağlayan karayolu üzerinde bulunması bu kasabaya büyük bir ticari canlılık kazandırmıştır. Verimli tarım arazileri, bol suyu ve çalışkan insanları sayesinde Altunköprü tarım ürünleri bakımından önemli bir kaynak haline gelmiştir. Çeşitli meyve ve sebzesi, özellikle yaz mevsimlerinde yetişen kavun karpuz civar illeri besler hale gelmiştir.

Şekil 3.16 Dicle üzerinde sal ile yapılan taşımacılık. (Saatçi, 2018)

Yöre halkı ziraat ticaretinde oldukça başarılı ve talep görmüşlerdir. Konumu itibariyle bölgede ticarete önemli rol alan Altunköprü'den, ülkenin güney kısımlarına, özellikle Bağdat'a sebze meyve gibi gıda malzemelerinin, eskiden su yolu ile ulaşımı sağlanırdı. Burada toplanan tahıl ürünleri, kelekler¹ vasıtası ile Zap ve Dicle üzerinden Bağdat ve Basra'ya kadar ulaştırılırdı. (Saatçi, 2018)

¹ Kelek sal anlamına gelmektedir.

3.3.2 Taş Değirmeni

Şekil 3.17 Taş Değirmen'in kalıntıları. (Orug, 2015)

Bu değirmen geçmişte Altunköprü'de yetişen ziraat ürünleri için yapılmış. Uzun yıllar kullanımda kalmış taş bir yapı idi.

Altunköprü 'ye girerken sağ tarafta küçük köprü tarafında yer almaktadır. Bu değirmen suyun kenarındaydı ve su ile çalıştırılırdı. Bu değirmen eski harabe durumunda olduğu için 1965'te belediye tarafından yıkıldı. Bu değirmen Osmanlı zamanında yapıldığı bilinmektedir. Yıkılan eski değirmen taştan inşa edilmiş bir taş yapıdır. İdari bir kararla değirmen yıkıldığı bilinmektedir.

3.3.3 Altunköprü Hanı

Şekil 3.18 Han dış görüntüsü.

Altunköprü'deki yaşlılardan elde edilen bilgilerden bu han Osmanlı döneminde taş malzemeden inşa edilmiştir. Aşağı Zap nehrinin hemen sınırında yer alan Han 2109 metrekare alana sahiptir. Handa buğday arpa alınıp satılmaktaydı. Bağdat, Basra, Samara, Tikrit, Süleymaniye, Duhok ve Necef gibi Irak'ın çeşitli bölgelerinden gelen tacirler arpa, buğday, sebze ve meyve gibi ihtiyaçlarını alıp götürmekteydiler. Eskiden bölgede motorlu taşıtlar olmadığı için mallar su yolu ile kelekler aracılığı ile yapılmaktaydı. Hanın işlev gösterdiği zamanlar ticaret taşımacılığı su yolu ile yapılırdı.

Şekil 3.19 Hanın iç mekân görüntüsü.

Küçük odalardan oluşan dikdörtgen biçimindeki bu han, ortasında bir avlu, arkasında atların kolayca bağlanabileceği bir yer barındıran kompleks bir yapıydı. Buralarda genellikle ticaret adamları, uzun yolculuk yapanlar ya da uzun yolda dinlemek isteyenler ayrıca limanda çalışan hamal ve belemçiler ² barınmaktaydı. Tüccarlar için bir konaklama ve dinlenme tesisi vazifesi görürdü. Verilen bilgilere göre bu hanın 1967 yılında un ve kar fabrikası olarak kullanıldığı bilinmektedir. Geçmişte ticaretin merkezi olan bu han günümüzde terk edilmiştir. Konumu itibariyle merkezi ve manzaralı bir alana sahip olan han yöre halkının ihmali ile karşı karşıya kalmış durumdadır.

² Kayıkçılara, yörede belemçiler denmektedir.

3.3.4 Ortayaka Erkekler Hamamı

Şekil 3.20 Hamamın Aşağı Zap nehrine bakan cephe görüntüsü.

Kerkük Musul gibi büyük şehirlerde yaygın görülen halk hamamı, Altunköprü nahiyesinde de görülmektedir. Büyükşehir olmamasına rağmen nahiye halk hamamının bulunmasının nedeni bölgeye gelen ticaret erbaplarının ihtiyaçlarını karşılama amacıyla yapıldığı bilinmektedir. Halk hamamı günümüzde maalesef harabe haldedir. Ortayaka pazarının üzerinde yer alması sebebiyle adını buradan almıştır. Pazar güzergâhından girişi mümkün olmayan hamam 20.03.2019 tarihinde Altunköprü nahiyesine yapmış olduğum ziyarette Aşağı Zap nehrinden kayık ile seyahat ederken çekilmiştir. Yapılan incelemede hamamın yok olmaya yüz tuttuğu gözlemlenmiştir.

4. ALTUNKÖPRÜ'NÜN GELENEKSEL KONUT ÖZELLİKLERİ

Çalışma alanının da bölge de yaşayan halkın geçmişten günümüze kadar çoğunluğu Türk topluluğudur. Irak'ta Türkmenlerin yaşadığı bölgelere Türkmeneli bölgesi denilmektedir. Türkmeneli bölgesi Türkiye-Suriye-Irak sınırının kesiştiği noktadan başlayarak, kuzeybatı-güneydoğu istikametindeki bölgeleri içine almaktadır. Sırasıyla Telafer, Musul, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu, Kifri, Karatepe, Hanekin, Diyala, Mendeli, Kızlarbat ve Bedre'yi kapsayarak, Bağdat'ın güneydoğusunda, İran sınırında son bulur. (Haidary, 2008)

Şekil 4.1 Irak'ta Türkmeneli Bölgesi, açık yeşil olarak belirtilen yerler (Saatçi, 2009)

Bağdat, Basra ve Musul evlerinin plan şemalarıyla, Kerkük evleri arasında benzerliklerin olması yanı sıra mekân oluşumları açısından farklılıklar göstermektedir.

Türkmenlerin yaşadığı bölge içerisinde farklı plan tipi (dör-atebe denilen) uygulaması vardır. Bu plan oluşumu Türkmenlere özgü bir mimari anlayışı ifade etmektedir. Kerkük evlerinde yapı malzemesi olarak taş kullanılmıştır, yöredeki kasaba ve köylerde ise maliyetin daha az olması sebebiyle toprak ve tuğlayla inşa edilmiştir. Kerkük ilçesine bağlı Altunköprü nahiyesinde ise kırsal mimari anlayışa uygun olarak, toprak malzeme kullanılmıştır. Toprak malzeme kullanılmasının bir

diğer nedeni ise mevsimsel koşullardır. Kerkük'ün kuzeyine düşen ve Kerkük ilçesine bağlı olan Altunköprü nahiyesi Kerkük evleri ile aynı plan şeması göstermektedir. Erbil şehrindeki evlerde de mekân anlayışı benzerlikler göstermektedir. Ancak yapı malzemesi olarak tuğla uygulanmıştır. Kerkük şehrinin güneyinde ve Salahattin iline bağlı Tuzhurmatu ilçesi ve Kifri kasabasında büyükev (dör-atebe) tipi evler, taş malzeme ile inşa edilmiştir. (Saatçi, 2007)

Telafer, Karatepe, Altunköprü, Dakuk ve çok sayıda Türkmen şehir ve kasabalarının evlerinde benzer plan şeması uygulanmıştır. Altunköprü nahiyesinde yer alan evler diğer Türkmeneli Evleri gibi benzer plan tipinde tasarlanmıştır. Altunköprü nahiyesinde yapı malzemesi olarak topraktan başka, taş ve tuğla malzemenin de kullandığı görülmektedir.

Türkmeneli 'de yer alan evler genellikle dar, kıvrımlı ve gölgeli sokaklar üzerine sırala bir şekilde yer almaktadır. Evlerin sokak ile kurduğu bağlantı çoğunlukla tek kapı ile sağlanmıştır. Evler genellikle sağır ve yüksek bir duvarla sokaktan ayrılmış böylece mahremiyet sağlanmıştır. İçeride dönük bir şekilde planlanan Türkmeneli' de yer alan evler, günlük yaşantının bütün gereklerini karşılayan bir planlamaya sahiptir. Evler genellikle tek katlı olarak planlanmışlardır. Avlunun yer aldığı zemin kat, esas kat sayılmaktadır. Kadınların zaman geçirdiği birimler giriş katında olduğu için, Türk evleri ile bu anlamda benzerlik göstermektedir. Türkmeneli evinde de Türk evleri gibi alt katlar genellikle penceresiz ve dolu bir görünüme sahiptir. (Saatçi, 2007)

4.1 Geleneksel Mekân Bölümleri

4.1.1 Takaltı

Şekil 4.2 İmam Zeynelabidin Köyü’nden bir ev. Takaltı birimi görseli. (Saatçi, 2007)

Sokaktan sizi karşılayan giriş kapısından sonra, takaltı denilen bir koridora girilir. Burası evin giriş holü olarak tanımlanabilen takaltı’nın yanında, ev sahibinin bindiği binek hayvanları için ahır yer almaktadır.

4.1.2 Avlu Yapıları ve Avlu

Takaltı mekânından sonra avlu birimi karşılamaktadır. Evdeki mekânları birbirine bağlayan odak noktası olan avlu, gündelik hayatın en hareketli birimidir. Yöre halkı avluya havış adı verilir. İklimin sıcak olması sebebiyle ev halkı avluyu yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Odalar ve diğer mekânların hepsi avluya açılır.

Avlunun içerisindeki bölümler;

Ocaklık: Yörede ocağlığ şeklinde isimlendirilen bu bölüm, avlunun güzel bir noktasında yer alır, günümüzdeki mutfak ile aynı işlevdedir. Genellikle yan yana iki veya üç bacalı yer ocağı ve bir odunluktan meydana gelmektedir.

Tandırılık: Tandırılık, avluda bazen de evin damında bulunmaktadır. Toprakta üretilen tandır ile birlikte, dönemin de yakacak olarak kullanılan kıyyığ³ deposundan oluşmaktadır.

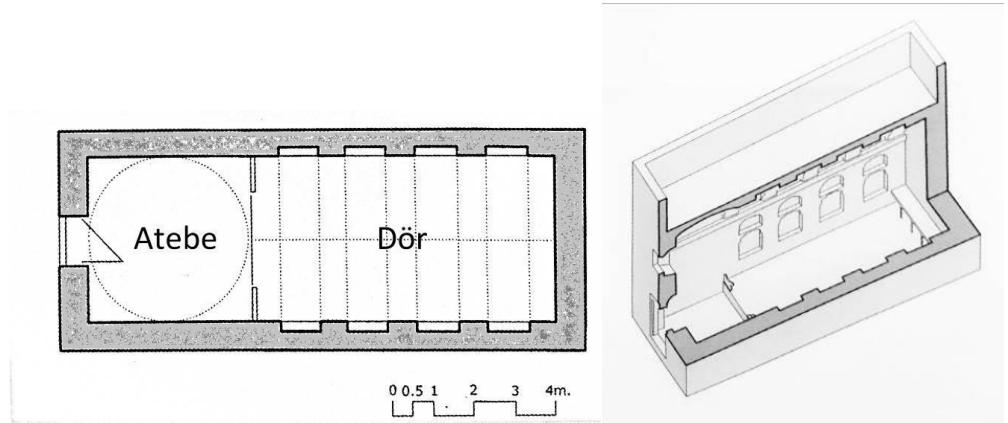
Hela: Yöre halkının ayakyolu veya edephane olarak isimlendirdiği tuvalet, avlunun en kör cephesine konumlandırılmıştır. Bazen bu bölüm takaltı bölümünde yer almaktadır.

Kümes: Avluda evcil hayvanlar için bir veya birkaç kümes yer alır.

4.1.3 Büyükev

Geleneksel evler de bölge de evin ana bölümünü büyük ev denilen birim oluşturmaktadır. Avludan giriş yapıldıktan sonra karşılayan büyük ev yer almaktadır. Büyükev birimini Atabe, Dör, Yangöz ve Yangözün üstünde yer alan Köşk birimi oluşturmaktadır. Büyükev şeklinde isimlendirilen birimin plan şeması oldukça esnek ve yalın bir programa sahiptir. Bu programın ana modelini dör ve atabe mekânları oluşturmaktadır. Büyükev arazinin en uygun noktasına konumlandırılır. Büyükev geleneksel evlerin en karakteristik ve özgün birimidir. Büyükev evin plan tipolojisini belirlemektedir. Büyükevin oluşturduğu plan şemaları ile evlerin dört tipolojik özelliği ortaya çıkmaktadır. (Saatçi, 2007)

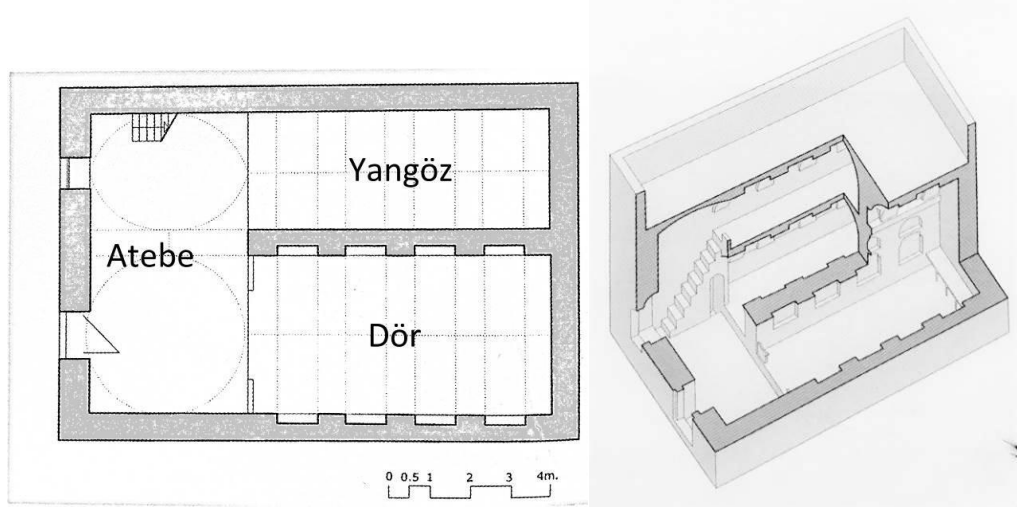
Büyükev'ler tek gözlü, iki gözlü, üç gözlü veya dört gözlü biçiminde tasarlanmıştır.

Şekil 4.3 Tek gözlü büyükev plan tipi (Saatçi, 2007)

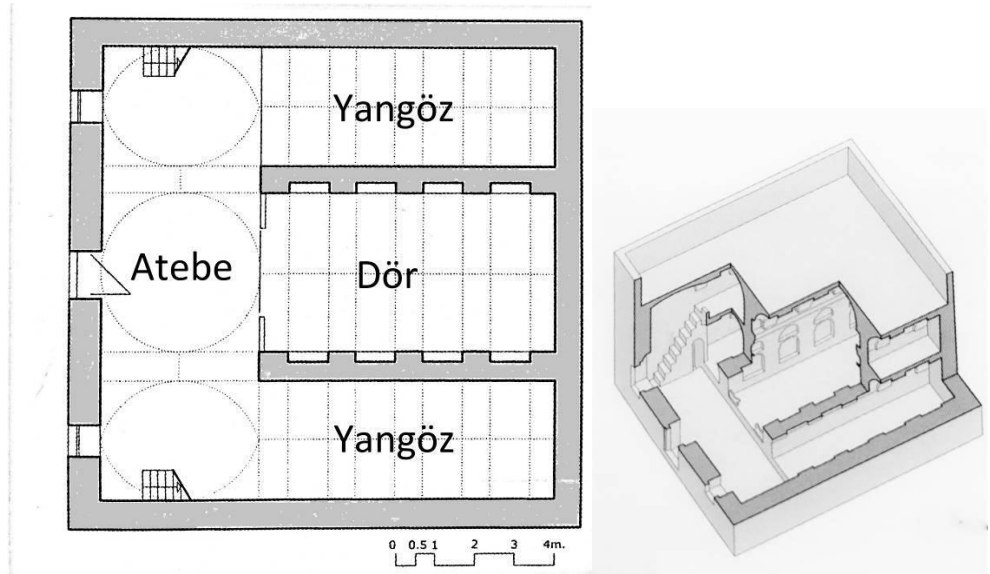
Geleneksel ev plan tipolojisine örnek olarak verilen yukarıda ki görsel tek gözlü Büyükev plan tipinin bir örneğidir. Görüldüğü gibi, avludan girilen atabe, bir

basamak ile döre bağlanmaktadır. Sadece bir adet döre sahip olduğu için tek gözlü denilen bu Büyükev tipi, az nüfuslu ve yoksul aileler için inşa edilmiştir. Tek gözlü Büyükev tipinde ise tam ortada giriş kapısı yer almaktadır.

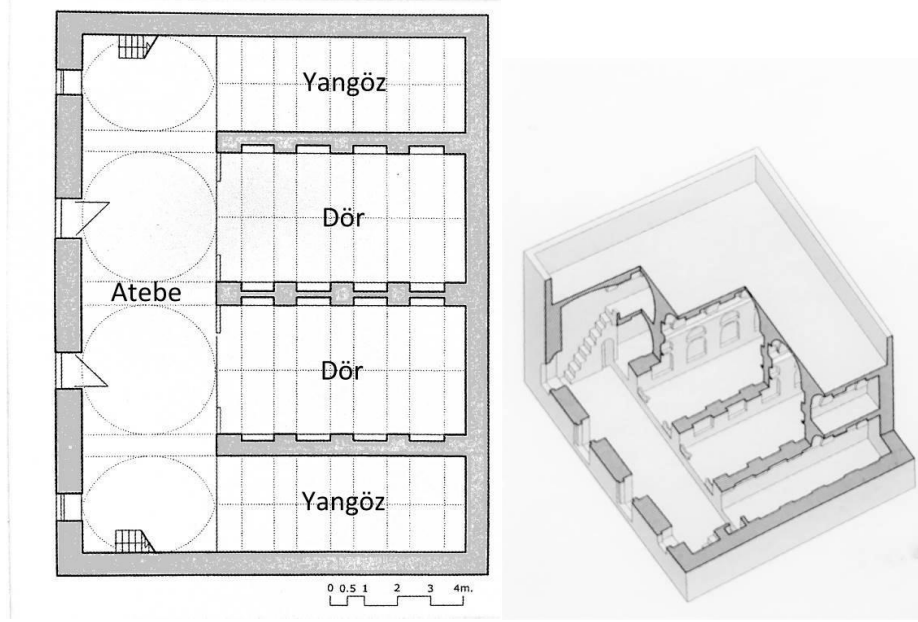
Şekil 4.4 İki gözlü büyükev plan tipi (Saatçi, 2007)

Yörede bulunan geleneksel konut tipolojisi örnek olarak verilen plan tipolojisi iki gözlü Büyükev plan tipinin bir örneğidir. Şemada görülen tipte, dör biriminin yanına bir göz daha eklenmiştir. İki kattan oluşan bu örnek tipoloji de alt katta Yangöz, üstte ise Köşk birimi yer almaktadır. Köşk birimine atabeden verilen bir merdiven ile çıkılır. İki birimden meydana gelen büyükevlere iki gözlü denmektedir.

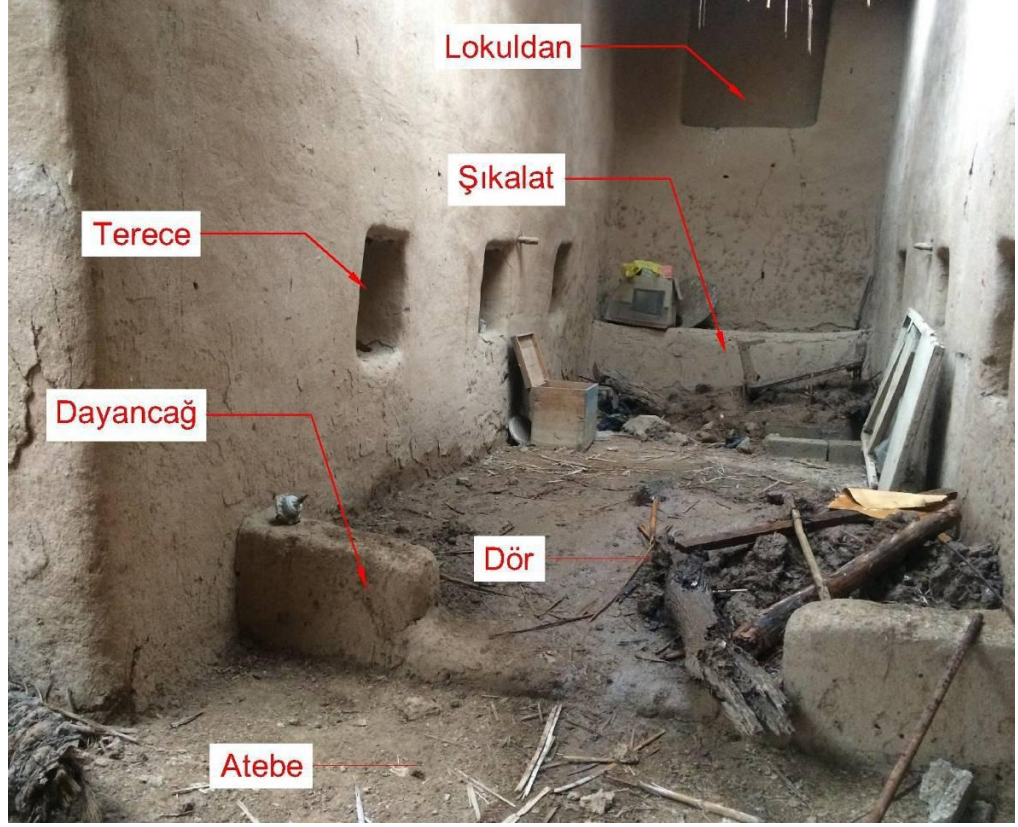
Şekil 4.5 Üç gözlü büyükev plan tipi (Saatçi, 2007)

Geleneksel ev plan tipolojisine örnek olarak verilen yukarıda ki görsel üç gözlü Büyükev plan tipinin bir örneğidir. Görselde gösterildiği gibi. Avludan Büyükev' e geçilen giriş kapısı dörün ortasına denk gelmektedir. Bu tip yörede yaygın görülmektedir.

Şekil 4.6 Dört gözlü büyükev plan tipi (Saatçi, 2007)

Yörede bulunan geleneksel konut tipolojisi örnek olarak verilen plan tipolojisi dört gözlü Büyükev plan tipinin bir örneğidir. Dört gözlü Büyükev tipolojisinde ise iki dörlü ve iki yangözlüdür. Dört gözlü Büyükev planında atabe bütün gözleri kendi içinde toparlar. (Saatçi, 2007)

Şekil 4.7 *Dör* biriminde iç mekân kurgusu. (Mokhtar, 2018)

Altunköprü Evlerini meydana getiren mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânların özel isimleri vardır. Altunköprü nahiyesinde yer alan bu özel mekanlara bir göz atmak gerekmektedir.

Atebe: Tek kanatlı ve ahşap bir kapıya sahip olan Büyükev 'e 5-10 cm yükseklikte bir basamaktan sonra, ilk olarak atebe' ye girilir. Bu bölüm odaların önünde yer alan bir mekândır. Burada eve gelen kişiler ayakkabılarını çıkarır eve giriş yaparlar.

Dör: Büyükev 'in giriş kapısının tam karşısında dör bölümü bulunur. Büyükev 'in en kapsamlı birimi olan dör, evin en canlı ve en hareketli ev halkının toplanma mekânı görevini üstlenmektedir. Günlük yaşam, faaliyetleri bu bölümde gerçekleştirilir. Dör 'ün, sağ ve sol tarafta karşılıklı simetrik konumlarda, başta oturan son iki kişi için dayancağ denilen yaslanması için konfor amaçlı dayancağ bulunur.

Kapı: Genel olarak evlerin kapıları ahşaptan olur, anahtarı da büyüktür. Anahtarın uzunluğu 10cm kadar ulaşmaktadır. Halak adı verilen bir halka bulunurdu.

Her kapıda iki adet bulunan halakların biri üstte biri altta bulunurdu. Üsteki halak yetişkin bireyler için altaki halak ise çocukları görmek amacıyla kullanılırdı. Anahtarlık yerine ferengi olarak adlandırılmıştır. Geçmiş zamanda elektrik olmadığı için zil yerine kapıya bağlanan demirden yapılmış bir çan bulunurdu. Halk arasında tak tak denilirdi. Genel olarak giriş kapıları iki kanattan oluşmaktadır. Biri sabit diğeri açılır şeklinde tasarlanan Sabit olan kapının açılmaması için iki tane alttan ve üstten bağlantısı olurdu. Bu bağlantıya Türkmence tappan adı verilir. Altta yer alan tappan toprağa gömülmektedir.

Tak Altı: Kapıdan giriş yapıldıktan sonra kapının üzerinde yer alan saçağa benzer karşılama koridoruna denmektedir.

Havuş³: Tak altınından geçtikten sonra karşılayan avlu ya da bahçeye denir.

Atabe: avludan geçiş yapıldıktan sonra evin içerisine girmeden önce ayakkabıları çıkarılması için odaların zemin seviyesinden aşağıda kalan eve giriş alanıdır. Atabe bazı evlerde bulunur bazılarında ise bulunmamaktadır.

Dör: evin içerisine girildikten sonra sizi karşılayan ilk ve en büyük odadır. Bu oda evin toplanma ve günlük yaşantının idame ettirildiği alandır. Burası evin yemek odası, misafir odası olarak kullanılırdı. Sohbetler ve önemli görüşmelerin hepsi burada yapılırdı.

Yan göz: Evin ikinci odasıdır. Atabeden girilir ve döre paralel olur. Dörden bir az küçük olur. Dör ve Yangöz birimlerinin içerisinde bazı bölümler yer alırdı bunlar:

Refçe: Süs eşyalarının koyulduğu raftır.

Şikaylet: Duvarın içinde bulunan eşyaların konulduğu saklama alanıdır.

Yukarı Terce: Duvarın üst kısmında yer alır ve gözler halinde bulunur içinde çeşitli süs eşyalarının sergilendiği bölümdür.

Aşağı Terece: Duvarın alt kısmında yer alır ve büyük evin bazı eşyaların depolandığı birimdir.

Collana: Duvarın üst kısmında yer alır küçük terecenin içinde, bir ucundan bir ucuna ip asılır. Odayı ikiye ayırmak için ipe asılmış bir kalın kumaşlı perde yer alır.

Soğanlık: Yani gözün biriminde yer alır odanın üst kısmında olur soğanlar burada muhafaza edilir.

³ Havuş yöre halkı arasında avlu anlamında kullanılan bir sözcüktür.

Sırhane: Sırhane yalnızca yan göz biriminde yer alırdı. Adından da anlaşılacağı gibi içerisine gizlenecek saklamansı gereken malzemelerin konulduğu depolama bölümüdür.

Beytune: Türkçedeki karşılığı terastır. Seyir amaçlı kullanılır.Evin içerisinden çıkılan üstü açık, oturmak ve vakit geçirmek için ayrılmış bölümdür.

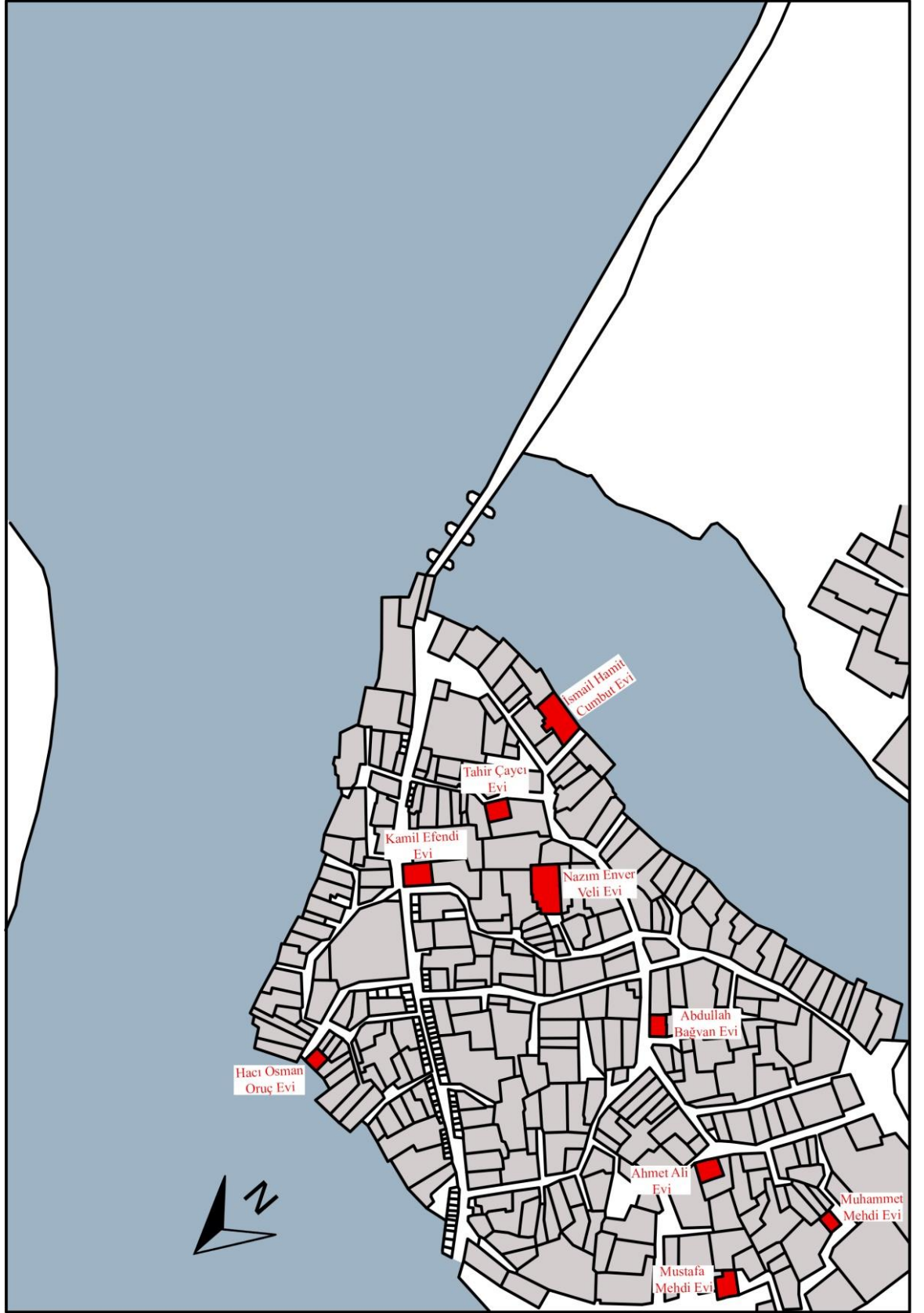
Köşk: Çift katlı evlerin ikinci katına verilen isimdir. Dör biriminin tavan yüksekliği köşkün yarısı kadar olur. Yangöz ve köşk üst üste yer alır.

Tarma: Tarma denilen kısımların Türkçedeki karşılığı cumbadır. Bir balkona göre daha küçük ve mimarîsi itibari ile daha yumuşak ve hatta oval hatlara sahiptir.

Dam: Evin terasının üzerinde yer alan birime verilen addır. Yaz günleri burada yataklar döşenip uyulur.

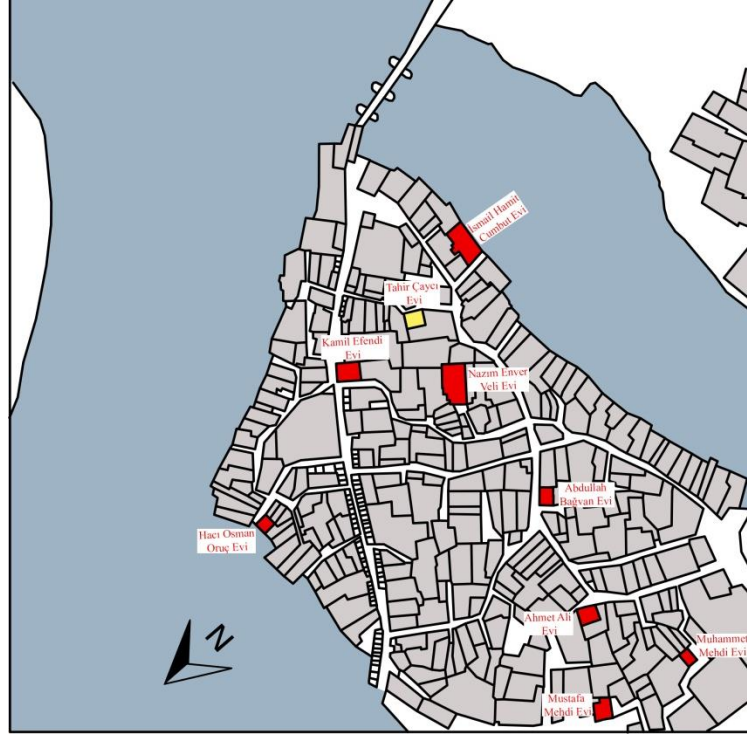
4.2 Alan Çalışması Ve İncelenen Yapılar

Kerkük evlerinin plan tiplerine Türkmenlerin oturduğu bölgeler dışında pek rastlanılmamaktadır. Özellikle Bağdat, Basra ve Musul evlerinin, bildiğimiz plan şemaları ile Kerkük evlerindeki mekân anlayışları açısından farklılıklar bulunmaktadır. Türkmenlerin oturduğu bölgeler, farklı etnik varlıkların yaşamlarını idame ettirdikleri konutlardan anlaşıldığı üzere bu plan tipi uygulamasının Türkmenlere özgü gelişme gösterdiği gözlemlenebilmektedir. Hiç şüphesiz birçok kültür katkılarından beslenerek Kerkük evine ait plan tipinin, bölgede yaşayan Türkmenler arasında geliştiği söylenilebilmektedir. Kerkük'ten kuzeye doğru gidildiğinde Kerkük-Musul karayolu üzerinde yer alan nadide nahiye Altunköprü Bucağında Türkmeneli bölgesinde görülen plan tipolojisine ait dör-atebe tipi uygulaması karşımıza çıkar.

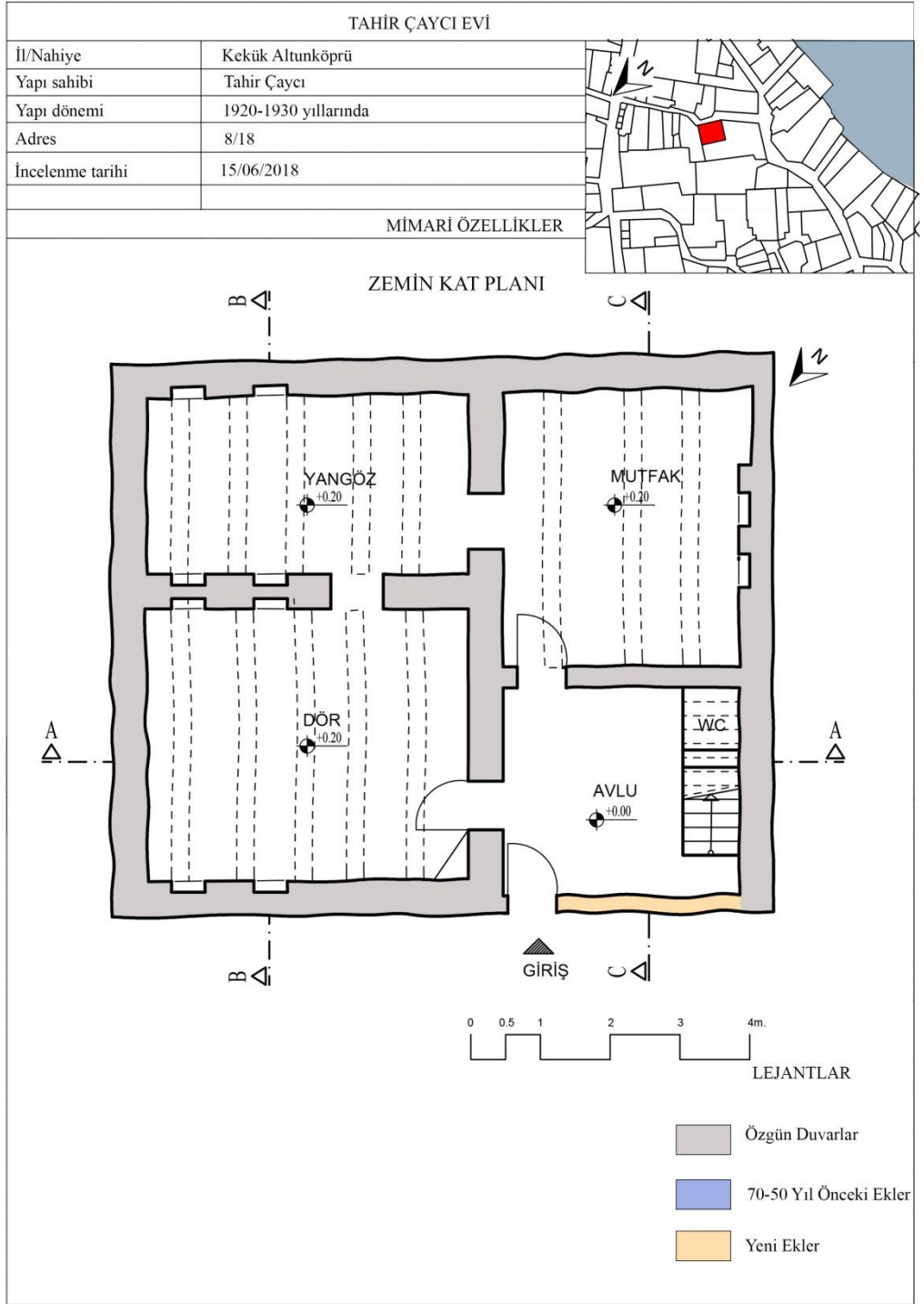
Şekil 4.8 Alan çalışmasında incelenilen yapılar.

4.2.1 Tahir Çaycı Evi

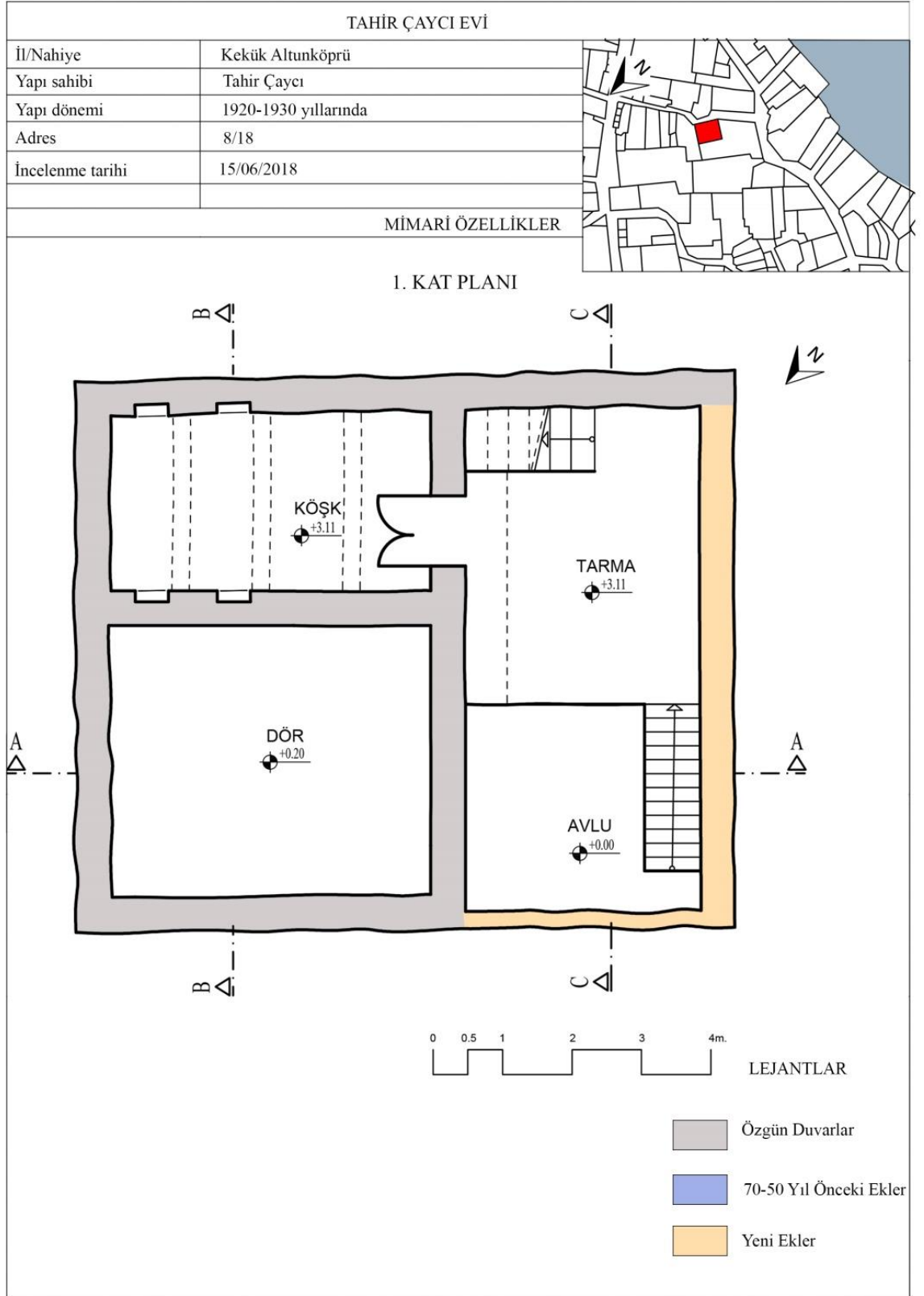
Şekil 4.9 Tahir Çaycı Evi konumu.

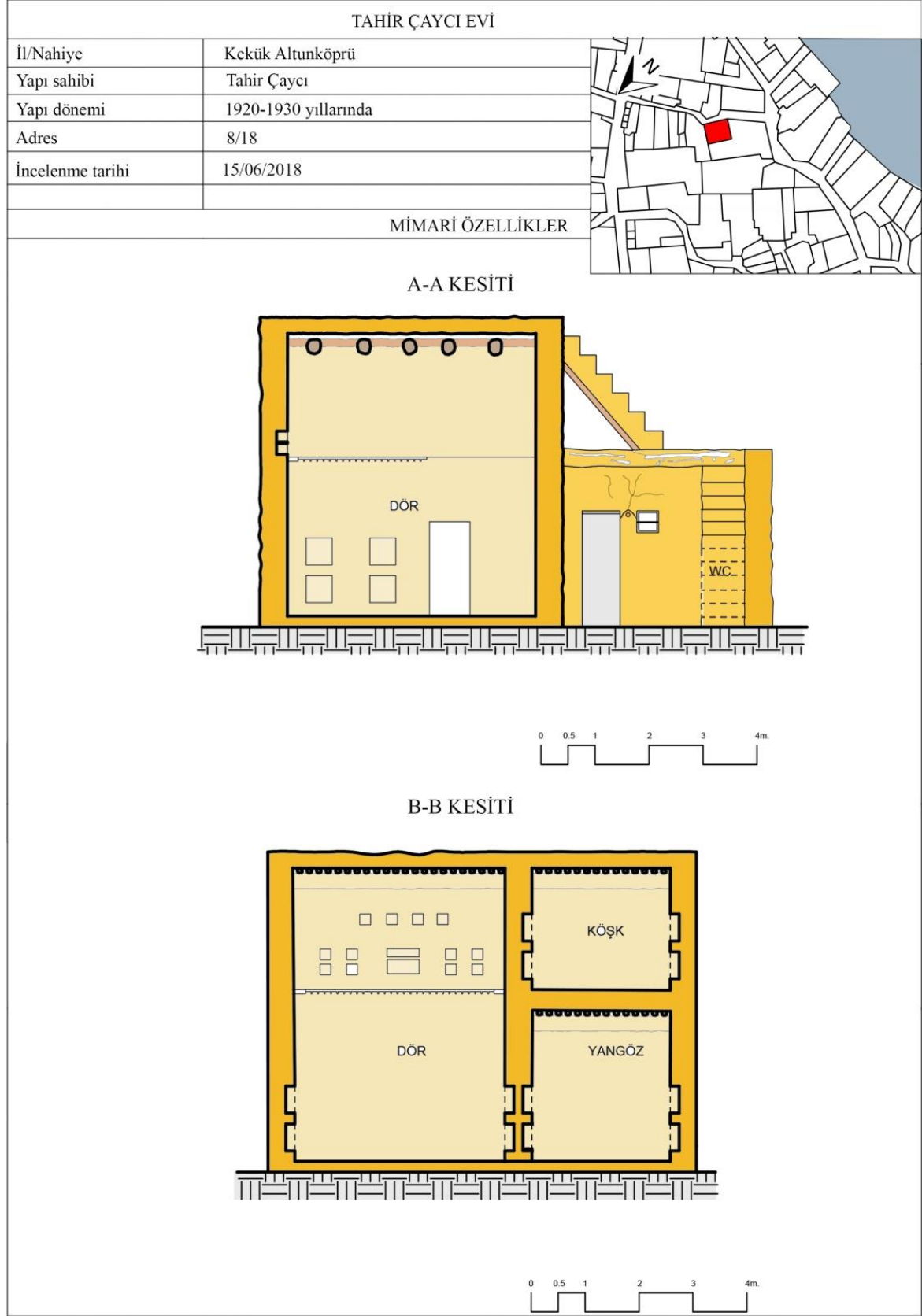
Ev Altunköprü’ de Nohutçu Mahallesinde yer almaktadır. Evin sahibi Tahir Çaycı olduğundan ev Tahir Çaycı evi olarak anılmaktadır. Sekiz kişilik bir aileye sahip olan Tahir Çaycı bu evde yaşamlarını idame ettiriyorlardı. Evin yapım tarihi bilinmemektedir. Kerpiç malzemeden inşa edilmiştir. Yapı 15.06.2018 tarihinde incelenmiş rölövesi alınmıştır. 10.07.2019 tarihinde yapmış olduğum ziyarette yapının büyük ölçüde hasar aldığı gözlemlenilmiştir.

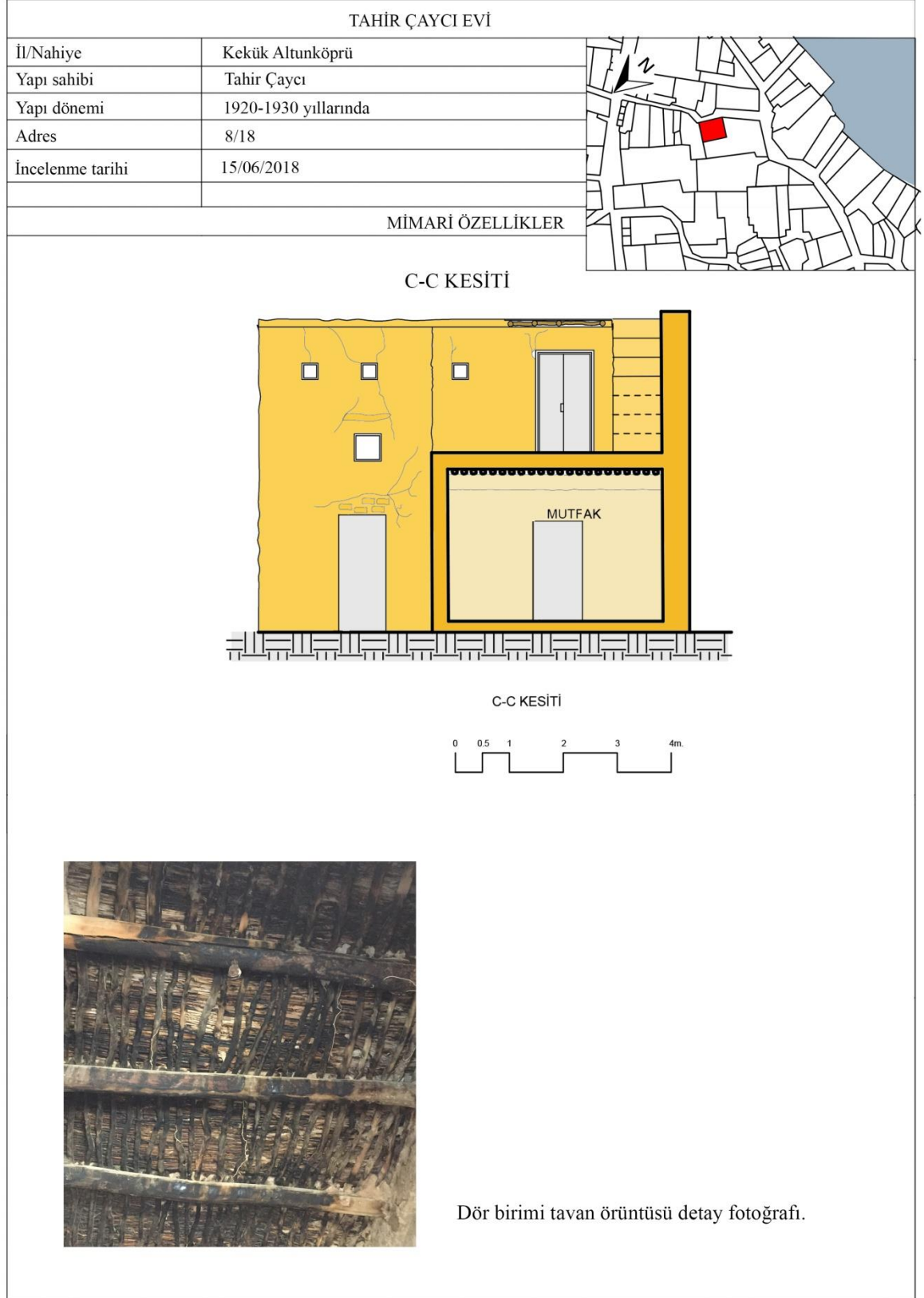

Yaklaşık kare plana sahip olan Tahir Çaycı evi yaklaşık 7,91m x 9,50m ölçüleri ile toplam 74,145 m²'dir. Evin girişi sonradan değiştirilmiş özgün olmayan tek kanatlı kapı ile yapılmaktadır. Avludan mutfak ve döre açılan kapılar yer almaktadır. Avluda bulunan merdivenin altında ise tuvalet bulunmaktadır. Giriş kapısından içeri girildiğinde tam karşıda mutfak kapısı, sağ tarafta ise döre açılan kapı yer almaktadır. Dörün içerisinden yangöze geçiş bulunmaktadır. Kış aylarında

mutfağa geçişin rahat olması amacı ile yangözden de mutfağa geçiş yer almaktadır. Avluda yer alan eşit yüksekliklere sahip olmayan merdivenden yukarıya tarma bölümüne ulaşılmaktadır. Tarma üst katta yer alan köşk birimine ulaşmaktadır. Köşk birimi yüksekliği alt katta yer alan dör ile yükseklikleri eşitlenmiştir

Dör biriminin yüksekliği 5.53 m olup 3.19 m yükseklikte refke yer almaktadır. Refke çeşitli süs eşyalarının sergilendiği kerpiçten yapılmış raflardır. Yerden 0.25 m

yükseklikte dört adet terece yer almaktadır. Karşısında yer alan duvarda da dört adet karşılıklı terece yer almaktadır. Terece bölümü çeşitli depolama amacı ile kullanılmaktadır. Dör bölümünün tavanı 5,4 m yüksekliğinde ahşap direklerle örtülmüştür. Evin ana birimi dördür. Dör biriminin avluya bakan cephesinde 0.30 x 0.30 ölçülerinde üç adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerde ahşap detaylar yer almaktadır. Aynı cephede bu üç pencerenin altında 0.50 x 0.50 ölçülerinde bir adet daha pencere yer almaktadır. Dör bölümünden yangöze geçiş bulunmaktadır.

Şekil 4.10 Tahir Çaycı Evi Arka Cephe Görüntüsü.

Şekil 4.11 Tahir Çaycı Evi Ön Cephe Görüntüsü.

Şekil 4.12 Tahir Çaycı Evi Dör Birimi Görüntüsü.

Yangöz biriminin tavanı 2.07 m yüksekliğinde ahşap dikmeler ile örtülmüştür. Yangözden mutfığa geçiş aralığı bulunmaktadır. Yangöz biriminin duvarında dört tane terece yer almaktadır. Bu terece 0.15 m derinliğinde ve 0.50 m yüksekliğinde dört adet bulunmaktadır. Karşısında yer alan duvarda ise aynı ebatlarda karşılıklı terece yer almaktadır. Yangöz biriminin üstünde köşk birimi yer almaktadır. Köşk biriminde de dört adet karşılıklı duvarlarda yer alan 0.15 x 0.50 ebatlarında tereceler yer almaktadır. Yangöz biriminin yüksekliği ile Yangöz üzerinde yer alan köşk birimi yüksekliği bir birine eşit olarak planlanmıştır. Tarmadan⁴ açılan kapı ile girilen köşk biriminin kapısının üzerinde saçak yer almaktadır.

Duvarlar 50-60 cm genişliğinde kerpiç duvarlar, diğer evler gibi frenk örgü tekniği ile yapılmıştır. Evin tavanı zeytin ağaçları ile döşenmiştir. Direklerin üstüne tavan toprağını oturulması için kamış örgüsü serilmiştir. Kamış örgüsünün üstüne yaklaşık (30–40) cm toprak döşenmiştir. Evin duvarları içeriden kireç sıva ile sıvanmıştır. Duvarlar Evin zemini ise beton ile kaplanmıştır.

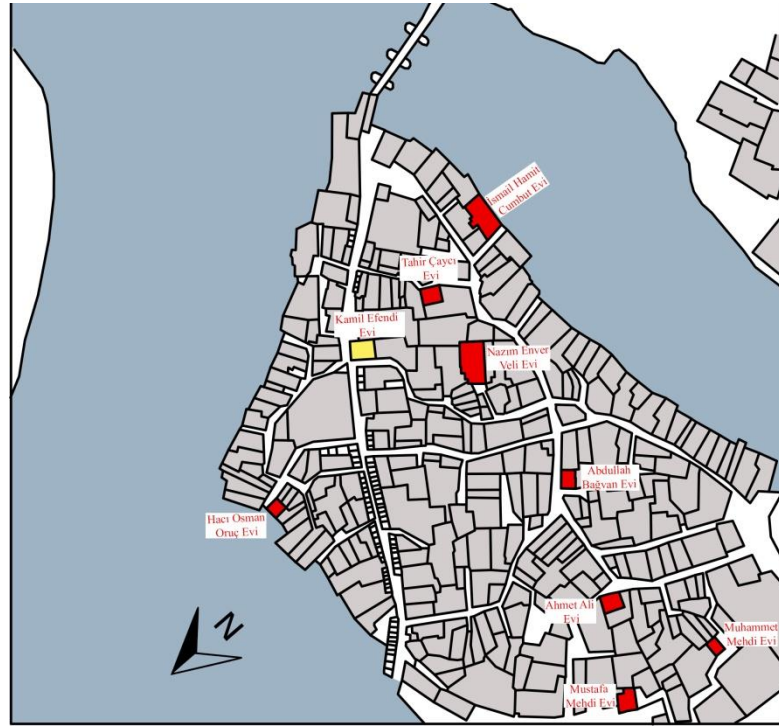
⁴ Tarma yörede teras yada balkon anlamında kullanılmaktadır.

Şekil 4.13 Tahir Çaycı Evi özgün kapı ve kapı detayı.

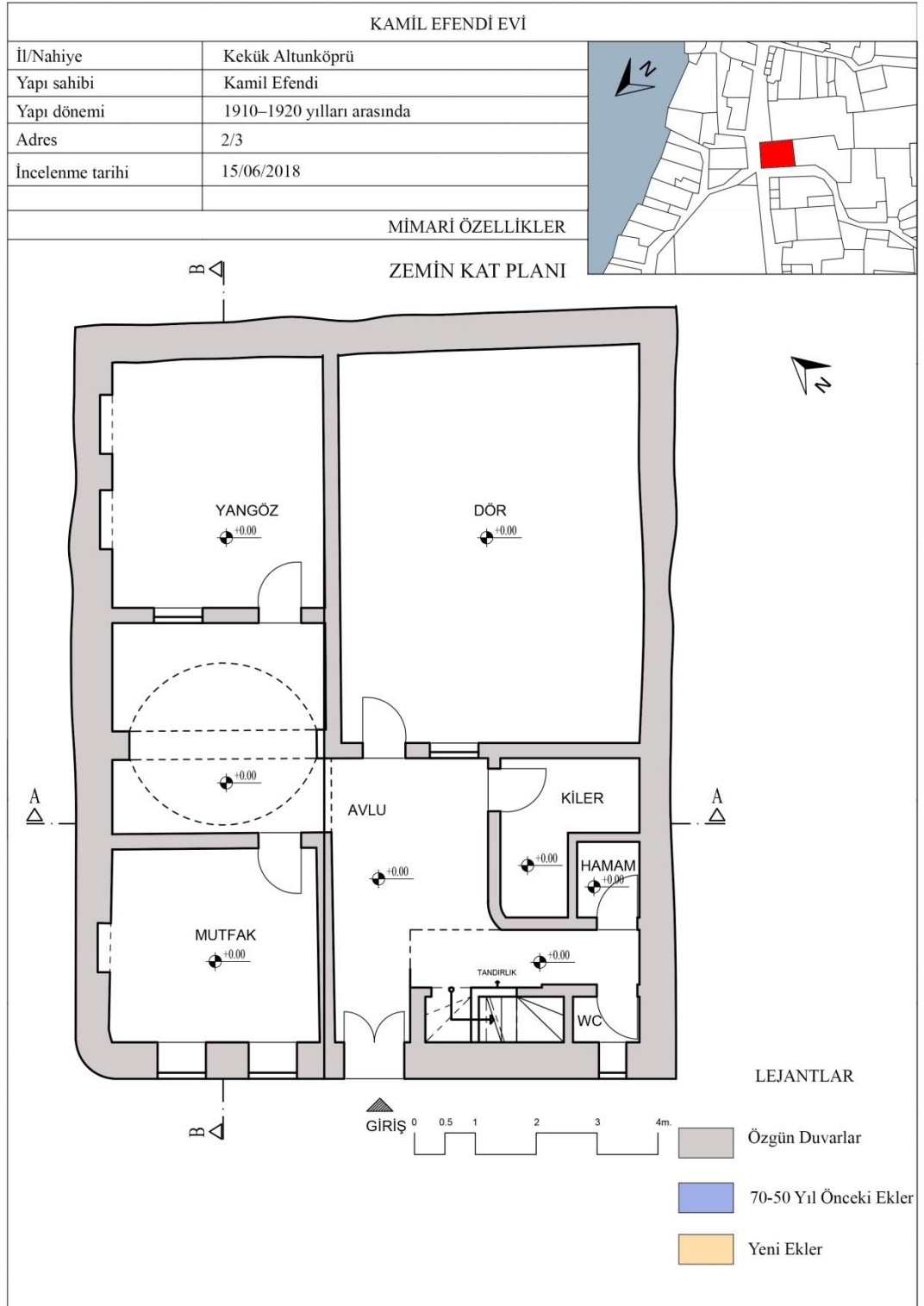
Tahir Çaycı Evi özgün kapıya evin damında rastlanılmıştır ve fotoğraflanmıştır. Ancak evin dış kapısı yenilenmiştir. Özgün kapı ahşaptan üretilmiştir. Altunköprü 'ye yapmış olduğum ziyarette evin maalesef bakımsız ve terk edilmiş halde olduğu gözlenmiştir.

4.2.2 Kazım Efendi Evi

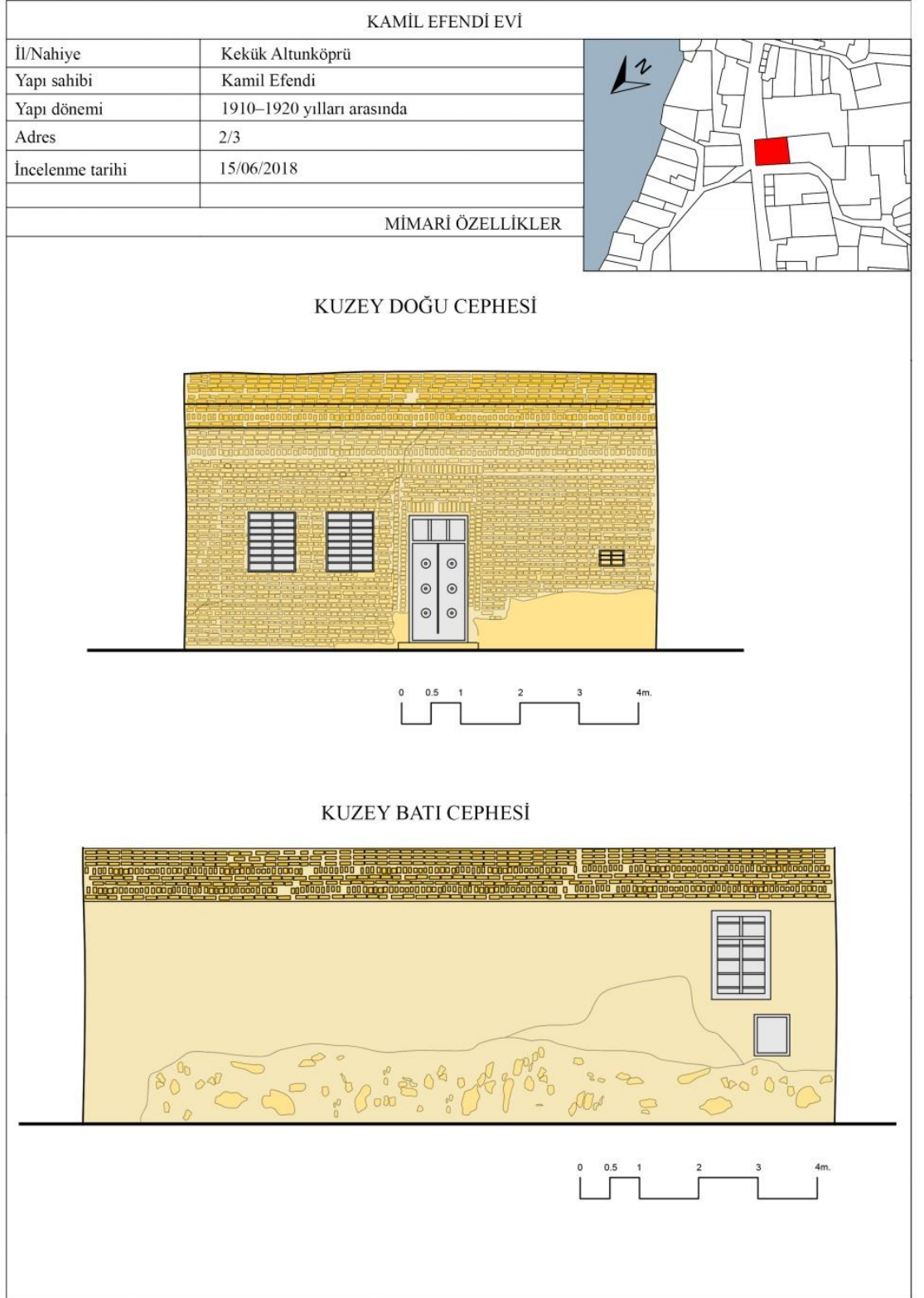
Şekil 4.14 Kamil Efendi Evi konumu.

Ev Altunköprü’ de Nohutçu Mahallesi’nde yer almaktadır. Evin sahibi Kamil Efendi olduğundan ev Kamil Efendi evi olarak isimlendirilmektedir. Dokuz kişilik bir aileye sahip olan Tahir Çaycı bu evde yaşamları sürdürüyorlardı. Evin yapım tarihi bilinmemektedir. Kerpiç malzemeden inşa edilmiştir. Yapı 15.05.2018 tarihinde incelenmiş rölövesi alınmıştır. 15.08.2019 yılında yapının tamamen yıkılıp yerine betonarme bir dükkân inşa edildiği gözlemlenmiştir.

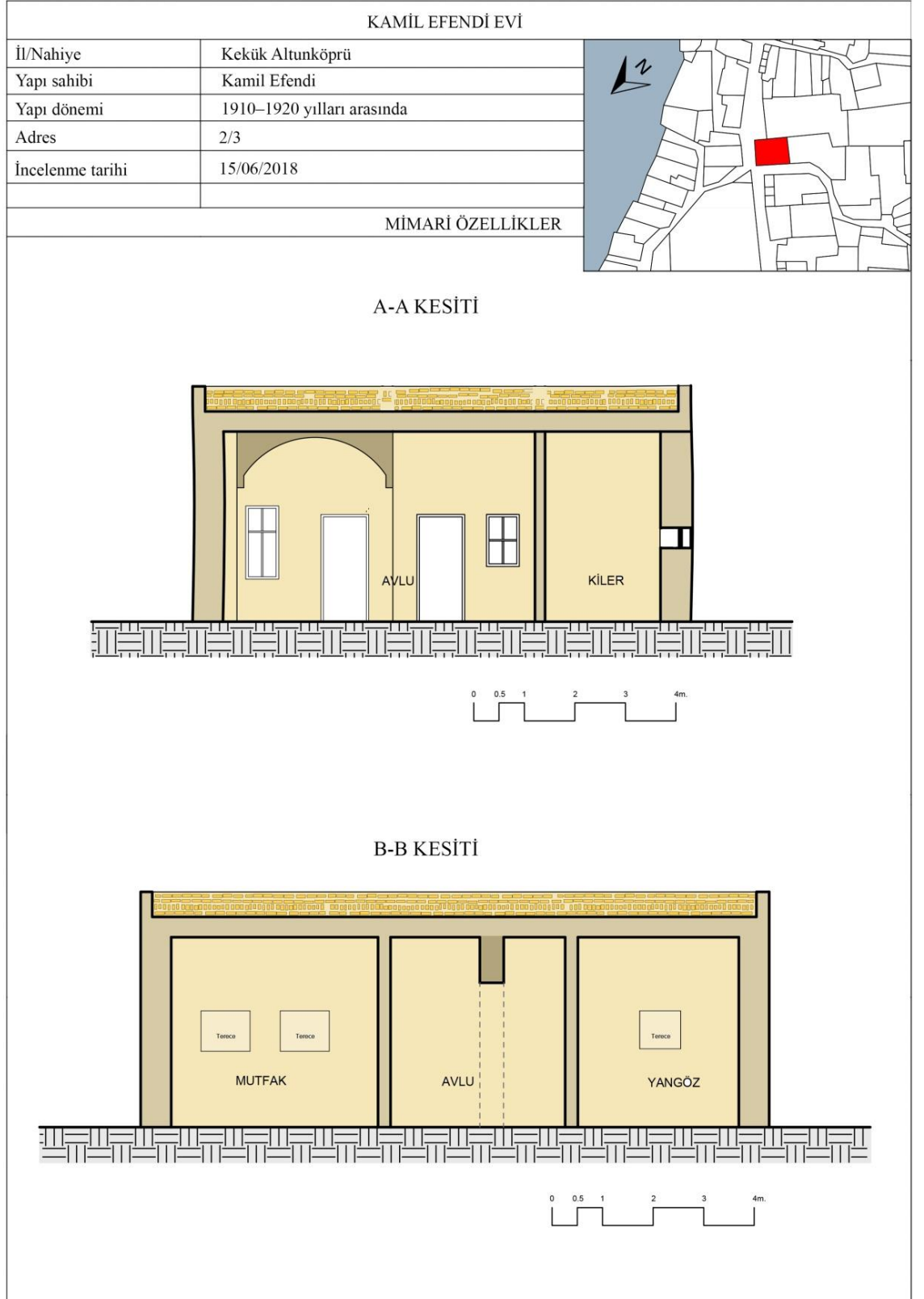

Yaklaşık dikdörtgen plana sahip olan Kamil Efendi evi yaklaşık 9,86m x 12,68m ölçüleri ile toplam 123,12m²'dir. Evin girişi özgün olmayan iki kanatlı kapı ile yapılmaktadır. Avludan mutfak, dö, yangöz, hamam, kiler ve ayakyoluna açılan kapılar yer almaktadır. Avludan girildiğinde avlunun tam karşısın da dö birimi yer

almaktadır. Dör birimin yanında ise Yangöz bulunmaktadır. Girişin bir tarafında geçmişte oda olarak kullanılan fakat sonradan mutfak olarak dönüştürülmüş mutfak birimi yer almaktadır. Girişin diğer yanında ise eşit rıhtlara sahip olmayan merdiven bulunmaktadır. Merdiven dam birimine ulaşmaktadır.

15.05.2018 tarihinde yapmış olduğum incelemede dörün tavan örtüsünün çöktüğü gözlemlenmektedir. Bu nedenle dam birimi kullanım dışı kalmış harap haldedir.

Şekil 4.15 Kamil Efendi Evi Ön Cephe Görüntüsü.

Merdivenin altında tandırlık bölümü yer almaktadır. Dör birimine giriş avludan özgün olmayan tek kanatlı kapı ile yapılmaktadır. Dör biriminin tavan örüntüsü yıkılmış durumdadır. Geçmişte evin süre gelen yaşantının büyük çoğunluğunun geçirildiği bu bölüm ihmal nedeni ile kullanım dışı kaldığı gözlemlenmiştir. Yangöz biriminde iki adet terece yer almaktadır. Terecelerin yerden yüksekliği 1.55 metre olup 75x81 ölçülerindedir. Yangöz birimine avludan giriş yapılmaktadır. Avluya bakan cephesinde bir adet pencere yer almaktadır. Yangöz biriminin hemen karşısında geçmişte oda olarak kullanılan ancak günümüzde mutfak olarak değiştirilen oda da bir adet terece yer almaktadır. Yerden yüksekliği 1.50 metreleri olup ölçüleri 97x80 ölçülerindedir.

Şekil 4.16 Kamil Efendi Evi solda avluda yer alan kavis ve sağda yıkık dör birimi görüntüsü.

Şekil 4.17 Kamil Efendi Evi mutfak birimi görüntüsü.

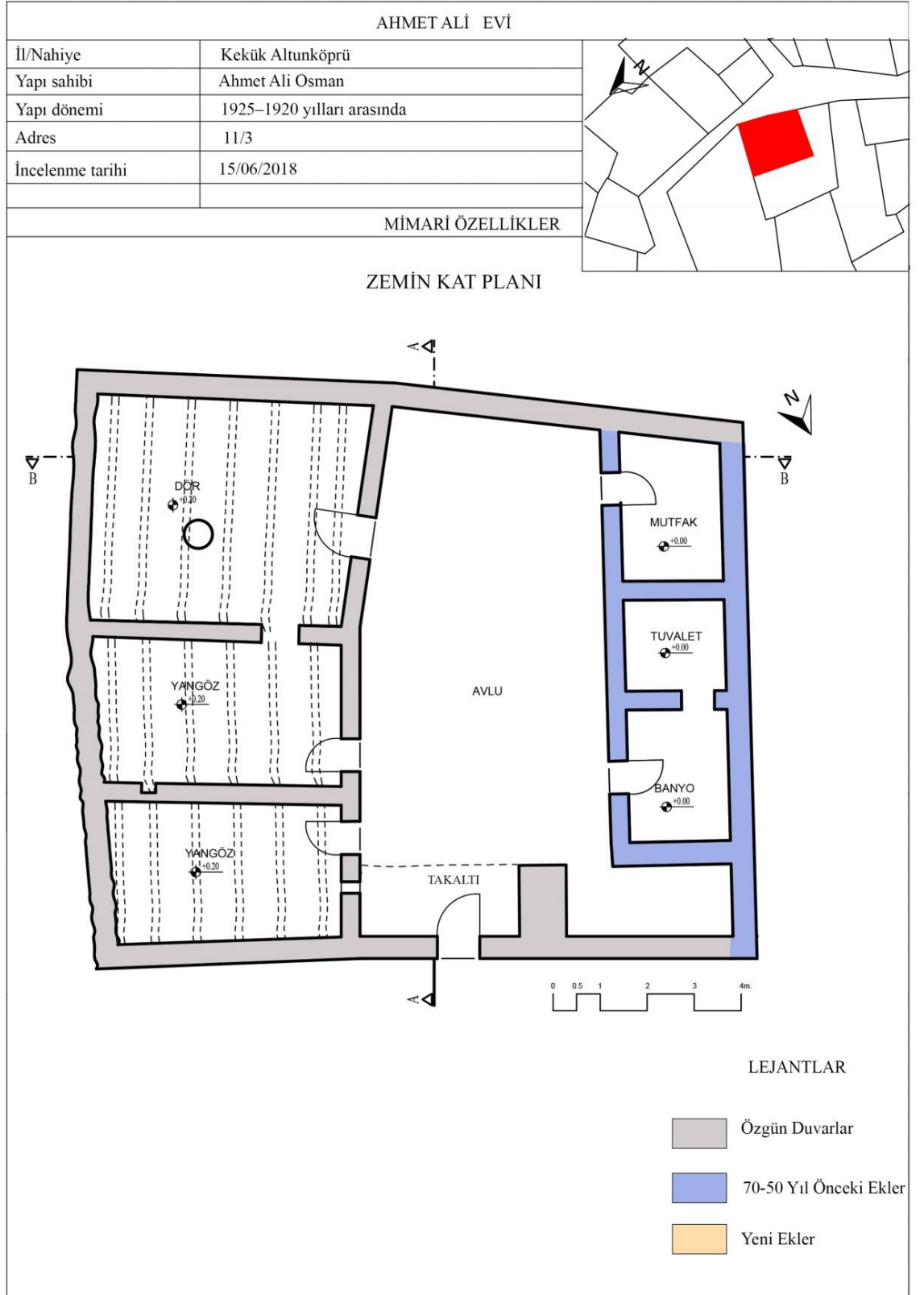
15.05.2018 tarihinde yapmış olduğum incelemede artık konut olarak kullanılmadığı tespit edilmiştir. Konut yapısının merkezi konumda pazar içinde yer alması sebebiyle dükkân olarak kullanımı sürdürülmektedir. Tamirci dükkânı olarak kullanılan yapı yorgun düşmüş haram halde ve bakımsız kalmış durumdadır.

4.2.3 Ahmet Ali Evi

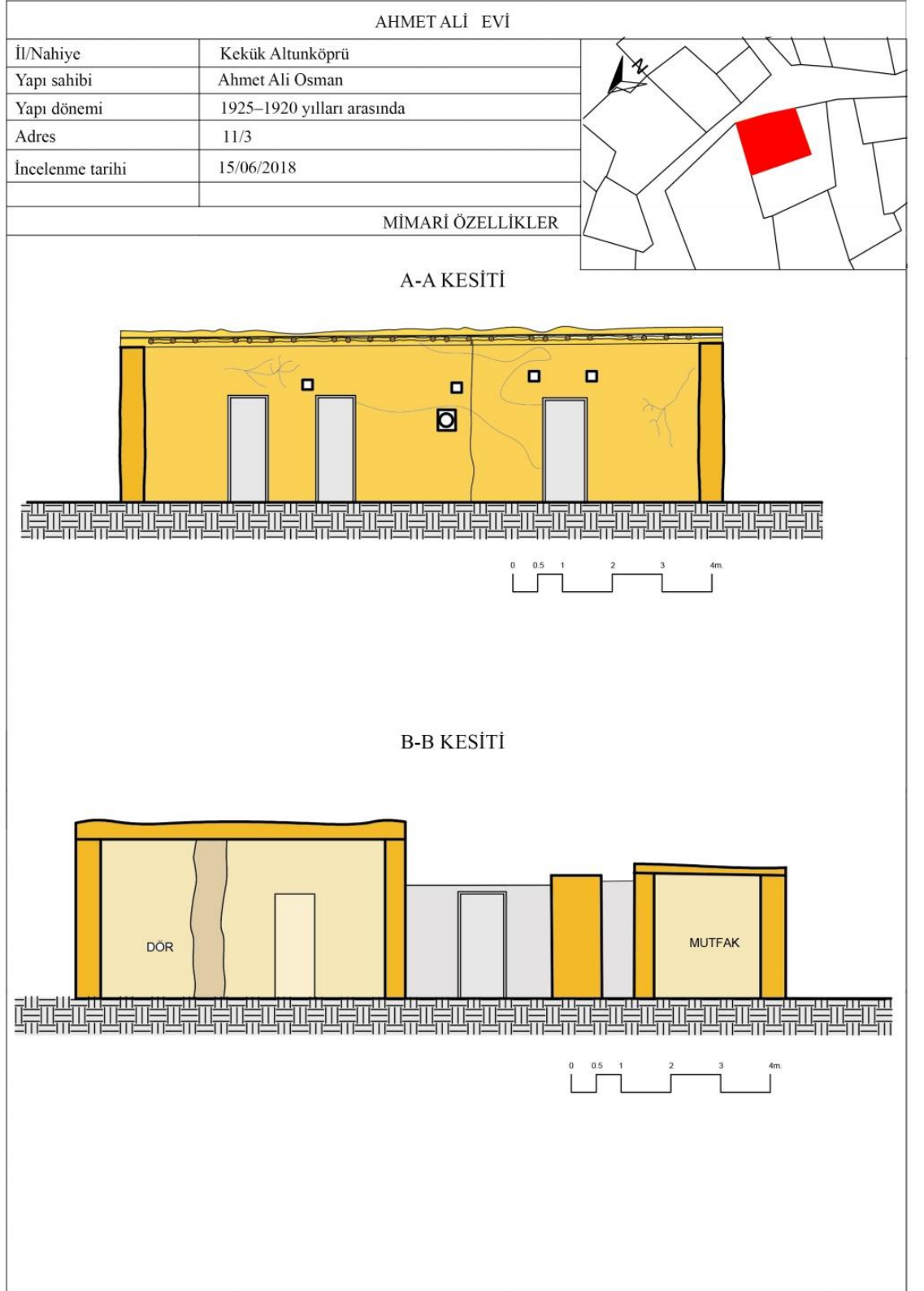
Şekil 4.18 Ahmet Ali Evi konumu.

Ahmet Ali Evi’nde yedi kişilik aile yaşamaktaydı. Evin mülk sahibi Ahmet Ali Haşım olduğundan, ev Ahmet Ali Evi olarak isimlendirilmiştir. Evin yapım tarihi bilinmemektedir. Evi tasarlayan ve yapan kişi bilinmemektedir. Ev yaklaşık olarak kare plana sahiptir. Yaklaşık olarak 14,20 x 11,40 ölçüleri ile toplam 173,81 m²’dir. Yöre de bulunan sokakların genellikle ince ve dar sokaklardan oluşmasından kaynaklı Ahmet Ali Evine de ince ve dar sokaklardan ulaşılmaktadır. Yapı 15.05.2018 tarihinde incelenmiş rölövesi alınmıştır. 15.08.2019 yılında yapının tamamen yıkıldığı gözlemlenmiştir.

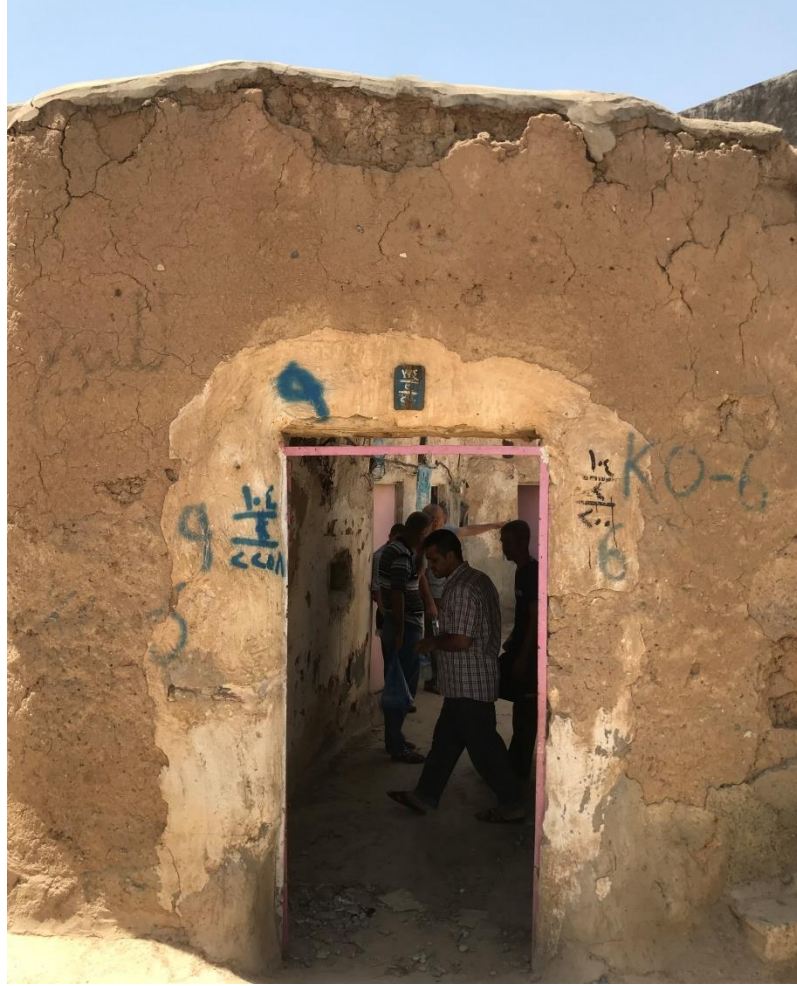

Ahmet Ali Evine tek kapılı özgün olmayan sokaktan avluya açılan kapı ile giriş yapılmaktadır. Üç gözlü büyükev planına tipolojisine sahiptir. Avludan giriş

yapıldıktan sonra evin özgün avlu yapısının bozulduğu mutfak banyo ve ayakyolu birimlerinin yenilendiği gözlenmektedir. İki yangöz yan yana olmak üzere bir dör yer almaktadır.

Avludan giriş yapıldığında yangöz birimi sizi karşılamaktadır. Yangöz biriminde 30x20 ve yerden yüksekliği 2.30 metre olan bir adet terece bulunmaktadır. Avluya bakan cephesinde ise bir adet benzer ebatlarda açıklıklar yer almaktadır. Yangözden çıkılıp diğer yangöze tek kanatlı özgün olmayan kapı ile geçiş yapılmaktadır. Yangözde bir adet 30x30 ölçülerinde terece yer almaktadır. Kış aylarında soğuktan, yaz ayların da ise sıcaktan korunmak amacıyla gelişen odadan odaya geçişler de Ahmet Ali evinde yangözden dör birimine geçiş bulunmaktadır.

Şekil 4.19 Ahmet Ali Evi Takaltı, sokaktan giriş görüntüsü.

Ahmet Ali evine ince ve dar sokaktan ulaştıktan sonra sizi tek kanatlı özgün olmayan giriş kapısı karşılar evin girişinde takaltı birimi bir saçak oluşturarak güneşi kesen bir bölüm oluşturmaktadır.

Şekil 4.20 Ahmet Ali dör birimi giriş görüntüsü.

Ahmet ali evinde avluya bakan iki adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Kapının üstünde yer alan açıklıkların ölçüsü 20x20 şeklindedir. Dörün yanın da yer alan yangöz de iki adet pencere açıklıkların ölçüsü 20x20 şeklindedir.

Şekil 4.21 Ahmet Ali Evi solda yangöz tavan örüntüsü görüntüsü ve sağda dör biriminde yer alan dinge görüntüsü.

Duvarlar 50-60 cm genişliğinde kerpiç duvarlar, diğer evler gibi frenk örgü tekniği ile yapılmıştır. Evin tavanı zeytin ağaçları ile döşenmiştir. Direklerin üstüne

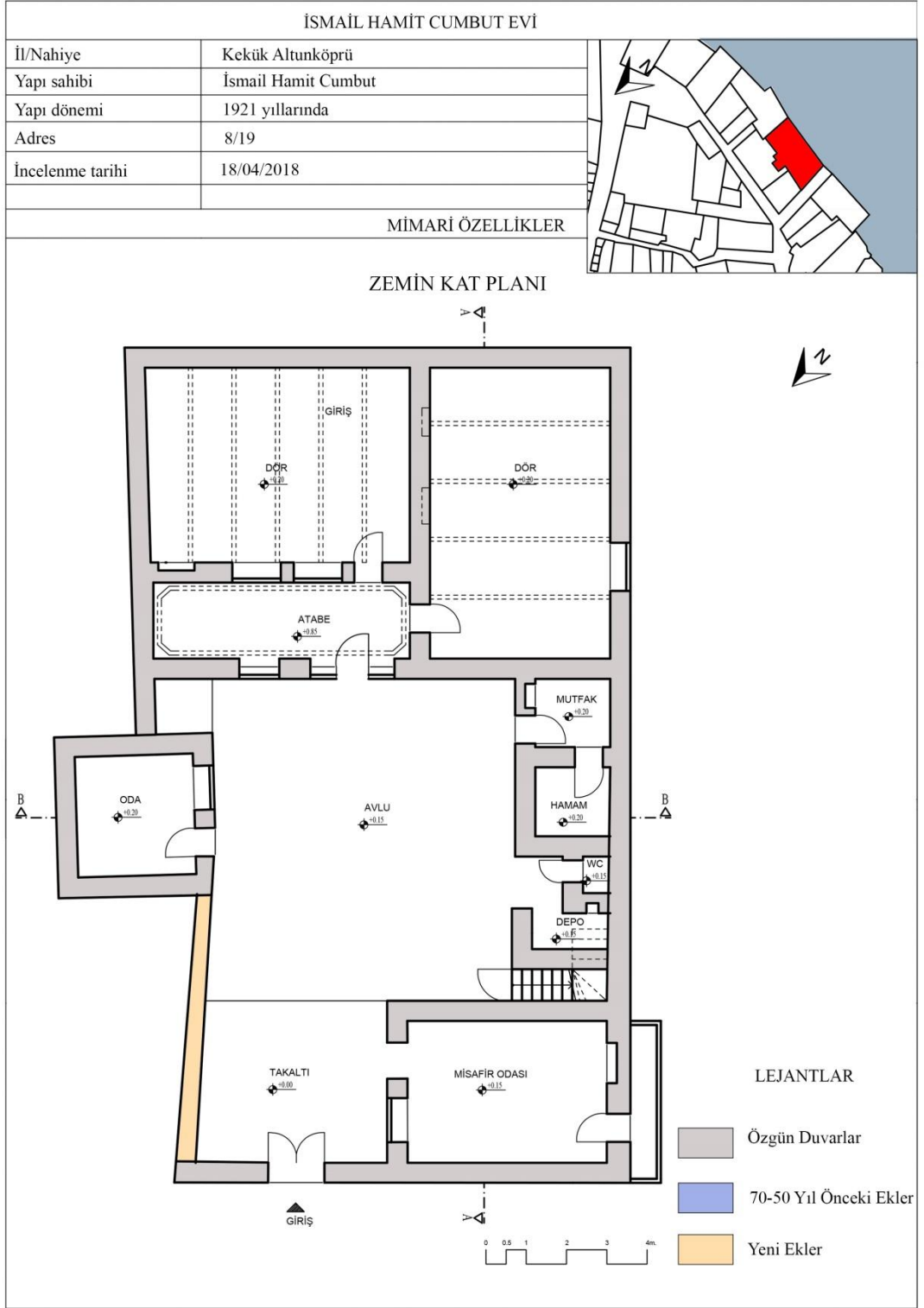
tavan toprağını tutturmak için kamış örgüsü yerleştirilmiştir. Kamış örgüsünün üstüne yaklaşık (30 – 40) cm toprak döşenmiştir. Evin duvarları içeriden kireç sıva ile sıvanmıştır. Evin zemini ise beton ile kaplanmıştır. Dör biriminde ise taşıyıcı olarak bir dinge kullanılmıştır. 15.05.2018 tarihinde Altunköprü yapmış olduğumuz ziyarette evin terk edilmiş ve bakımsız olduğu tespit edilmiştir.

4.2.4 İsmail Hamit Cumbut Evi

Şekil 4.22 İsmail Hamit Cumbut Evi konumu.

İsmail Hamit Cumbut evinde iki kardeş eşleri ve çocuklarıyla birlikte hayatlarını sürdürmekteydi. Toplamda on kişilik bir aile burada yaşamaktaydı. Evin yapım tarihi bilinmemektedir. Evi yapan kişinin kim olduğuna dair de bir belge bulunmamaktadır. Ev sahibinin adının İsmail Hamit Cumbut olmasından dolayı ev İsmail Hamit Cumbut evi olarak isimlendirilmişti. İnce ve dar sokaklardan ulaşılan ev taş ve kerpiç malzemeden inşa edilmiştir.

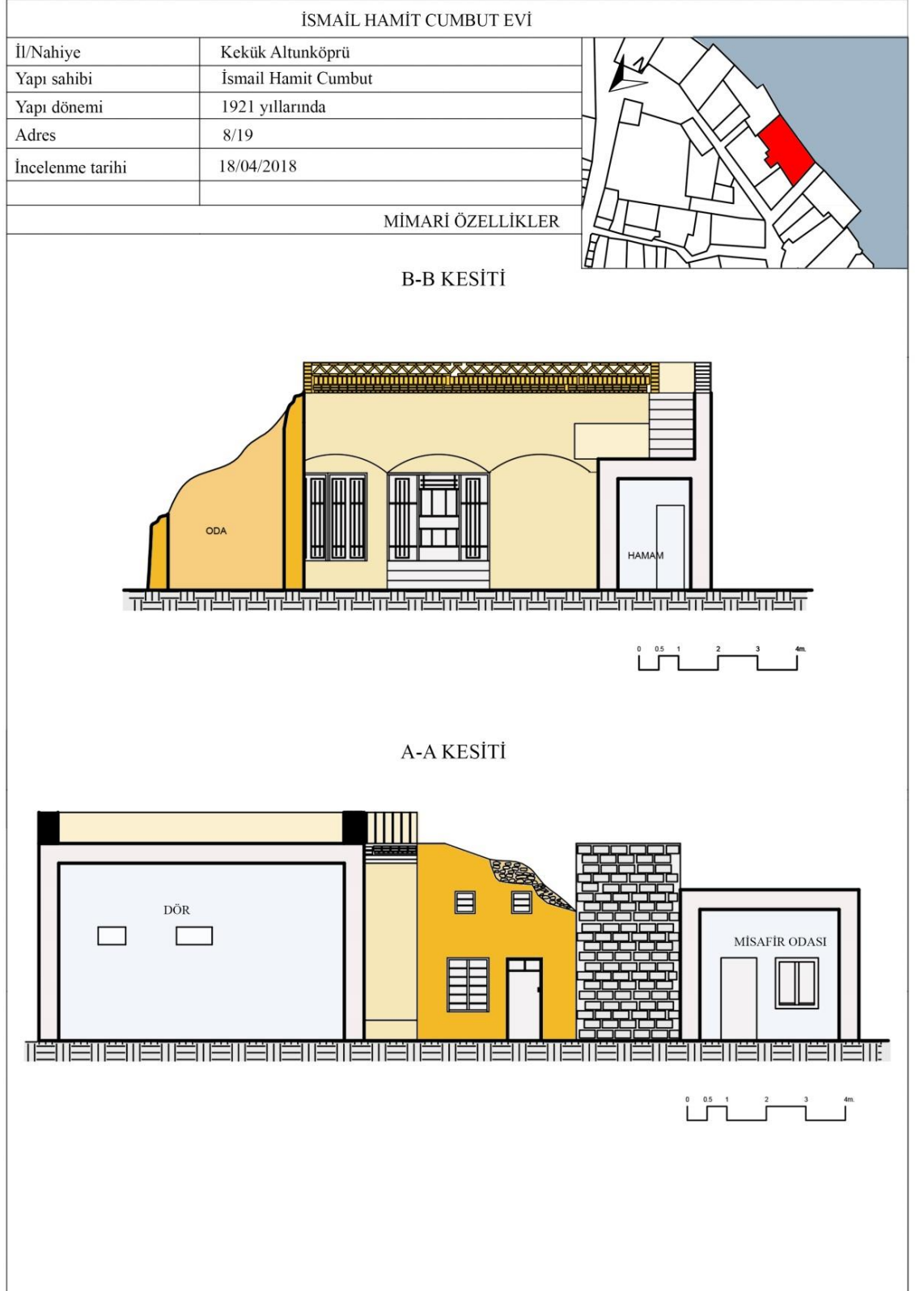

İsmail Hamit Cumbut evi Aşağı Zap Nehrine kıyısında oldukça ferah bir konuma sahiptir. Taş ve toprak malzemeden inşa edilmiştir. Yaklaşık olarak 20,68m x 12,56 m ölçüleri ile toplam 255,65 m²'dir.

Eve kasası özgün ancak kapı kanadı sonradan değiştirilmiş kapıdan giriş yapılarak takaltı birimine geçiş yapılır. Takaltı biriminden misafir odasına geçiş bulunmaktadır. Misafir odasında 1.00m x1.20m ölçülerinde bir adet terece yer almaktadır. Terecenin yan tarafında balkona açılan bir kapı bulunmaktadır. Misafir odasının takaltı birimine bakan bir adet penceresi bulunmaktadır.

Takaltıdan ilerlendikten sonra avlu karşılamaktadır. Avludan girişe sahip çamurdan inşa edilmiş bir oda ve mutfak, hamam, ayakyolu, depo ve merdiven avluda yer almaktadır. Eşit rıhtımlara sahip olmayan merdiven ile dama ulaşılmaktadır.

Büyükev iki gözlü plan tipolojisine sahiptir. Avludan giriş yapıldığında üç basamak çıkılıp atabe birimine ulaşılır. Dörleri önünde uzanan atabe birimi iki döre geçiş vermektedir. Günlük hayat bu mekânlarda sürdürülür. Dör biriminde 0.90m x 1.00m ölçülerinde bir adet terece ve atabe açılan iki adet pencere yer almaktadır. Kapı kasaları özgün olarak muhafaza edilmişse de kapı kanatları değiştirilmiştir. Diğer dör biriminde ise 0.70 m x0.50m ölçülerinde iki adet terece yer almaktadır. Kapı kasası özgün olarak muhafaza edilmiş ancak kapı kanadı değiştirilmiştir. Aşağı Zap nehrine açılan 1.20m x1.10m ölçülerinde bir adet pencere yer almaktadır.

Atabe birimde yer alan revaklar örölerek kapatılmış ve pencere kapı örülen duvara eklenmiştir. Eşit rıhtlara sahip olmayan merdivenden dama çıkıldığında damdan üst dama merdivenlerle ulaşılmaktadır. İsmail Hamit Cumbut evin de yaz günleri sıcaktan korunmak amacıyla kerpiçten yapılmış bir odası bulunur. Ancak 18.04.2018 tarihinde Altunköprü 'ye yapmış olduğumuz ziyarette bu birimin tamamen yıkıldığı belgelenmiştir.

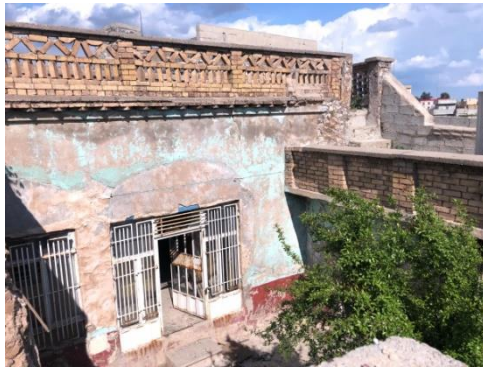
Şekil 4.23 İsmail Hamit Cumbut Evi giriş saçağı fotoğrafı.

Şekil 4.24 İsmail Hamit Cumbut Evi Takaltı biriminden avluya giriş.

Şekil4.2.4.4. İsmail Hamit Cumbut Evi misafir odası balkon manzarası.

Şekil 4.25 İsmail Hamit Cumbut Evi solda atabe giriş ve sağda atabe içi görüntüsü.

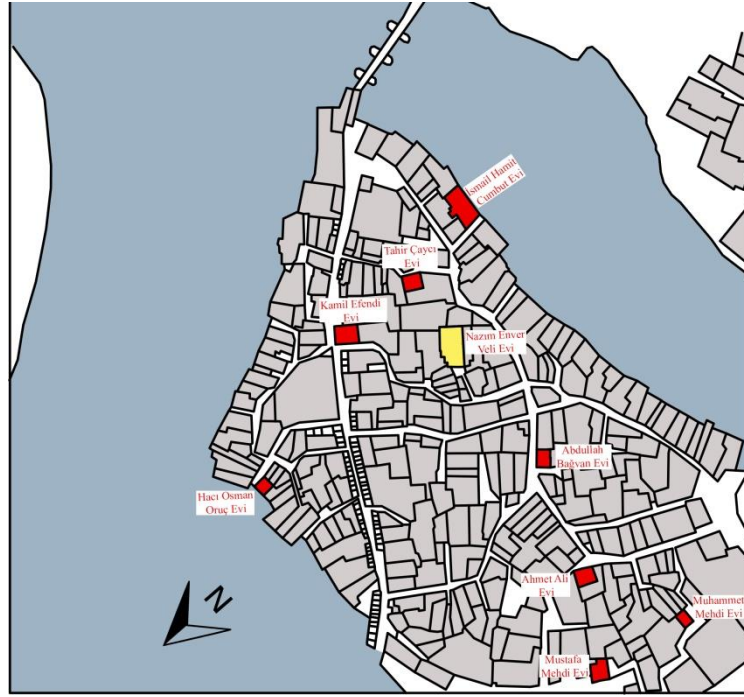
Atabe birimi kapatılmış sonradan kapı ve pencere ilave edilmiş özgün dokusu kaybedilmiştir. Atabe birimin tavanında alçı ile süslemeler yapılmıştır. Duvarlar kireç sıva ile sıvanmıştır.

Şekil 4.26 İsmail Hamit Cumbut Evi kerpiç oda yıkıntı görüntüsü.

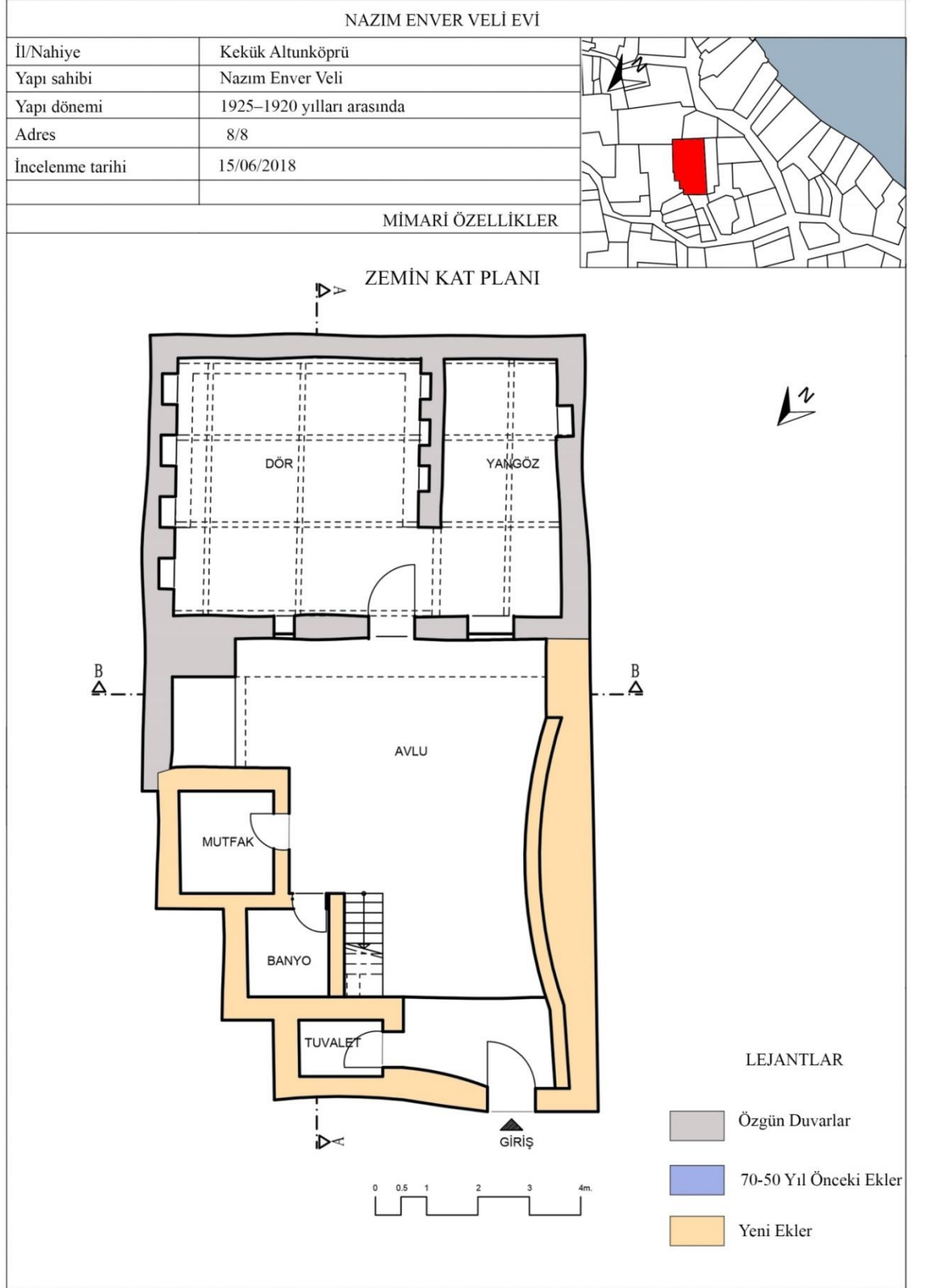
18.04.2018 tarihinde Altunköprü yapmış olduğumuz ziyarette evin terk edilmiş ve bakımsız olduğu tespit edilmiştir. Bazı kısımların hasar sebebiyle yıkılmış olduğu ve geçmişte yapılan yapı kimliği ile uyuşmayan müdahaleler gözlemlenmiştir. Özgün izleri hala taşıyan İsmail Hamit Cumbut Evi son derece güzel ve ferah nokta da olmasına rağmen kaderine terk edilmiş durumdadır.

4.2.5 Nazım Enver Veli Evi

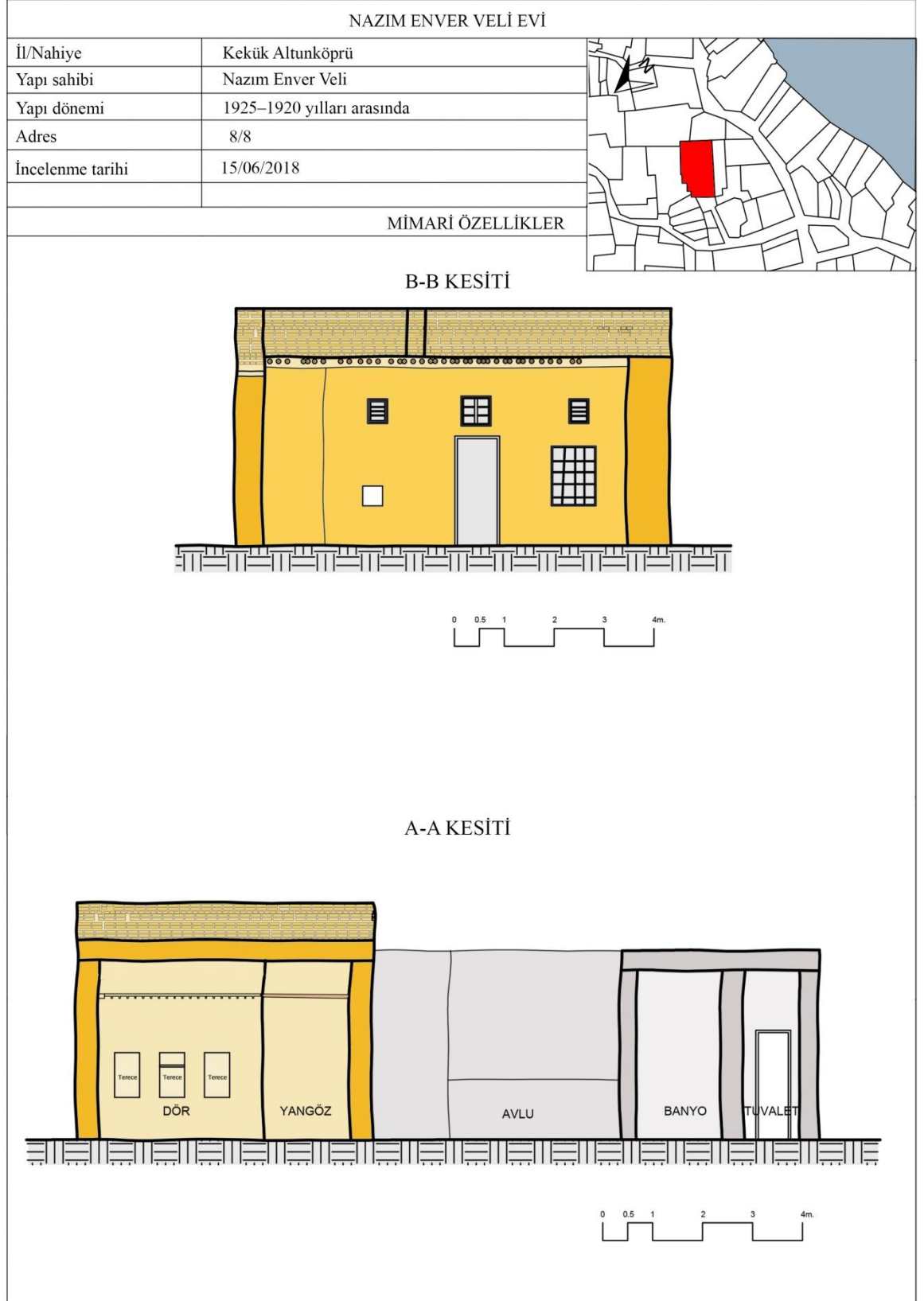

Şekil 4.27 Nazım Enver Veli Evi konumu.

Nazım Enver Veli Evi’nde dokuz kişilik aile yaşamaktaydı. Evin mülk sahibi Nazım Enver Veli olduğundan, ev Nazım Enver Veli Evi olarak isimlendirilmiştir. Evin yapım tarihi bilinmemektedir. Evi tasarlayan ve yapan kişi bilinmemektedir. Yaklaşık olarak 8,46m x 15,20 m ölçüleri ile toplam 122,15 m²’dir. Altunköprü nahiyesinde bulunan sokakların genellikle ince ve dar sokaklardan oluşmasından kaynaklı Nazım Enver Veli Evine de ince ve dar sokaklardan ulaşılmaktadır.

Nazım Enver Veli evi İnce ve dar sokaktan yapılan girişte özgün olmayan tek kanatlı kapı bulunmaktadır. İki birimden meydana gelen büyükeve sahiptir böylece iki gözlü olarak isimlendirilmektedir. Avludan girildiğinde arazinin en uygun köşesinde yer alan iki gözlü büyükev yer almaktadır. Bir saçak ile giriş yapılan evde ki sosyal aktivitelerin gerçekleştirildiği dör birimi bulunmaktadır. Dör biriminden yangöze geçiş bulunmaktadır. Avluda sonradan yapılmış mutfak, banyo ve ayakyolu (tuvalet) yer almaktadır. Dör biriminde 0.50m x0.90m ölçülerinde bir duvarında dört adet terece yangöze sınır ola tarafta aynı ebatlarda üç adet terece bulunmaktadır. Dör biriminin yüksekliği 3.30 m olup 2.80 m yükseklikte refke yer almaktadır. Refke çeşitli süs eşyalarının sergilendiği kerpiçten yapılmış raflardır. Yangöz birimin de bir adet 0.60mx 0.90m ölçülerinde bir adet terece yer almaktadır. Büyükevin avluya bakan cephesinde bir adet kapı 4 adet pencere bulunmaktadır. Cephede yapılan değişiklikler sebebiyle özgün dokusu zarar görmüş durumdadır. Cephenin üst kısmında 0.60m x 0.60 m ölçülerinde iki adet pencere bu pencerelerin ortasında ise 0.40m x 0.50 m ebatlarında bir pencere yer almaktadır. Büyükev cephesinin üst pencerelerin altında ise 0.90m x 1.20m ölçülerinde ve 0.40m x0.40m ölçülerinde pencere yer almaktadır. Avluda yer alan diğer elemanlar çimento blokları ile yeniden inşa edildiği belgelenmiştir. Avluda bulunan özgün olmayan merdivenler yer almaktadır. Merdivenler ile evin dam birimine ulaşılmaktadır.

Evin yapım tekniği Altunköprü’ de ki diğer kerpiçten yapılan evler gibi, duvarlar frenk örgü tekniği ile örölmüş. Büyükev’in tavanı zeytin ağaçları ile örtölmüşür. Direklerin üstüne tavan toprağını tutturmak için kamyş örgüsü yerleştirilmiştir. Kamyş örgüsünün üstüne yaklaşık 35 cm toprak döşenmektedir. Evin duvarları içerden ve dışarıdan çamur sıva ile sıvanmıştır. Yer yer evin duvarları kireç sıva ile sıvanmıştır. Evin zemini ise beton ile kaplanmıştır.

şekil 4.28 Nazım Enver Veli solda sokağı ve sağda büyükev avludan göröntüsü.

şekil 4.29 Nazım Enver Veli sokağı dör birimi göröseli.

Şekil 4.30 Nazım Enver Veli sokağı yangöz birimi görseli.

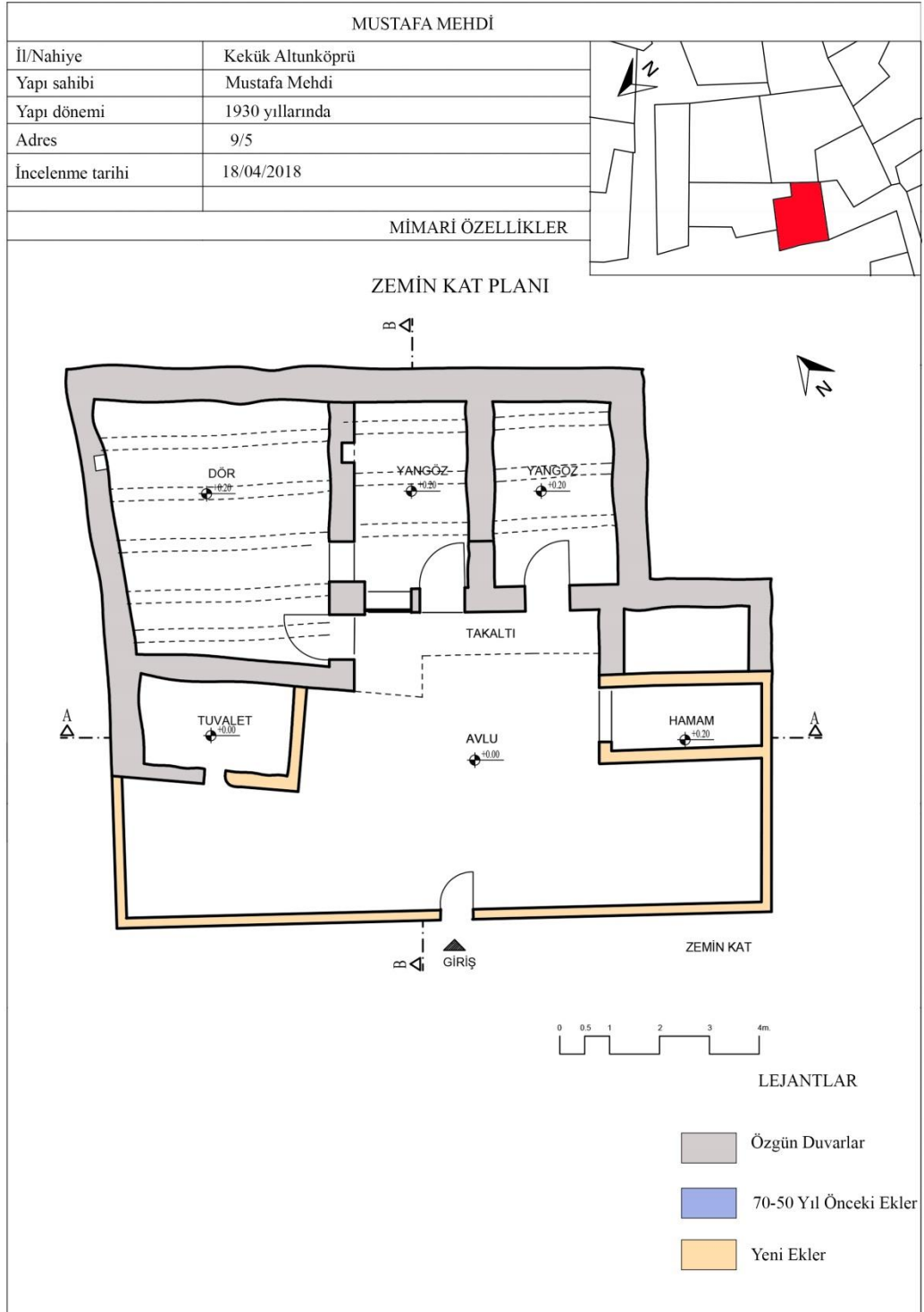
15.06.2018 tarihinde Altunköprü yapmış olduğumuz ziyarette evin terk edilmiş ve bakımsız olduğu tespit edilmiştir. Bazı kısımların geçmişte yapılan yapı kimliği ile uyuşmayan müdahaleler gözlemlenmiştir. Özgün izleri hala taşıyan Nazım Enver Veli Evi yörenin geleneksel konut dokusunu yansıtmaya rağmen kaderine terk edilmiş durumdadır.

4.2.6 Mustafa Mehdi Evi

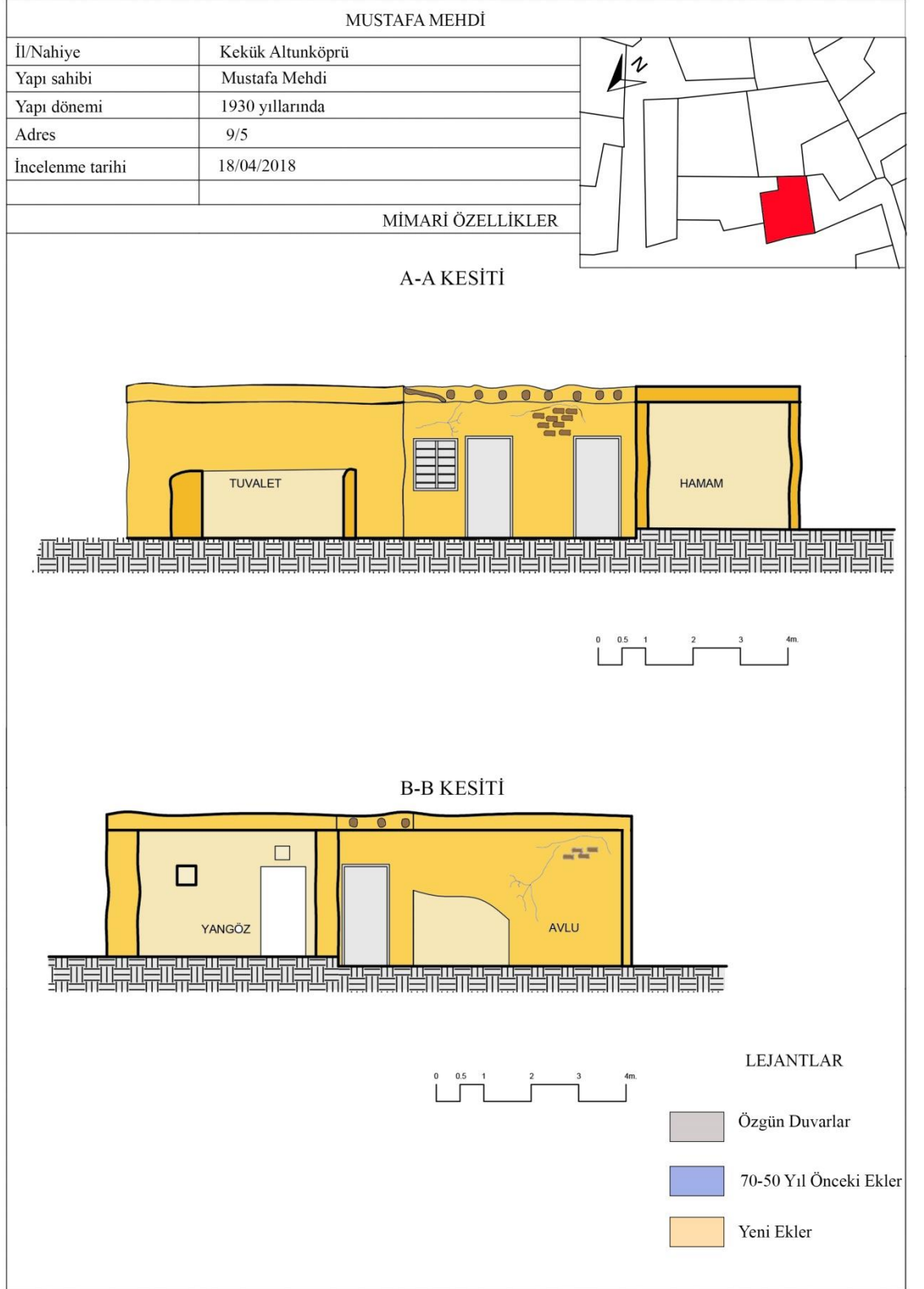
Şekil 4.31 Mustafa Mehdi Evi konumu.

Mustafa Mehdi Evinde beş kişilik aile yaşamaktaydı. Yapı sahibinin adının Mustafa Mehdi olması sebebiyle yapı Mustafa Mehdi Evi olarak anılmaktadır. Evin yapım tarihi ve kimin yaptığı bilinmemektedir. Ev kerpiç malzemeden inşa edilmiştir. Yapı 20.06.2018 tarihinde incelenmiş rölövesi alınmıştır. 18.09.2019 tarihinde yapmış olduğum ziyarette yapının yıkıldığı tespit edilmiştir.

Mustafa Mehdi Evine Altunköprü nahiyesinde incelediğimiz gibi ince ve dar sokaklardan ulaşılmaktadır. Mustafa Mehdi Evi yaklaşık olarak 11.55m x 12,20m ölçüleri ile toplam 139,40 m²'dir. Evin avlusuna açılan özgün olmayan tek kanatlı kapı yer almaktadır. Mustafa Mehdi Evinin avlu yapısı özgün kimliğini kaybetmiş onarımlarla özgün dil bozulmuştur.

Büyükev dör ve iki adet yangöze sahip olmasından dolayı üç gözlü büyükev plan tipolojisine uyum sağlamaktadır. Avludan giriş yapıldığında sonradan yapılmış tuvalet ve hamam yer almaktadır. Avluda ki atabe kaldırılmış ve zemin beton ile kaplanmıştır. Avluda yer alan ocaklık bölümü kapatılmıştır. Arazinin en uygun noktasına konumlanan büyükeve takaltından giriş bulunmaktadır. Ev ahalisinin yemek yeme, uyuma, sohbet etme gibi günlük faaliyetlerini gerçekleştirdikleri dör birimine özgün olmayan tek kanatlı kapı ile giriş yapılmaktadır. Dör biriminde yerden 2.16m yüksekliğinde 0.20m x 0.20m ölçülerinde bir adet terece yer almaktadır. Dörden açılan geçiş boşluğu ile veya avludan tek kanatlı kapı ile yangöz birimine girilmektedir. Yangöz de 0.20m x 20m ebatlarında bir adet terece yer almaktadır. Yangözden diğer yangöze geçiş sonra ki yıllarda aile bireyleri tarafından kapatılmış. Bu yangöze erişim sadece avludan özgün olmayan tek kanatlı kapı ile sağlanmaktadır. Cephede ise dör biriminin kapısının üstünde 0.25m x 0.50 ebatlarında bir adet pencere almaktadır. Dörün yanın da yer alan yangöz biriminde ise 1.10m x 0.95m ölçülerinde onarılmış bir pencere bulunmaktadır.

Sonra ki yıllarda bilinçsiz müdahale ile avlunun karakterisi bozulmuştur. Avluda ki onarılan tuvalet ve hamam yıkılmıştır. 18.04.2018 tarihin de Altunköprü nahiyesine yapmış olduğum ziyarette Mustafa Mehdi Evinde özgün izlerin hala var olmasına karşın terk edilmiş olduğu belgelenmiştir.

Şekil 4.32 Mustafa Mehdi Evi avluya giriş.

Şekil 4.33 Mustafa Mehdi Evi avludan büyükevin görüntüsü.

Şekil 4.34 Mustafa Mehdi Evi solda avludan dörün görüntüsü ve solda dörün tavan örüntüsü görüntüsü.

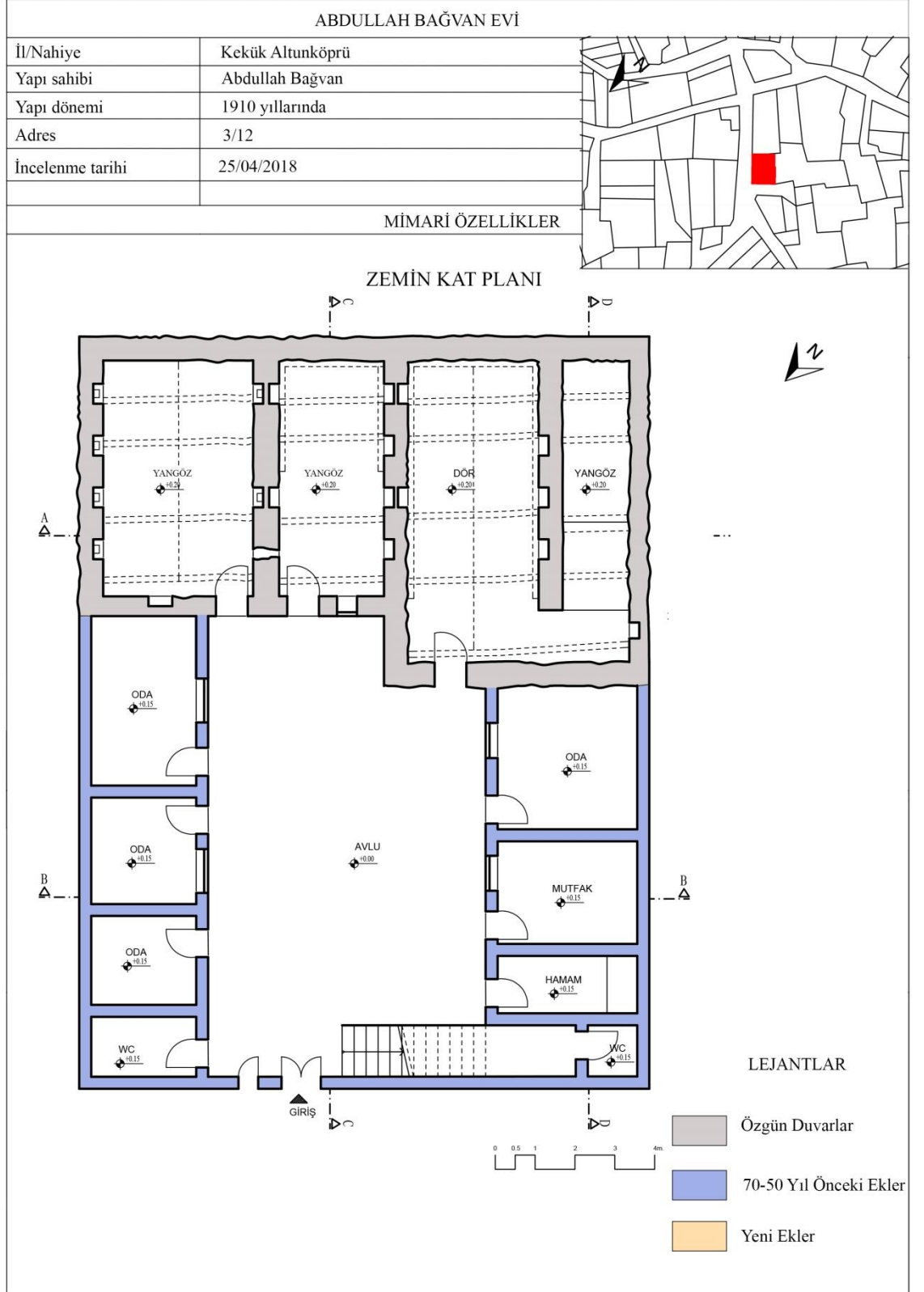
Yapı kırmızı taş temellerden sonra 60–70 cm genişliğinde kerpiç duvarlarda, frenk örgü tekniği kullanılmıştır. Duvarların üstüne zeytin ağaçları, birimlerin kısa kenarlarına paralel olarak döşenmiştir. Direklerin üstüne tavan toprağı ayakta tutmak için kamış örgüsü yerleştirilmiştir. Kamış örgüsünün üstüne yaklaşık 35 cm toprak döşenmiştir. Evin büyükev, bölümleri içeriden toprak sıva ile sıvanmıştır. Avluya bakan duvarlar dışarıdan çamur sıva ile sıvanmıştır. Önceden topraktan oluşan ev zemini, sonradan beton ile kaplanmıştır.

4.2.7 Abdullah Bağvan Evi

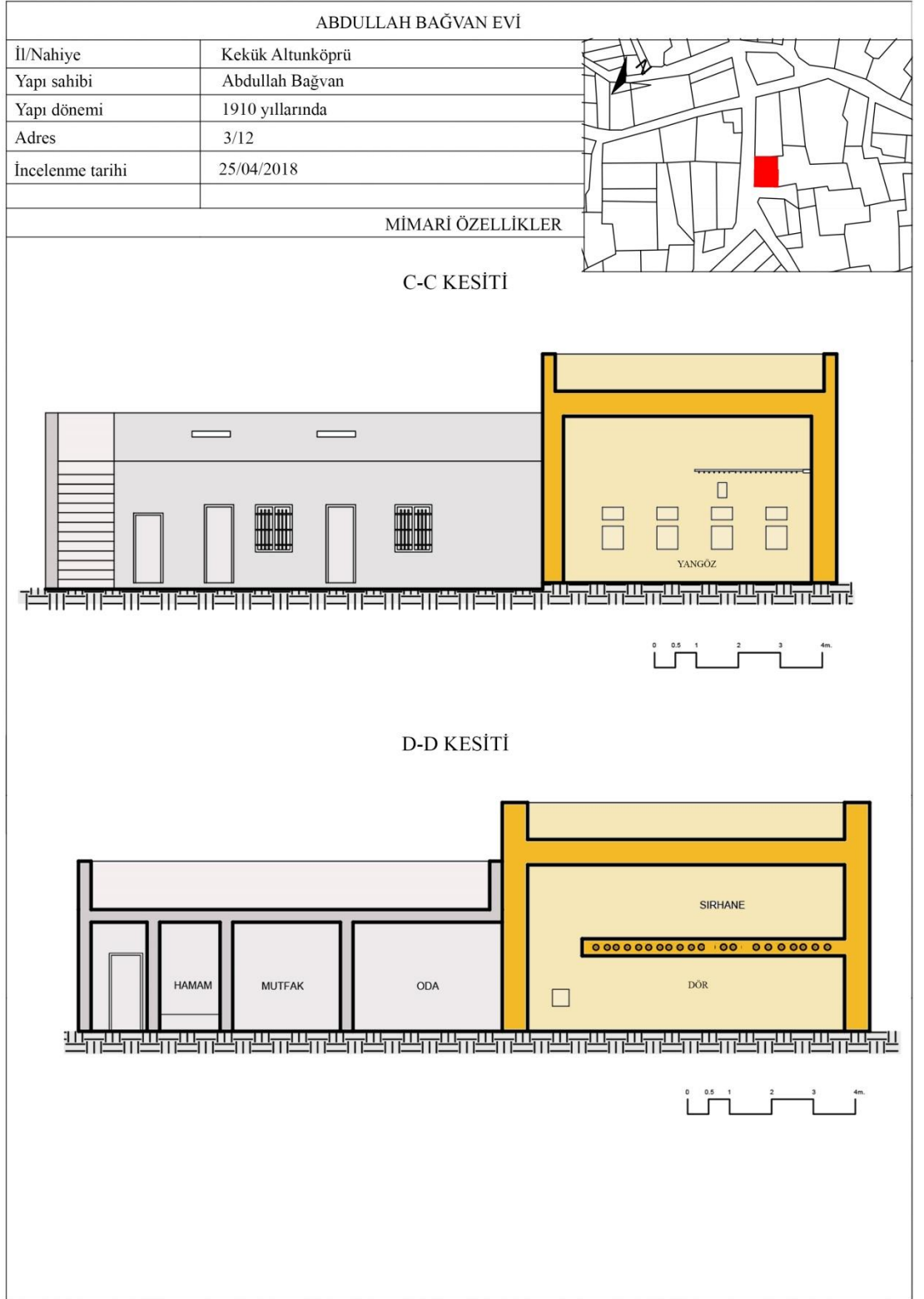

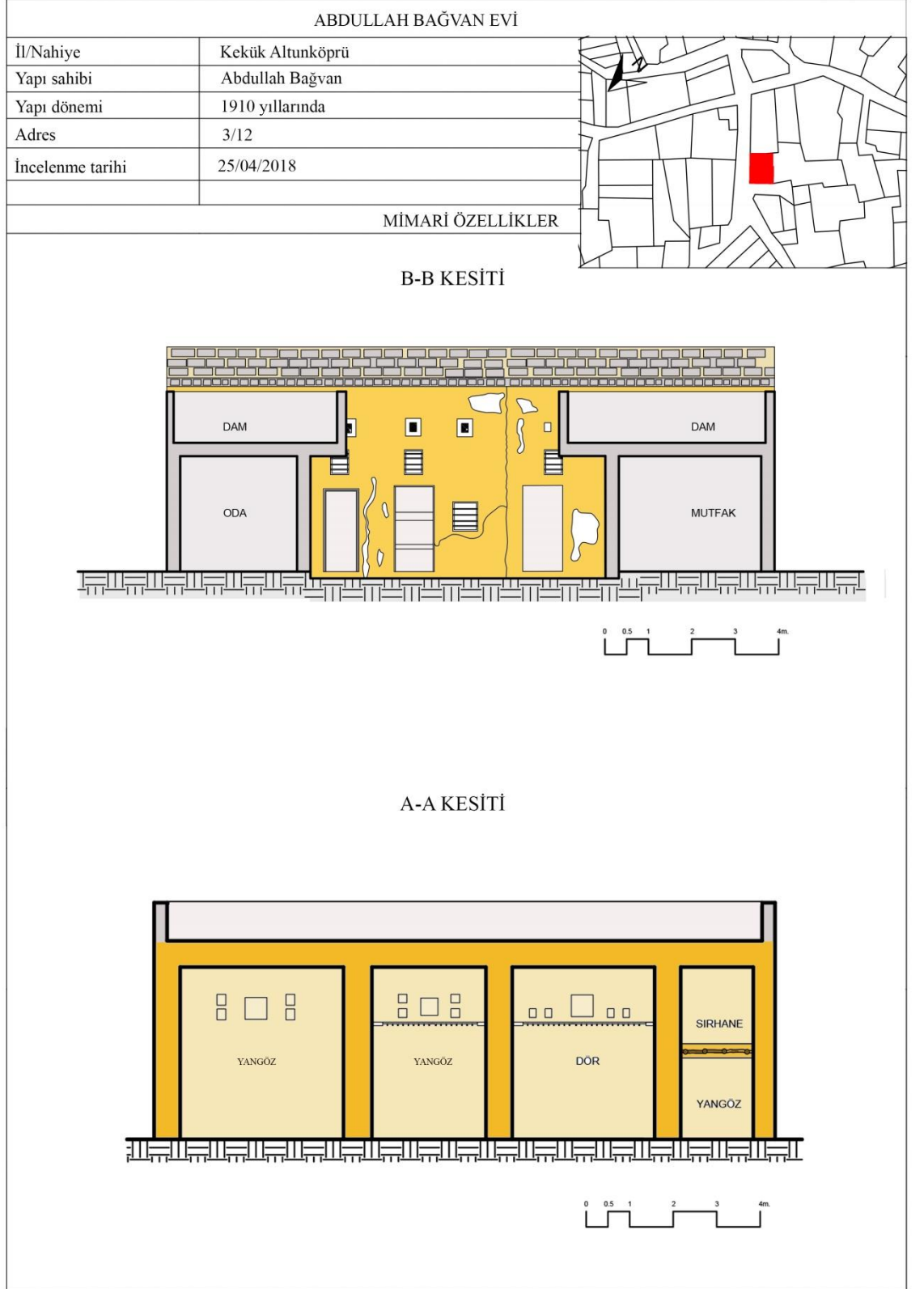
Şekil 4.35 Abdullah Bağvan Evi konumu.

Altunköprü nahiyesinde yer alan Abdullah Bağvan Evi on bir kişilik toplam iki aile burada yaşamaktaydı. Günümüz de Mahmut Bağvan yaşamaktadır. Evin yapım tarihi bilinmemekle beraber kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Kerpiç malzemeden inşa edilmiştir. Yaklaşık dikdörtgen plana sahip olan ev 14,29m x 18,89m olup m²'dir. İncelenen diğer evler de olduğu gibi eve ince ve dar sokaklardan ulaşılmaktadır.

Dör ve iki göz yer almaktadır. Bu plan tipolojisine üç gözlü büyükev planı denmektedir. İnce ve dar sokaktan ulaşılan avlu kapısı iki adettir. Yapılan değişikliklerde ev ortadan ikiye ayrılıp iki alenin kullanımı sağlanmıştır. Bu nedenle özgün olmayan iki adet giriş kapısı bulunmaktadır. Avludan girildiğinde arazinin en uygun bölümüne büyükev yerleştirilmiştir. Büyükevin yanlarında sonradan değiştirilmiş odalar banyo ve ayakyolu bulunmaktadır. Sol tarafta yan alan yan gözde terece bulunmaktadır. Tereceler 0.50m x 0.55m ölçülerinde dört adet aşağı terece bulunmaktadır. Aynı ölçülere sahip benzer tereceler de üstünde yer almaktadır. Bu terece­lerin üstünde yer alan yukarı terece­lerin ebatları ise 0.30m x 0.20m ölçülerinde yukarı terece bulunmaktadır. Bu bölümde bulunan şıkaylatlar sonradan kaldırılmıştır. Karşı duvarın da yer alan üç adet 0.50m x 0.55m ölçülerinde terece yer almaktadır. Bu terece­lerin üzerinde aynı ebatta terece yer almaktadır. Bu terece üzerinde üç adet yukarı terece yer almaktadır. Bu terece­lerin ebatları 0.30m x 0.20 şeklindedir. Bu yangözün yanında yer alan yangöz birimine avludan sonradan değiştirilmiş özgün olmayan kapı ile giriş yapılmaktadır. Bu birimde terece ve şikalat bulunmaktadır. Karşılıklı duvarlarda yer alan simetrik terece­lerin ölçüleri 0.50m x 0.55m ve bu terece­lerin üstünde yer alanların ölçüleri ise 0.30m x 0.20m'dir. Yerden 2.61 m yüksekliğinde bulunan şikalatta çeşitli süs eşyaları sergilenmektedir. şikalat'ın olduğu duvar da ve şikalat'ın üstünde yer alan nişlere lokuldan denilmektedir bu birimde lokuldanlar bulunmaktadır. Yangöz biriminin hemen yanında yer alan avludan girişi olmayan özgün kapı ile dör birimine giriş yapılmaktadır. Dör biriminde yukarıdan aşağı doğru sırasıyla; lokuldan, şikalat ve terece bulunmaktadır. Yerden 2,61m yüksekliğinde yer alan şikalat odanın duvarlarında dönmektedir. Duvarda yer alan terece­ler diğer odalar ile simetrik bir şekildedir.

Dör biriminin içinden geçilerek ulaşılan yangöz biriminde sırhane yer almaktadır. Sırhane bölümünde adından da anlaşıldığı üzere saklanmak istenen depolaması gereken malzemeler burada muhafaza edilmektedir. Avluda yer alan sonradan onarımla değiştirilmiş merdiven ile dama ulaşilmektedir. Damın döşemesi hasar gördüğünden dolayı yanlış müdahale edilerek zift ile kaplatılmıştır.

Şekil 4.36 Abdullah Bağvan Evi avludan büyükeve bakış fotoğrafı.

Şekil 4.37 Abdullah Bağvan Evi en soldan sıralı olarak yer alan yangözlerin fotoğrafı.

Şekil 4.38 Abdullah Bağvan Evi dör birimi fotoğrafı.

Şekil 4.39 Abdullah Bağvan Evi solda dörden yangöze geçiş, sağda ise sırhane birimi fotoğrafı.

Abdullah Bağvan Evi büyükev özgünlüğünü korumaya devam ederken avlu özgünlüğünü yitirmiştir. 20.04.2018 tarihinde Altunköprü nahiyesine yapmış olduğum incelemede geleneksel konut örnekleri araştırması için seçtiğim konutlarda, yaşantının devam ettiği tek konut örneği olmuştur. Avlu özgünlüğünü kaybetmiş olduğu tespit edilmiştir.

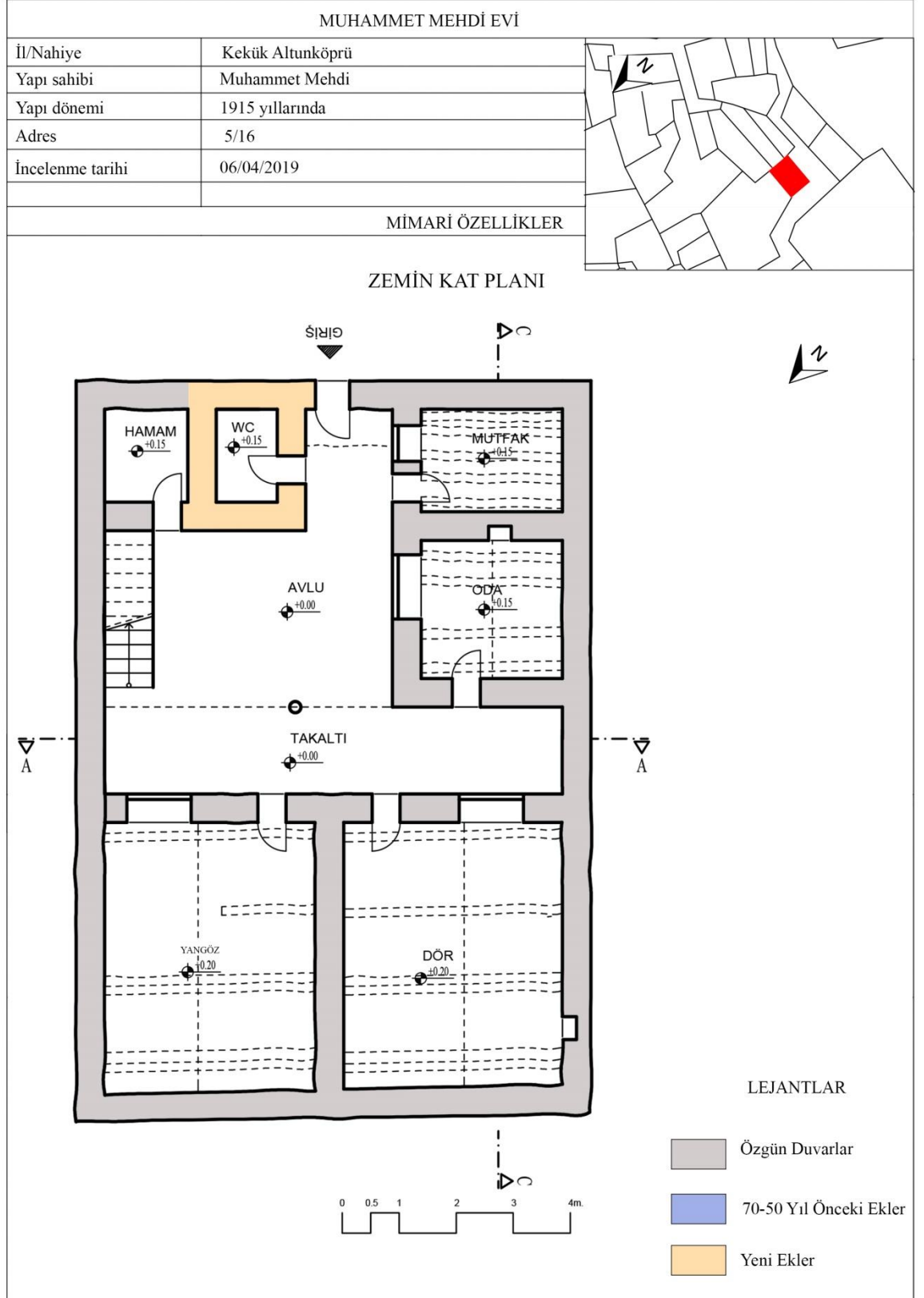
Evin yapım tekniği incelenen diğer evlerde ki gibi kerpiçten, duvarlar frenk örgü tekniği ile örülmüş. Büyükev'in tavanı zeytin ağaçları ile kapatılmış. Direklerin üstüne tavan toprağını tutturmak için kamış örgüsü yerleştirilmiştir. Kamış örgüsünün üstüne yaklaşık 35-40 cm toprak döşenmektedir. Evin duvarları içeriden ve dışarıdan çamur sıva ile sıvanmıştır. Dam zift ile katlanmış Yer yer evin duvarları çimento sıva ile sıvanmıştır. Evin zemini ise beton ile kaplanmıştır.

4.2.8 Muhammet Mehdi Evi

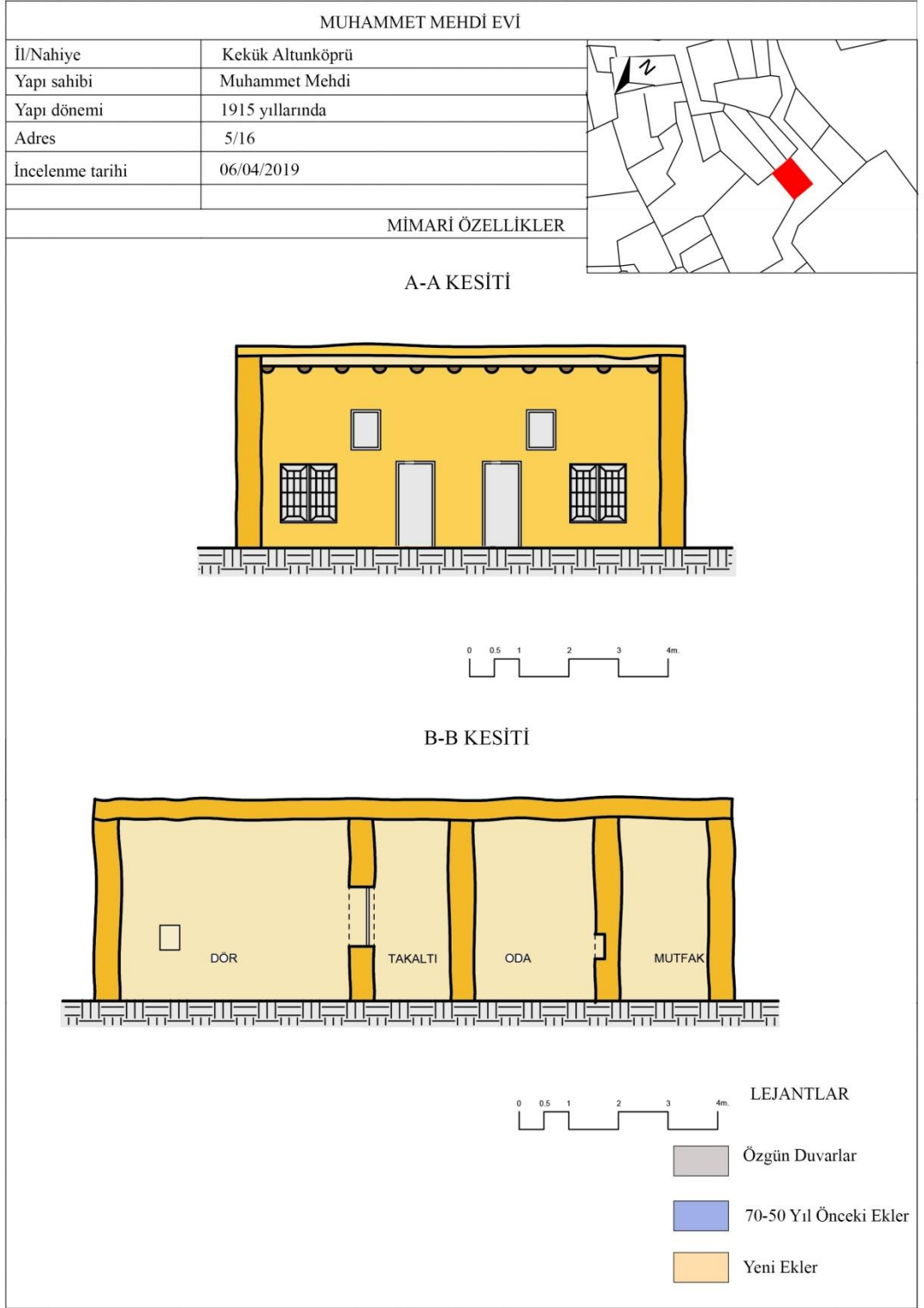

Şekil 4.40 Muhammet Mehdi Evi konumu.

Mustafa Mehdi Evi sahibi isminin Mustafa Mehdi olduğundan ev bu şekilde isimlendirilmektedir. Beş kişilik aile yaşamlarını bu evde sürdürmekteydi. Evin yapım tarihi bilinmemektedir. Evi yapan kişinin kim olduğuna dair de bir belge bulunmamaktadır.

Mustafa Mehdi Evine incelenen diğerk geleneksel konut tiplerinde olduğu gibi ince ve dar sokaklardan oluşmaktadır. Evin girişı avludan sonradan yanlış müdahale ile onarılmış tek kanatlı özgün olmayan kapı ile sağlanmaktadır. Eve giriş yapıldıktan sonra arazinin en verimli noktasına büyükev olacak şekilde planlanmıştır. İki birimden meydana gelen bu büyükeve iki gözlü denmektedir. Avludan girildiğinde bir oda mutfak, hamam ve ayakyolu (tuvalet) yer almaktadır. Avludan dör birimine takaltı bölümünden sonra girilmektedir. Takaltı mekânı saçak olarak görev üstlenmektedir. Dör mekânı özgün olmayan tek kanatlı kapı ile giriş yapılmaktadır. Dör biriminde geçmişte ev sahibinin özel eşyalarını saklamak için yaptığı bir adet terece bulunmaktadır. Bu terece ölçüleri 0.40m x 0.50m'dir. Dör biriminin yanında yer alan yangöz mekânına avludan sonradan hatalı onarım ile onarılmış tek kanatlı kapı ile giriş yapılmaktadır. Büyükevde yer alan atabe ve dayancağ bölümleri yanlış müdahale sonucu günümüze kadar ulaşamamaktadır. Büyükevin cephesinde yer alan dör biriminde iki adet özgün olmayan pencere bulunmaktadır. Üste yer alan pencerenin ölçüleri 0.60m x 0.80m'dir. Aşağıda yer alan pencerenin ölçüsü ise 1.10m x 1.20m'dir. Yangöz mekânının avluya bakan cephesinde ise yukarıda yer alan pencerenin ölçüleri 0.60m x 0.80m'dir, aşağıda yer alan pencerenin ölçüsü ise 1.10m x 1.20m'dir. Avluda bulunan odaya ise hatalı onarılmış kapı ile giriş yapılmaktadır. Bu mekânda bir adet terece yer almaktadır. Bu terece ölçüleri ise 0.40m x 0.30m'dir. Avludan özgün olmayan çimento bloktan yapılmış eşit rıhtlara sahip olmayan merdiven ile dama ulaşılmaktadır. Avluda yer alan ayakyolu sonradan yapılp geleneksel konut tipolojisine uygun olmayarak yapılmıştır.

Büyükev'in tavanı zeytin ağaçları yardımıyla örtülmüştür. Direklerin üstüne tavan toprağını tutturmak için kamış örgüsü kullanılmıştır. Kamış örgüsünün üstüne yaklaşık 35-40 cm toprak döşenmektedir. Evin duvarları içeriden ve dışarıdan kireç sıva ile sıvanmıştır. Dam zift ile katlanmış Yer yer evin duvarları çimento sıva ile sıvanmıştır. Evin zemini ise beton ile kaplanmıştır. Beton ile kaplama sonucu evin atabe birimi doldurulmuş ve yapının zemin yüksekliği yükseltilmiştir.

Şekil 4.41 Muhammet Mehdi Evi damdan avluya bakış fotoğrafı.

Şekil 4.42 Muhammet Mehdi Evi dör birimi fotoğrafı.

Şekil 4.43 Muhammet Mehdi Evi büyüjkevdan avluya bakış fotoğrafı.

Şekil4.2.8.4. Muhammet Mehdi Evi büyüjkevdan avluya bakış fotoğrafı.

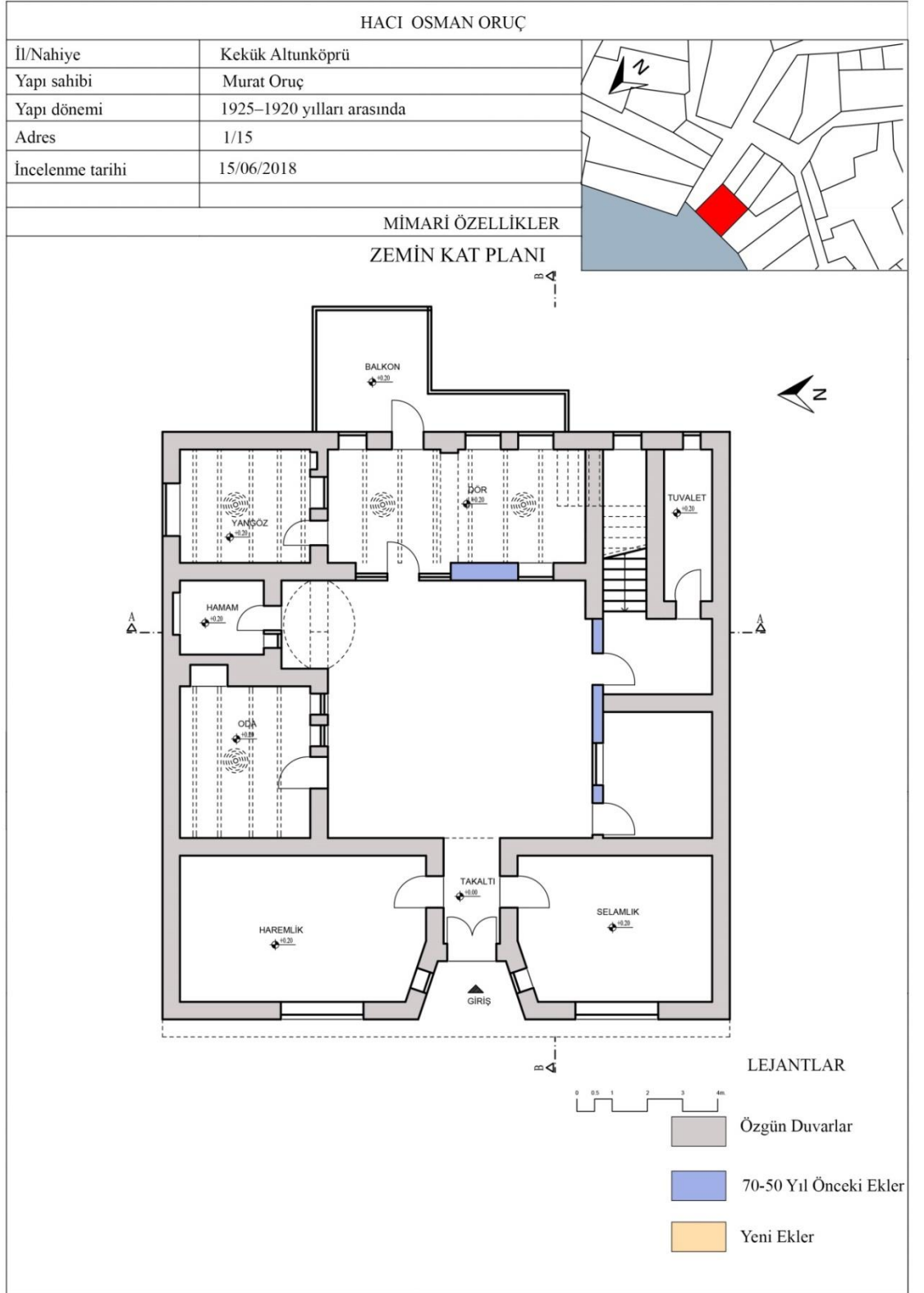
06.04.2019 tarihinde Altunköprü nahiyesine yapmış olduğum incelemede evin özgün dokusunun bozulduğu geleneksel konut izlerinin hala barındırdığı belgelenmiştir.

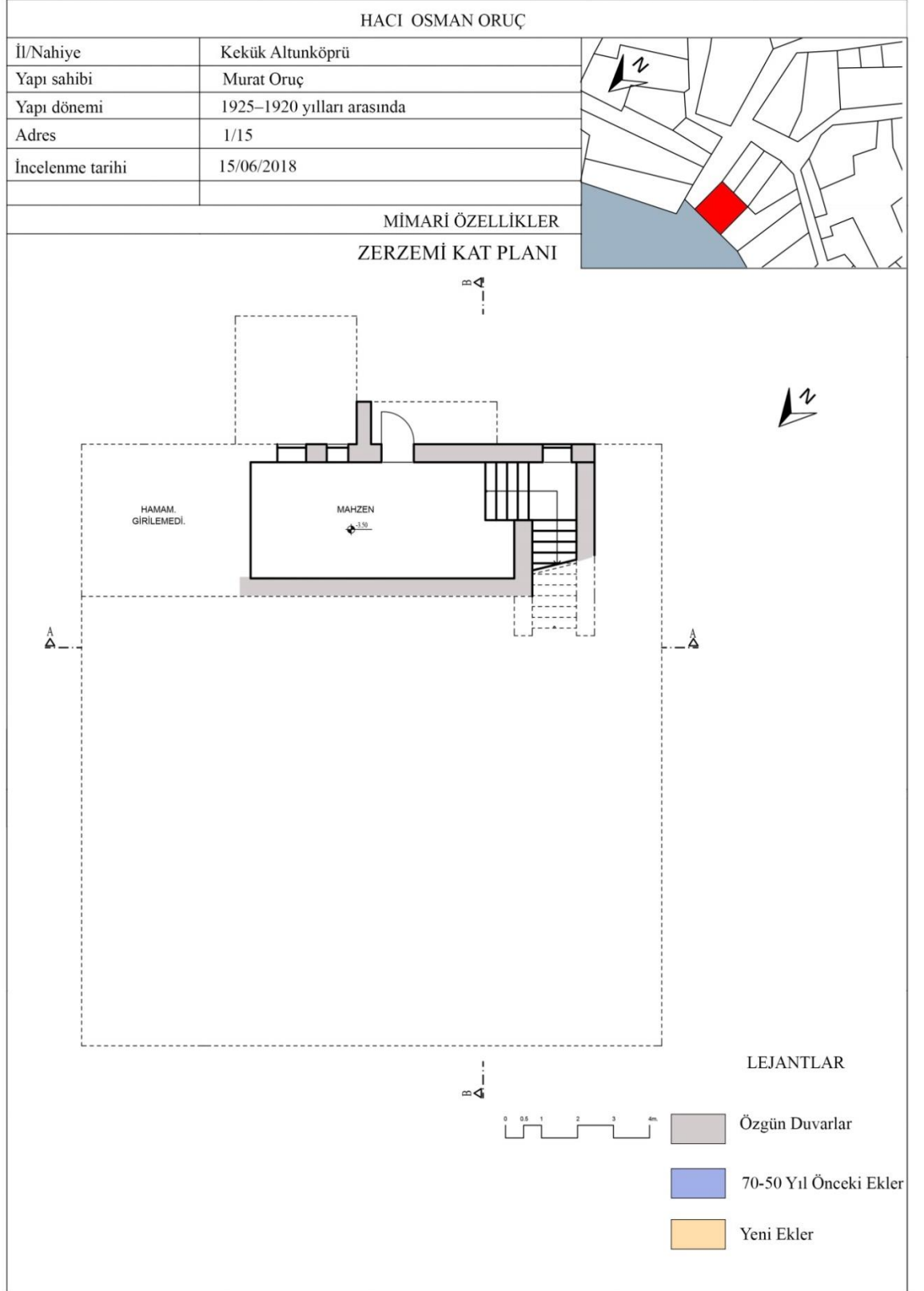
4.2.9 Hacı Osman Oruç Evi

Şekil 4.44 Hacı Osman Oruç Evi konumu.

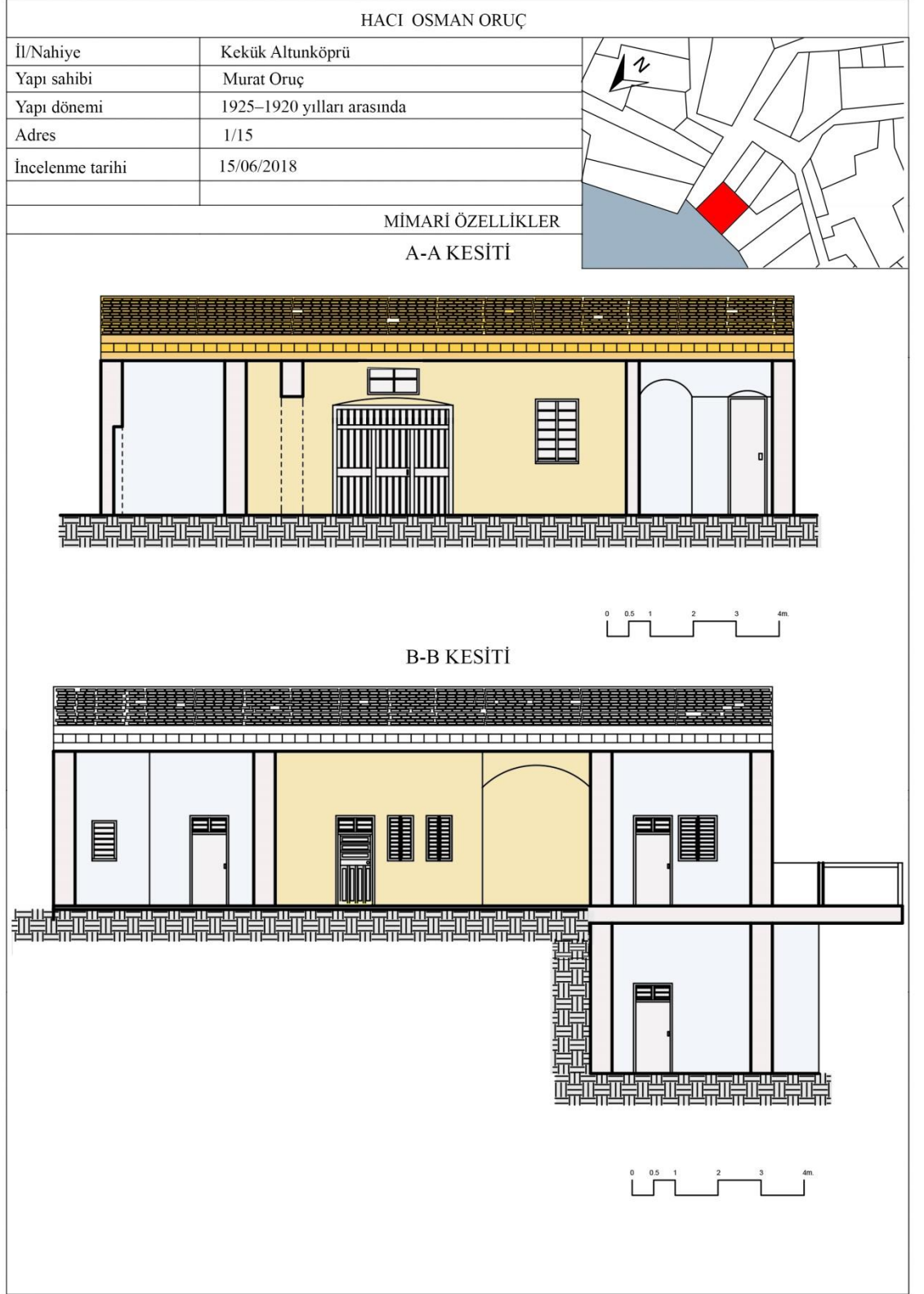
Hacı Osman Oruç Evi sahibi isminin Hacı Osman Oruç olduğundan ev bu şekilde isimlendirilmektedir. Sekiz kişilik aile hayatlarını bu evde sürdürmekteydi. Evin yapım tarihi ve evi yapan kişinin kim olduğuna dair de bir belge bulunmamaktadır. Ev yaklaşık olarak kare plana sahiptir. 16,12m x 16,70 m ölçüleriyle arazi toplam alanı 269,52 m²'dir.

Hacı Osman Oruç Evi kapı kasası özgün olan ancak kapı kanadı sonradan değiştirilmiş kapı ile takaltı bölümüne ulaşılmaktadır. Takaltı biriminden haremlik ve selamlık bölümlerine geçiş bulunmaktadır. Ancak 15.06.2019 tarihinde yapmış olduğum incelemede bu birimler özgün işlevini kaybetmiş ve yapının konumu itibarıyla ticari bir nokta da yer almasından kaynaklı bu birimler dükkân olarak kiralanmıştır. Takaltı biriminden ilerletildiğinde avluya açılmaktadır. Arazinin en uyumlu noktasına yerleşen büyükev giriş kapısının karşısında yer almaktadır. Büyükev üç gözlü plan tipolojisine uygun olarak yapılmasına karşın yangözlerden biri yıkılarak döre katılıp plan dokusunun özgünlüğü bozulmuştur. Dör ve yangözün tavan örüntüsü volta döşeme ile sağlanmıştır. atabe kapatılarak özgünlük bozulmuştur. Yangöz mekânında döre açılan iki adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin ölçüleri 0.90m x 1m 0.50m x 1m'dir. Yangözde Aşağı Zap nehrine bakan cephede bir adet 0.90m x 1m ölçülerinde bir adet pencere yer almaktadır. Dör biriminde ise balkona açılan bir adet kapı avluya açılan ve 0.90m x 1m ölçülerinde bir adet pencere bulunmaktadır. Dör de Aşağı Zap nehrine bakan cephede üç adet aynı ebatlarda pencere yer almaktadır. Dör ve yangöz mekânlarının zeminlerinde özgün karo simanlar mevcuttur. Avluda yer alan oda da bir adet dolap için ayrılan açıklık yer almaktadır. Avluya açılan özgün kapı ve pencere bulunmaktadır. Avludan revak altından hamama erişilmektedir. Avludan girilen bir hol ile tuvalet ve zerzemi⁵ kata inen özgün merdivenler bulunmaktadır. Evin birimlerinde tavanlarda yer alan alçı ile oluşturulmuş özgün tavan süslemeleri yer almaktadır. Avluda yer alan merdiven yıkılarak dama seyyar bir merdivenle erişilmektedir.

⁵ Zerzemi kelimesi yöre halkı bodrum kat anlamında kullanılmaktadır.

Zerzemi katta iki adet oda yer almaktadır. Aşağı Zap nehrine açılan bir kapı bulunmaktadır. Zap nehrine bakan cephede üç adet penceresi bulunmaktadır. Zerzemi katında yer alan oda mahzen olarak kullanılmaktadır. Avluda yöre halkının

hadika olarak adlandırdığı bahçe geçmiş günlerde bulunmaktaydı. Ancak günümüze ulaşamamıştır. Bahçe zemini beton ile kapatılmıştır.

Şekil 4.45 Hacı Osman Oruç Evi girişi.

Şekil 4.46 Hacı Osman Oruç Evi takaltıdan giriş fotoğrafı.

Şekil 4.47 Hacı Osman Oruç Evi avludan oda ve hamam mekânının fotoğrafı.

Şekil 4.48 Hacı Osman Oruç Evi avludan mutfak ve hol mekânının fotoğrafı.

Şekil 4.49. Hacı Osman Oruç Evi avludan dör biriminde balkona bakış fotoğrafı.

Şekil 4.50 Hac1 Osman Oruç Evi özgün karosiman fotoğrafları.

Şekil 4.51 Hac1 Osman Oruç Evi Aşağı Zap nehrinden fotoğraf.

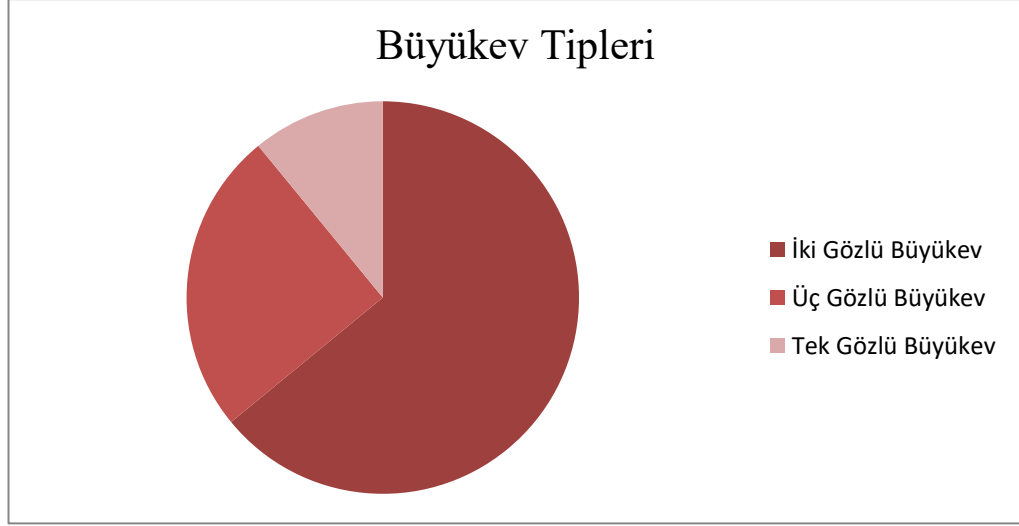
Hacı Osman Oruç Evi 15.06.2019 tarihinde Altunköprü nahiyesine yapmış olduğum ziyarette incelemelerime göre evin özgün plan tipolojisinde bozulmalar ve yanlış müdahaleler bulunmaktadır. Evin Aşağı Zap nehrinden bakıldığında revaklı hamamı görülmektedir. Ancak rölöve alımı için hamama girişe arazi izin vermemektedir. Taş malzemedен ince edilmiş yapıda iç hacimler alçı sıva ile sıvanmıştır. Evde şuan da yalnızca bir kişi yaşamaktadır. Geleneksel konut tipolojisine örnek olarak verilebilecek bu ev maalesef ihmal ve yanlış müdahalelere maruz kalmaktadır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tarihî ve coğrafi konum itibarıyla Altunköprü nahiyesi, kültürel miras bakımından ve bölgede bir kavşak noktası görevi üstlenmesinden dolayı çok büyük önem arz etmektedir. Geleneksel Altunköprü evlerinin ele alındığı bu tez çalışmasında dokuz adet geleneksel ev incelenmiştir. Genelde köy veya yöre mimarisi diye ifade edilen ve ağırlıklı olarak kırsal mimariyi de içine alan yapılar batıda vernaküler mimari başlığı ile ifade edilmektedir. Bu anlamda evler yöre halkının ihtiyaçları doğrultusunda kendine has biçimde tasarlanmıştır. Yapıların vernaküler mimarlığa ait özellikler gösterdiği söylenebilir. Vernaküler mimarlığı anlatan; sivil mimari, halk mimarlığı, yerel mimarlık, geleneksel mimarlık, mimarsız mimarlık, spontane (kendiliğinden), folklorik, anonim, bölgesel mimarlık gibi birçok kavram yer almaktadır. (Paköz, 2006)

Geleneksel Altunköprü evlerinin vernaküler mimarlık özelliklerinin gösterdiği gözlemlenmiştir. Nahiye'nin özgün özelliklerini korumaya devam eden evlerde büyükev, takaltı, avlu yapıları ve ek yapılar yer almaktadır. Genellikle tek katlı olan geleneksel evlerde, büyükev birimini bulunmaktadır.

Türkmeneli bölgesindeki geleneksel evlerde olduğu gibi Altunköprü evlerinin de ana çekirdeğini büyükev oluşturmaktadır. Geleneksel evlerin en karakteristik birimi olan büyükev, avlunun en verimli köşesinde yer almaktadır. Nahiye'nin en yaygın büyükev tipleri iki ve üç gözlü olan tiplerdir. İncelenen dokuz adet büyükev örneklerinde üç, iki ve bir gözlü büyükev tipinden başka bir tip ile karşılaşılmamıştır.

Şekil 5.1 İncelenen evlerdeki büyükev tipleri.

İncelenen geleneksel evlerin çoğunda takaltı birimi bulunmamaktaydı. Ancak ev sahiplerinin söylemleri doğrultusunda özgün hallerinde takaltı biriminin geçmişte var olduğu bilinmektedir. Takaltı birimi arazinin ve evlerin büyüklüklerine göre farklılık göstermekteydi. Genellikle avluda misafir odası, ahır, hamam ve hela hacmi de bulunmaktadır. Dar gelirli ailelerin sahip oldukları evlerde, takaltı bölümlerinin küçük bir giriş holünden ibaret oldukları gözlemlenmiştir. Takaltının en önemli işlevi, evin iç bölümlerini sokaktan ayırmak ve mahremiyeti sağlamaktır. Bu birimini incelememiz gerekirse geleneksel Türk evlerinde bulunan giriş çardaklarıyla aynı işlevi görmektedir. Bağdat geleneksel evlerinde ise mecaz ya da dolan denilen giriş holleri ile aynı görevi üstlendiği gözlenmiştir.

Avlu Altunköprü nahiyesi geleneksel evlerinde işleyen bir mekândır. Yemek yeme, yemek yapma, çamaşır bulaşık yıkama, gibi çeşitli ev işleri burada yapılmaktadır. Avlu mekânında sosyal etkinlikler yapılır yöre halkının kadını bu mekânlarda buluşur ve çeşitli kutlamalar avlularda gerçekleşir. Avlunun en verimli konumuna yerleşen büyükev birimine bitişik ya da yakınında ocaklık (ocağlıg) denilen mutfak birimi bulunur. Küçük ve bacalı bir odadan ibaret olan ocağlıg, içinde iki veya üç adet yer ocağı bulunur. Bu bölüm sadece yemek pişirmek için kullanılır. İncelenen evlerde ocağlıg birimine rastlanamamıştır. Bunun yerine sonradan

eklenilen yeni mutfak birimleri ya da tadilat ile özgün hali kaybolmuş mutfaklar bulunmaktadır.

Kerkük'te yaygın görünen halk hamamları Altunköprü nahiyesinde bulunmaktadır. Ancak günümüz de harabe ve kullanılamaz haldedirler. Altunköprü evlerinde hamam birimi bulunmaktadır. Ufak bir mekândan olan hamam hacmi bulunur. Avluda en köşede bir yerde “edeaphane” veya “ayakyolu” denilen tuvalet hacmi bulunmaktadır. Bazen bu bölüm takaltı bölümü içinde bulunur.

Evlerin iç mekân kurgusunda çok zengin ve karakteristik unsurlara sahiptir. Geleneksel Altunköprü evlerinde bu karakteristik öğeler, nahiye de mevcut olan yapı malzemesi ile nahiye de ki hayata uygun bir biçimde basit, süslemesiz bir şekilde yaptırılmıştır. Dış cepheye nazaran daha süslü olarak tasarlanan iç mekân kurgusu genellikle büyükev de özellikle dör biriminde yer almaktadır. Dör biriminin atebe mekânı ile sınırını oluşturan bölümde, dörün sağ ve solundaki duvarlara bitişik olarak tasarlanmış dayancağ denilen yapı eleman ile belirlenmektedir. Ziyaret edilen evlerde dayancağlar yıkılmış olduğu gözlemlenmiş ancak geçmişte var oldukları ev sahipleri tarafından belirtilmiştir. Dayancağların günümüze kadar ulaşamamasının nedenlerinden olan artık evlerde yerlerde değil de koltukların üzerinde oturuluyor olmasıdır. Kerkük geleneksel evlerinden farklı olarak Altunköprü nahiyesinde yer alan dayancağlar kerpiç malzeme ile yapılmıştır. Kerkük'te ise genellikle mermer malzemeden yapılmış daha dayanıklı ve nakışlı dayancağlar bulunmaktadır. Bu gibi farklılıkların oluşmasının nedeni olarak Kerkük vilayetinde yaşayan halkın, Altunköprü nahiyesinde yaşayanlara göre daha varlıklı olmasıdır. Nahiye halkının dar gelirli olması sebebiyle daha ekonomik yapı malzemesi olan kerpiç kullanılmıştır.

Kerpiç malzeme ile inşa edilen duvarlarda 20-30 cm derinlikte yer alan nişlere terece olarak adlandırılır. Dör bölümünde bulunan tereceler raflarla bölünmüştür. Bazen tereceler içindeki eşyaların görünmemesi mahremiyeti sağlamak amacı ile perdeler ile kapatılır. Tereceler genellikle yerden 60-100 cm yükseklikte bulunmaktadır. Döre giriş yapıldığında bizi karşılayan duvarlarda, kireçten yapılan şikalat denilen bir sıra gözler bulunmaktadır.

Şekil 5.2 Dör biriminde iç mekân kurgusu (Abdullah Bağvan Evi).

Dör bölümünün sağ ve solundaki duvarlarında ve terece yer almaktadır. Tereceler genellikle simetrik olarak konumlandırılmıştır. Refke denilen sıra raflar bulunur. Bu raflarda vazo, tabak, kâse gibi evin süslü eşyaların sergilendiği bölümdür. Ziyaret edilen evlerin birçoğunda atabe bölümü ortadan kaldırılıp beton dolgu yapılmıştır.

Şekil 5.3 Nahiyeden sokak örnekleri.

Geleneksel Altunköprü Evleri, içe dönük planlamaya sahiptir. Evin sokağa bakan cephesi mahremiyeti sağlaması amacı ile sağır duvarlardan oluşmaktadır. Bitişik nizam olan yapılar özgün bir şekilde uzanır ve böylece dar, gölgeli, hareketli sokaklar ortaya çıkar. Altunköprü nahiyesinde oluşan bu sokak kurgusu organik bir yapıya sahiptir. İncelenen 9 yapının haricinde yıkılmış harap durumda olan birçok kerpiç ev tespit edilmiştir.

Kerkük ve Musul gibi şehirlerde geleneksel konutların çoğunlukla taştan yapıldığı gözlemlense de, Altunköprü nahiyesi, Erbil, Bağdat, orta ve güney Irak bölgelerinde olduğu gibi, yapı malzemesi olarak genellikle toprak tercih edilmiştir. Altunköprü nahiyesinin geleneksel yapı malzemesi kerpiçtir. Nahiyede birkaç tuğla ve taştan yapılan evler olsa da kerpiç, ana yapım malzemesi olduğu söylenebilmektedir. Nahiye de genellikle dar gelirli aileler kerpiç malzemenin maliyetinin az ve pratik bir yapım tekniğine sahip olduğu için bu yapım tekniğini tercih etmişlerdir. Nahiyede incelediğimiz yapılarda taş malzeme ile yapılmış evlerin sahiplerinin varlıklı aileler olduğu bilinmektedir.

Altunköprü nahiyesinde yer alan kerpiç evlerin yapım tekniğine göz atmak gerekirse Altunköprü nahiyesinde bulunan temiz ve taşsız toprak bol olması ve nahiyenin sulak alanda yer almasından kaynaklı bu yapım tekniği sıklıkla tercih edilmiştir. Nahiyeden toplanılan temiz toprak hayvanların tüketemediği sarı samanla karıştırılmaktadır. Toprakla samanın kıvamı yaklaşık 3/1 oranında ve su ilave edilmesi ile birlikte iyice karıştırılmaktadır. Karma işi bittikten hemen sonra, karışım insan gücünden faydalanılarak ayaklarla çiğnenir. Böylece çamur karışımını iyice yoğurulur sonra, 12-24 saat dinlenmesi için bırakılır. Karışımın dinlenme işlemi

bittiğinde, özel bir koku ortaya çıkar ve böylece fark edilir. Ahşap kalıplar (20-25 x 30-35) cm ölçüleri ve (10-8) cm yükseklikleriyle, altlarına saman döşenerek yere döşenmektedirler. Bu karışım kalıplar içine bırakılarak, kesme işlemi başlatılır. Kalıplar kısa bir müddet sonra çıkarılır. Kerpiçler mevsim sıcaklığına göre birkaç gün kurumak için bırakılır. Kerpiçlerin diğer yüzünün kuruması için çevrilerek yaklaşık yarım gün kadar bekletilir.

Şekil 5.4 Kerpiçlerin kuruması için dizilmesi. (ÖZTÜRK)

Evlerin temelleri yaklaşık 50 cm yüksekliğinde ve kırmızı kayalar kullanılmıştır. Temelinden sonra yaklaşık olarak 65 cm genişliğinde olan kerpiç duvarlar, bölgede çoğunlukla Anadolu mimarisinde görülen frenk yöntemle yapılmıştır. Duvarlar oluşturulduktan sonra, birimlerin kısa kenarlarına ahşap direkler yerleştirilir ve yörede *kündebas*⁶ denilen çamur harcı ile bu direkler örtülür. Zeytin ağacı, hurma ağacı, tüt ağacı, kara söğüt, sultani söğüt ve çınar ağacı farklı özellikleri ile bölgede en yaygın kullanılan direk çeşitleridir duvarlar üzeri döşeme işlemi bittikten sonra, yaklaşık üç gün kurumaya bırakılır. Direklerin üzerine ve dik olarak yan yana kamışlar boşluk bırakmadan serilir. Kamışların üstüne, yörede *kesp çamuru*⁷ denilen çamur sıva kullanılarak sıvanır.

⁶ Kündebas: samanı çok, iyice yoğurmuş olan çamur harcıdır.

⁷ Kesp çamuru: samanı çok olan ve cil denilen buğday dallarıyla katılan çamur karışımıdır.

Geleneksel Altunköprü evlerinin plan tipolojisi, Türkmeneli bölgesine özgün büyükev plan tipi ışığında yapılmıştır. Bölgede yaygın olan yapı malzemesi ve halkın yaşam tarzına göre, nahiyeye özel mimari çizgilerin ve özgün tavırların varlığının ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Şekil 5.5 Nahiye yer alan özgün ahşap kapı ve pencere kafesi.

Birçok özgün detayın dar sokaklardan yürürken yerlerde düşmüş, kaderine terk edilmiş halde olduğu görülmektedir. Ayrıca bir yıl ara ile yapmış olduğum ziyaretlerde üç evin yıkıldığı tespit edilmiştir. Günümüze ulaşamayan bu evler; Kamil Efendi evi, Ahmet Ali evi ve Mustafa Mehdi evidir. Maalesef geleneksel konutlar hızla yok olmakta yerlerini betonarme yapılara bırakmaktadır. Hızla önlem alınmaz ise Altunköprü nahiyesinde kerpiç evlerin sonunun gelmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Bu güzide yapıların korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Günümüze kadar gelmeyi başarmış yapıların geçmişteki durumu yöre halkına aktarılmalıdır. Geleneksel yapılara sahip çıkılması konusunda bildirgeler yayınlanmalı öğretici seminerler düzenlenmelidir. Yaşam kültüründeki, teknolojiye, sanat ve estetik algısındaki değişimler, yeni yapılar yerine özgün geleneksel yapıları ve çevreyi korumayı destekleyecek biçimde halk yönlendirilmelidir. (Kasefçioğlu) Mevcut yapıların rölöve çalışmalarının yapılması, belgelenmesi, analiz çalışmalarının yapılması, hasarlarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu tespitler ışığında gerekli restorasyon çalışmaları yapılmalıdır.

İncelenen yapılar karşılaştırma ölçütü olarak; sağlamlık durumu, fiziksel özgünlük durumu, işlevsel özgünlük durumu, yakın tarihli onarım, yapı malzemesi,

taşıyıcı sistem, mimarisi, cepheler, kapılar ve pencereler incelenmiştir. Tablo halinde bir tespit oluşturulmuştur.

TAŞIYICI SİSTEM			YAPI MALZEMESİ			YAKIN TARİHLİ ONARIM		İŞLEVSEL ÖZGÜNLÜK DURUMU			FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK DURUMU			SAĞLAMLIK DURUMU			KARŞILAŞTIRMA ÖLÇÜTÜ
Diger	Karkas	Yığma	Diger	Taş	Kerpiç	Evet	Hayır	İşlevsiz	Özgün Değil	Özgün	Büyük Ölçüde Değişmiş	Az Değişmiş	Özgün	Harap	Orta	İyi	
		●			●	●		●				●		●			Tahir Çaycı Evi
		●			●		●		●		●			●			Kazım Efendi Evi
		●			●	●		●				●			●		Ahmet Ali Evi
		●		●			●	●					●			●	İsmail Hamit Cumbut Evi
		●			●	●	●	●				●				●	Nazım Enver Veli Evi
		●			●		●	●					●	●			Mustafa Mehdi Evi
		●			●	●				●			●			●	Abdullah Bağvan Evi
		●			●	●				●	●				●		Muhammet Mehdi Evi
		●		●			●		●							●	Hacı Osman Oruç Evi

KAPILAR PENCERELER			CEPHELER				MİMARİSİ Büyük Ev Plan Tipi				KARŞILAŞTIRMA ÖLÇÜTÜ
Kısmen Değişmiş	Değişmiş	Özgün	Dört Cepheli	Üç Cepheli	İki Cepheli	Bir Cepheli	Diğer	Üç Göz	İki Göz	Tek Göz	
	●			●					●		Tahir Çaycı Evi
●				●					●		Kazım Efendi Evi
●						●			●		Ahmet Ali Evi
		●			●				●		İsmail Hamit Cumbut Evi
	●					●				●	Nazım Enver Veli Evi
●						●			●		Mustafa Mehdi Evi
●						●			●		Abdullah Bağvan Evi
	●				●				●		Muhammet Mehdi Evi
●					●					●	Hacı Osman Oruç Evi

6. KAYNAKÇA

Kerkük'te Ramazan Geleneği: Sinni Zarf, (2007, 08 11), 2019 tarihinde yenisafak.com: <https://www.yenisafak.com/ramazan/kerkukte-ramazan-gelenegi-sini-zarf-2713448> adresinden alındı.

Anderson, L. (2009), *Anlaşmazlık ve Çözüm İkili Siyasetinde Kerkük*.

Basir, M. (1955), Abasi Döneminde Edebiyat, Bağdat: Bağdat Sadır.

Baskanlığı, O. A. (2003), Kerkük Livası Muhassal Tahrir Defteri (Kanun-i Devri). Ankara.

Başdemir, M. (tarih yok), Türkiye ve Türkmenler.

Bektaş. (1974), Folklor: Altunköprü' de Sepet İşleme Sanatı, *Kardaşlık*, (s.40).

Beyatlı, K. (2003), Türkmeneli'nde Türkçe DİL Kursları, *Türkmen Bohçası*, (s.3).

Celepoğlu, H. (2006), Düünden Bugüne Irak Türkmenleri (Orta Doğu Siyasetindeki Yeri), Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2005). M. B. Cengiz Eroğlu içinde, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, Ankara: Global Strateji Enstitüsü.

Climate: Kirkuk. (tarih yok). 2019 tarihinde Climate Date: <https://en.climate-data.org/asia/iraq/kirkuk/kirkuk-2920/> adresinden alındı.

Cosit.gov. (tarih yok), ADMINISTRATIVE UNITS AND THEIR AREA AS IN 2009: http://www.cosit.gov.iq/AAS/AAS2012/section_10/1.htm adresinden alındı.

Defter, M. H. (2016), Kuzey Irak. Bağdat: Sehin Bağdat.

et-Tâlib, İ. H. (1999), “Irak”, *İslam Ansiklopedisi* (s. 90) Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Ve Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.

Gündüz, A. (2002), “Kerkük”, Ankara: Diyanet Vakfı.

Haidary, A. A. (2008), Bağdat Evi, Alümada P.C.

Herzfeld, F. S. (1911-1920), *Archaologische Reise im Euphrat und Tigris Gebie*. Berlin.

Hürmüzlü, E. (2006), *Irak' ta Türkmen Gerçeği* (s. 41), İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.

Hürmüzlü, H. (2002), Altunköprü... Altunköprü, *Altunköprü Edebiyat Kültür Sanat Folklor Dergisi*, (s. 5).

Irak Planlama Bakanlığı. 2019 tarihinde ADMINISTRATIVE UNITS AND THEIR AREA AS IN 2009: [http://www.cosit.Gov.iq/AAS/AAS2012/Section 10/1.Htm](http://www.cosit.Gov.iq/AAS/AAS2012/Section%2010/1.Htm), adresinden alındı.

Kasefçioğlu, R. (tarih yok). Toprak-çağdaş yapı malzemesi, *İlgi*, İstanbul: Shell Yayınları.

Kılıç, R. (2010), Kerkük Ve Musulun Tarihi Coğrafyası, *TÜBAR*, 10.

Marufoğlu, S. (1998), Osmanlı Döneminde Kuzey Irak, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Matrakçı, N. S. (1976), Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han, H. Yurdaydın. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Mokhtar, M. S., (2018), *Dakuk İlçesin Tarihi Ve Geleneksel Mimari Mirası* (s. 151). Konya, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Nakip, M. (2007), Kerkük'ün Kimliği, BİLGİ YAYINEVİ.

Neftçi, N. (2003), *Kerkük'te Bulduklarım*, İstanbul: Kerkük Vakfı.

Orug, E. S. (2015, Aralık), Kerkük-Altunköprü Halk Kültürü, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

Özkan, N. (2009), Irak Türk Ebedi Dilinin Tarihi Gelişimi, *Türk Etütleri*, 95-96.

ÖZTÜRK, Ş. *Van Gölü Havzası'nda Kerpiçin Mimaride Kullanımı*, 2019 tarihinde Dergipark: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/28723> adresinden alındı.

(2006), Bir Standart Yaratma Aracı Olarak Türkiye'de Vernaküler Mimarlık, A. E. Paköz, *Art-Sanat* (s. 171). Diyarbakır: Sellahattin Eyyübi Üniversitesi.

Pamukçu, E. (2001), “Kerkük Tarihi”, *G.Ü. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (s. 181).

Saatçi, S. (1996), *Tarihi Gelişim İçinde Irak' ta Türk Varlığı*, İstanbul.

Saatçi, S. (2007), *Kent Dokusu Ve Geleneksel Evleriyle Kerkük* (s. 56), İstanbul: İzzettin Kerkük Kültür Ve Araştırma Vakfı İktisadi İşletmesi.

Saatçi, S. (2009), *Irak Türkmen Boyları Oymakları Ve Yerleşme Bölgeleri*, İstanbul: Kerkük Vakfı.

Saatçi, S. (2018), *Altunköprü*, İstanbul: Kerkük Vakfı.

Şener, D. (2012), Abdulrahman Kızılay Ve Kerkük Türküleri, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst.

Taraç, B. (2007), *Akdeniz Müziğinin Türk ve Yunanlı Kökenleri / Kültürel ve Analitik Çalışma*, Ürün Yayınları.

Terzibaşı, A. (1975), *Kerkük Hoyratları Ve Manileri*, İstanbul: 3. Baskı.

Terzibaşı, A. (2013), Irak Türkmenleri Arasında Sini Zarf Oyunu, *Kardaşlık Dergesi*, (s.18-22).

Tevfik, S. (1969), Altunköprü'de Balık Çeşitleri, *Kardaşlık*, s.32.

Tuzlu, S. M. (2014), Türkmen Sözlü Halk Edebiyatında Hoyratların Edebi Ve Musiki Yapısı, *Folklor/Edebiyat*, (s.223).

Vehbi, T. (1956), Altunköprü, M.-ü. İ. İraqi.

Yiğit, A., Irak'ta Türklerin Yaşadığı Bölgeler, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak.*, (s.193-194).

7. EK: GELENEKSEL YAPI SÖZLÜĞÜ

Tak Altı: Kapıdan giriş yapıldıktan sonra kapının üzerinde yer alan saçağa benzer karşılama koridoruna denmektedir.

Havuş (Avlu): Tak altınından geçtikten sonra karşılayan avlu yada bahçeye denir.

Atabe: Avludan geçiş yapıldıktan sonra evin içerisine girmeden önce ayakkabıları çıkarılması için odaların zemin seviyesinden aşağıda kalan eve giriş alanıdır. Atabe bazı evlerde bulunur bazılarında ise bulunmamaktadır.

Dör: Evin asıl odasıdır.

Yan göz: Evin ikinci odasıdır.

Refke: Süs eşyalarının koyulduğu raftır.

Şikaylet: Duvarın içinde bulunan eşyaların konulduğu saklama alanıdır.

Yukarı Terce: Duvarın üst kısmında yer alır ve gözler halinde bulunur içinde çeşitli süs eşyalarının sergilendiği bölümdür.

Aşağı Terece: Duvarın alt kısmında yer alır ve büyük evin bazı eşyaların depolandığı birimdir.

Collana: Duvarın üst kısmında yer alır küçük tercenin içinde, bir ucundan bir ucuna ip asılır. Odayı ikiye ayırmak için ipe asılmış bir kalın kumaşlı perde yer alır.

Soğanlık: Yani gözün biriminde yer alır odanın üst kısmında olur soğanlar burada muhafaza edilir.

Sırhane: Sırhane yalnızca yan göz biriminde yer alırdı. Gizlenecek malzemelerin konulduğu depolama bölümdür.

Beytune: Türkçedeki karşılığı terastır.

Köşk: Çift katlı evlerin ikinci katına verilen isimdir. Dör biriminin tavan yüksekliği köşkün yarısı kadar olur. Yangöz ve köşk üst üste yer alır.

Tarma: Tarma denilen kısımların Türkçedeki karşılığı cumbadır. . *Dam:* Evin terasının üzerinde yer alan birime verilen isimdir.

Ocaklık: Yörede ocağlık şeklinde isimlendirilen bu bölüm, avlunun güzel bir noktasında yer alır, günümüzdeki mutfak ile aynı işlevdedir. Genellikle yan yana iki veya üç bacalı yer ocağı ve bir odunluktan meydana gelmektedir.

Tandırılık: Tandırılık, avluda bazen de evin damında bulunmaktadır. Toprakta üretilen tandır ile birlikte, dönemin de yakacak olarak kullanılan kıyyığ³ deposundan oluşmaktadır.

Hela: Yöre halkının ayakyolu veya edephane olarak isimlendirdiği tuvalet, avlunun en kör cephesine konumlandırılmıştır. Bazen bu bölüm takaltı bölümünde yer almaktadır.

Kümes: Avluda evcil hayvanlar için yer alır.